

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

MONIKA ŠIAUDINYTĖ
Teisės fakulteto
Magistrantūros neakivaizdinių studijų
Civilinės teisės specializacijos
CTVmn 8-04 grupės studentė

NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS. TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc. dr. A. Rudzinskas

Vilnius, 2009

TURINYS

<i>I</i> VADAS	3
1. BENDROSIOS NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO NUOSTATOS LIETUVOJE	8
1.1. Neturtinės žalos atlyginimo instituto istorinės ištakos	8
1.2. Neturtinės žalos atlyginimo istoriniai pokyčiai Lietuvoje	9
1.3. Neturtinės žalos atlyginimo samprata ir teisinio reguliavimo prielaidos	12
1.4. Svarbiausi neturtinės žalos atlyginimo tikslai	18
2. ĮSTATYME ĮTVIRTINTI NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO TEISINIAI KRITERIJAI. JŲ VERTINIMAS IR ANALIZĖ	21
2.1. Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai Lietuvoje	21
2.1.1. Pažeidimo pasekmių kriterijus	22
2.1.2. Žalą padariusio asmens kaltės kriterijus	23
2.1.3. Žalą padariusio asmens turtinės padėties įvertinimas	25
2.1.4. Turtinės žalos dydžio kriterijus	27
2.1.5. Kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus	28
2.2. Neturtinę žalą patyrusio asmens individualių savybių vertinimas ir reikšmė nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį	29
3. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO SVEIKATOS SUŽALOJIMO BYLOSE YPATUMAI, REMIANTIS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA	33
3.1. Sveikatos sužalojimo laipsnis ir pobūdis kaip esminis kriterijus sveikatos sužalojimo bylose, nustatinėjant neturtinės žalos dydį	35
3.2. Atsakovo turtinės padėties kriterijaus reikšmė sveikatos sužalojimo bylose	39
3.3. Kaltės kriterijus	42
4. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO YPATUMAI ASMENS GARBĖS IR ORUMO GYNIMO BYLOSE	46
4.1. Viešo asmens kriterijus, kaip pagrindas mažinti neturtinės žalos atlyginimo dydį garbės ir orumo bylose	49
4.2. Atsiprašymas, kaip faktinė aplinkybė, į kurią atsižvelgdamas teismas gali sumažinti neturtinės žalos dydį	54
4.3. Kitos svarbios aplinkybės, į kurias atsižvelgdami teismai mažina priteistinos neturtinės žalos atlyginimo dydį	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	74
ZUSAMMENFASSUNG	75

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Neturtinės žalos institutas, jo norminis reglamentavimas ir praktinis taikymas gana naujas reiškinyms mūsų teisėje, pradėtas plėtoti tik po nepriklausomybės atkūrimo. Naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau LR CK)¹ priėmimas, suvokimas, aiškinimas ir taikymas, kaip rodo Lietuvos įstatymų leidybos, teisės doktrinos ir teismų praktikos analizė, sukelia daug sudėtingų, labai aktualių teorinių ir praktinių problemų, su kuriomis susiduria ne tik neturtinę žalą patyrę ir siekiantys ją kompensuoti subjektai, bet ir kompetentingos valstybės institucijos, ypač teismai, kurie tiesiogiai sprendžia neturtinės žalos instituto įgyvendinimo klausimą. Būtent jiems tenka užduotis ne tik teisingai pritaikyti įstatymą, apginti pažeistas teises, bet ir kompensuoti dvasinius, psichologinius ir fizinius išgyvenimus.

Daugiausiai diskusijų tiek praktikoje, tiek teisės doktrinoje kelia neturtinės žalos dydžio nustatymas. Neturtinė žala atlyginama pažeidus vertybes, kurių įkainoti neįmanoma ir pasireiškia neturtinio pobūdžio praradimais, kurie negali būti tiksliai įvertinti pinigais. Taip iškyla teisingo žalos atlyginimo problema – kaip parinkti teisingą kompensaciją už patirtus išgyvenimus? Kaip išmatuoti patirtą fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus, emocinį stresą? Būtent šios minėtos aplinkybės ir paskatino šio magistro baigiamojo darbo autorę nagrinėti neturtinės žalos dydžio nustatymo ypatumus. Juk tik adekvati ir teisinga kompensacija gali užtikrinti, kad teisės į neturtinės žalos atlyginimą pasieks jai keliamus tikslus ir neturtinės žalos atlyginimo kaip konstitucinės teisės reikšmę. Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, kad šiandien trūksta sisteminio požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą, o taip pat daug diskusijų kelia prieštaringa ir nenuosekli kompensacijų dydžio nustatymo praktika. Sunku prognozuoti bylą, kuriose prašoma priteisti neturtinę žalą baigtį, nes taikomi skirtingi neturtinės žalos įrodinėjimo standartai tos pačios kategorijos bylose. Tai skatina nepasitikėjimą teismais ir piktnaudžiavimą šia teise, todėl būtina suformuluoti aiškų ir vienodą požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą. Būtina įvertinti Lietuvos įstatymų leidybos ir jurisprudencijos suformuluotus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, jų tarpusavio santykį, reikšmę ir priklausomybę nuo neturtinės žalos atlyginimo tikslų ir ginamos vertybės specifikos. Kompensuojant neturtinio pobūdžio praradimus, įstatyme įtvirtintų kriterijų vertinimas ir taikymas teismų praktikoje labai nevienodas. Dažnai apsiribojama tik jų išvardijimu, neaiškus jų santykis atskirose neturtinės žalos atlyginimo bylose. Neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijų detalizavimas, aiškus ir nuoseklus taikymas galėtų padėti užtikrinti

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

teisingą kompensaciją už patirtą neturtinę žalą, bei taip pasiekti teisinio santykio šalių teisių ir interesų tinkamą užtikrinimą.

Problemos ištyrimo lygis ir darbo naujumas. Lietuvoje jau atsiranda mokslinių publikacijų ir tyrimų, skirtų neturtinės žalos atlyginimo institutui ir jo teismų praktikos analizei. Galime paminėti dr. S. Cirtautienę, kuri atliko itin svarbų mūsų teisinei sistemai disertacinį tyrimą,² kuriame pateikė lyginamąją neturtinės žalos reguliavimo analizę įvairiose teisinėse sistemose, siekiant įvertinti atitinkamo teisinio reguliavimo efektyvumą, nagrinėjo ir neturtinės žalos kompensavimo Lietuvos teisėje klausimus. Taip pat daug dėmesio savo monografijoje³ ji skiria šiuolaikinėms neturtinės žalos atlyginimo kaitos tendencijoms, neturtinės žalos atlyginimo taikymo plėtimasi lemiantiems veiksniams, neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymo ribas nustatančių kriterijų analizei, bei šio instituto taikymo ypatumų analizei, remiantis teismų praktika. Aktualūs jos straipsniai, nagrinėjantys neturtinės žalos atlyginimą, kaip neturtinių vertybių gynimo būdą⁴, bei neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybę sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju⁵.

Neturtinės žalos atlyginimo institutas nagrinėjamas V. Mikelėno monografijoje⁶, o istoriniu – lyginamuoju metodu V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė savo straipsnyje⁷ atskleidžia požiūrius į neturtinės žalos atlyginimą skirtingais istoriniais laikotarpiais, skirtinguose regionuose.

Neturtinė žala, kaip vienas iš autorių teisių gynimo būdų, analizuojama lyginimo, istoriniu, teleologiniu, sisteminės analizės bei apibendrinimo metodais, V. Mizaro monografijoje⁸. Aptariant neturtinės žalos atlyginimą žiniasklaidos teisės srityje – aktuali L. Meškauskaitės monografija⁹.

Itin aktualus ir R. Volodko neturtinės žalos kompensavimo problematikos Lietuvoje ištyrimas¹⁰, kuriame išsamiai analizuojamas neturtinės žalos institutas Lietuvos civilinėje teisėje, jo norminio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektai, keliami probleminiai neturtinės žalos atlyginimo klausimai, bei ieškoma racionalių ir pagrįstų jų sprendimo būdų. Didelės praktinės reikšmės yra ir R. Volodko moksliniai straipsniai, apžvelgiantys subjekto, turinčio teisę į

² Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos, kaip civilinių teisių gynimo būdo, atlyginimo koncepcija: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01-S)/ Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008.

³ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.

⁴ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63).

⁵ Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju // Vilnius: Justitia, 2006. Nr. 2 (60).

⁶ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.

⁷ Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Neturtinės žalos kompensavimas // Vilnius: Justitia. 1998. Nr. 2. P. 2-5, 23-25; Nr.3. P. 6-9, 25.

⁸ Mizaras V. Autorių teisė: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003.

⁹ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

¹⁰ Volodko R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01-S)/ Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009.

neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematiką¹¹, taip pat straipsnis nagrinėjantis neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumus, remiantis Lietuvos teismų praktikos analize¹². A. Rudzinskas atliko neturtinės žalos instituto genezės tyrimą¹³, nagrinėjo neturtinės žalos atlyginimą naujajame civiliniame kodekse¹⁴; neturtinės žalos atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo tyrimą ir problemas¹⁵.

Mykolo Romerio universiteto išleistame autorių kolektyvo vadovėlyje taip pat analizuojamas neturtinės žalos atlyginimo institutas¹⁶.

Paminėtini ir keletas nagrinėjama temą gvildenusių užsienio autorių: A. Erdelevskis¹⁷, G. Šeršenevičius¹⁸, T. P. Budjakova¹⁹, D. Gušin²⁰, R. Zimmermann²¹, H. Koziol²² ir kt.

Darbo reikšmė

Darbo teorinė reikšmė – pateikiama ir analizuojama mokslinės literatūros analizė, apibendrinama neturtinės žalos nustatymo dydžio taikymo praktika.

Darbo praktinė reikšmė – remiantis teismų praktikos, teisės doktrinos analize ir kritika, pateikiami konkretūs neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijų vertinimai ir siūlymai.

Šiame magistriniame darbe keliami **hipotezė** – pakankamas neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų įstatyminis reglamentavimas Lietuvoje lemia teisingą, aiškų, nuoseklų ir logiškai pagrįstą jų taikymą teismų praktikoje.

¹¹ Volodko R., Subjekto, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos // Vilnius: Justitia, 2007. P.88-109.

¹² Volodko R., Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika // Teisė, 2007. Nr.63. P.116-133.

¹³ Rudzinskas A., Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje // Jurisprudencija. 2001. Nr. 21(13). P.69-79.

¹⁴ Rudzinskas A., Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame Civiliniame kodekse //Jurisprudencija. 2002. Nr. 28(20). P. 119-124.

¹⁵ Rudzinskas A., Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai // Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29).P. 73-78.

¹⁶ D. Ambrasienė, E. Baranauskas, D. Bublienė ir kt., Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2004.

¹⁷ Эрделевский А. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. 3-Е изд.,испр. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

¹⁸ Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: Спарк, 1995.

¹⁹ Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб: Юридический центр Пресс, 2005.

²⁰ Д. Ё. Гушин. Юридическая ответственность за моральный вред. Теоретико – правовой анализ. СПб: Юридический центр Пресс, 2002.

²¹ Zimmermann R. The Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilian Tradicion). Wetton: Juta& Co/ Ltd, 1990.

²² Koziol H., Steininger B. C. European Tort Law 2004. Tort and Insurance Law Yearbook. Springer, 2005.

Darbo **tyrimo objektas** – neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų vertinimas ir analizė, remiantis Lietuvos teismų praktika.

Darbo tikslas yra išanalizuoti ir atskleisti neturtinės žalos dydžio nustatymo teisinį reglamentavimą ir praktinį taikymą Lietuvoje, bei pateikti galimus problemų sprendimo variantus, kaip pašalinti nustatytus trūkumus. Tikslui pasiekti iškeliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti neturtinės žalos atlyginimo instituto esminius istorinius pokyčius, aptarti šio instituto raidą Lietuvoje.
2. Atskleisti neturtinės žalos atlyginimo sampratą ir teisinio reglamentavimo nuostatas Lietuvoje.
3. Nustatyti svarbiausius neturtinės žalos atlyginimo tikslus.
4. Išanalizuoti ir įvertinti įstatyme įtvirtintų neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų praktinę reikšmę.
5. Remiantis teismų praktika, parodyti Lietuvos teisinio reguliavimo trūkumus, nustatinėjant neturtinės žalos dydį sveikatos sužalojimo ir asmens garbės ir orumo gynimo bylose.

Darbe naudojami įvairūs mokslinių **tyrimų metodai**:

1. **Istorinis** metodas naudojamas darbe analizuojant neturtinės žalos atlyginimo instituto kilmę, teisinio reglamentavimo kitimą įvairiose šalyse. Šio metodo pagalba atskleista, kaip neturtinės žalos atlyginimas ir požiūris į jį keitėsi įvairiais laikotarpiais, taip pat ir Lietuvos teisėje, nustatyta kokie veiksniai lėmė tokius pokyčius ir indentifikuotos svarbiausios problemos. Naudojant šį metodą siekta giliau pažvelgti į atskirus neturtinės žalos reglamentavimo aspektus, pateikti neturtinės žalos nustatymo reglamentavimo istorinę raidą.
2. **Abstrakcijos** metodu siekiama išskirti esminius neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, kuriuos taiko Lietuvos teismai, pateikti jų išsamią analizę ir kritiką. Šio metodo pagalba išskirti neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijai, jų tarpusavio ryšiai, atskleista dėl kurių kriterijų kyla neturtinės žalos atlyginimo nustatymo procese nemažai problemų, parodyti kokie galimi šių problemų sprendimo būdai.
3. **Lyginamasis** metodas naudojamas pakankamai ribotai, kaip papildomas įrankis parodyti, kad kitose šalyse egzistuoja vienoks ar kitoks atitinkamo neturtinės žalos instituto aspekto reglamentavimo būdas. Tačiau lyginamasis metodas padėjo atskleisti teismų taikomų neturtinės žalos nustatymo kriterijų įvairovę, išanalizuoti jų taikymą skirtingų kategorijų bylose bei pateikti galimas tokio taikymo alternatyvas.
4. **Teleologinio** metodo pagalba atskleisti ir išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimo instituto tikslai, jų kitimas ir įtvirtinimas šiuolaikinėje civilinėje teisėje ir įtaka neturtinės žalos

dydžiui. Teleologinis metodas naudojamas ir Lietuvos teisės aktų, teismų sprendimų analizei ir aiškinimui.

5. **Dokumentų analizės** metodas naudojamas susipažįstant, tiriant ir atskleidžiant neturtinės žalos instituto reglamentavimą Lietuvos, užsienio ir tarptautiniuose teisės aktuose, Lietuvos teismų praktikoje. Šis metodas taip pat padėjo išanalizuoti Lietuvos ir kitų Europos šalių mokslinę literatūrą. Šio metodo pagalba dokumentai (teismų praktika, įstatymai) darbe naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai, iš kurių gaunami pirminiai ir svarbiausi duomenys.

6. **Sisteminės analizės** metodas užima centrinę vietą tiriant visus probleminius neturtinės žalos instituto aspektus. Sisteminio metodo pagalba atskleisti pagrindiniai neturtinės žalos atlyginimo kriterijai, į kuriuos atsižvelgia teismai priteisdami neturtinę žalą, analizuojant CK normas, teismų praktiką. Sisteminės analizės metodas sudarė galimybes analizuojant Lietuvos teismų praktiką sveikatos sužalojimo ir asmens garbės ir orumo gynimo bylose išskirti esminius kriterijus, pagal kuriuos teismai priteisia asmeniui kompensaciją šių kategorijų bylose, pateikti teismų praktikos kritiką ir galimus sprendimo būdus. Šiuo metodu siekta nustatyti ir atskleisti esmines esamos teismų praktikos spragas ir keistinus elementus.

Darbo struktūra

Darbą sudaro keturi skyriai. Pirmame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo instituto istorinė raida, neturtinės žalos atlyginimo samprata ir teisinio reguliavimo prielaidos Lietuvoje, taip pat svarbiausi šiuolaikinės civilinės teisės neturtinės žalos nustatymo tikslai. Antrame skyriuje nagrinėjami ir analizuojami įstatyme įtvirtinti neturtinės žalos nustatymo dydžio teisiniai kriterijai. Pateikiama išsami teismų praktikos analizė, jos kritika ir keistini elementai. Trečiame skyriuje, remiantis Lietuvos teismų praktika, analizuojami neturtinės žalos nustatymo ypatumai sveikatos sužalojimo bylose. Ketvirtame skyriuje analizuojami neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijai, į kuriuos atsižvelgdami teismai mažina priteistinos neturtinės žalos dydį asmens garbės ir orumo gynimo bylose. Pabaigoje pateikiamos tyrimo išvados ir pasiūlymai.

1. BENDROSIOS NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO NUOSTATOS LIETUVOJE

1.1. Neturtinės žalos atlyginimo instituto istorinės ištakos.

Neturtinės žalos atlyginimo galimybė jau randama Senajame Testamente: „gyvybė už gyvybę, akis už akį, dantis už dantį etc“²³. Tai vadinamoji „atpildo“ teisė, kai pažeidus svarbiausias neturtines vertybes – žmogaus sveikatą ir gyvybę, reakcija į šiuos pažeidimus – atpildas žalą padariusiam asmeniui. Tačiau „atpildo“ teisėje priešpriešinis reikalavimas dar nebuvo piniginio pobūdžio.

Jau pirmieji teisės šaltiniai taip pat įtvirtina neturtinės žalos atlyginimą. Štai Dvylikos lentelių įstatyme (450 m. pr. Kr.) numatyta, kad už nesunkius kūno sužalojimus galimi ir piniginiai reikalavimai. Piniginė bauda atlikdavo dvejopą funkciją – ir nubausti žalą padariusį asmenį, ir kompensuoti padarytą žalą. Vėliau šios reikalavimų formos transformavosi į romėnų teisės privatų baudinį ieškinį *actio injuriarum* (piniginio reikalavimo ieškinys). Romėnų teisėje taikytu baudiniu privačiu ieškiniu asmuo buvo saugomas nuo įvairių neteisėtų fizinių sužalojimų, o vėliau ir kitas asmens teisių pažeidimo atvejais (šmeižimo, asmens garbės ir reputacijos žeminimu). Taigi *actio injuriarum* buvo pripažinta galimybė asmeniui prašyti piniginio atlygio už jo neturtinių teisių pažeidimą ir taip užtikrinta asmens neturtinių teisių apsauga. Šis iš romėnų teisės atėjęs principas Vakarų Europoje išliko iki XIX a. pradžios. Šiuo ieškiniu nukentėjusysis galėjo reikalauti atlyginti žalą pinigais kurių konkrečią sumą nustatyti privalėjo teisėjas, įvertinęs visas bylos aplinkybes. Ilgainiui baudžiamoji ir civilinė teisė buvo atribotos. Pripažinus bausmės, kaip baudžiamosios sankcijos, ir nuostolių atlyginimo, kaip civilinės atsakomybės formos skirtumą, atsirado kita problema – būtinybė atriboti turtinę ir neturtinę žalą²⁴. Kaip žinoma, pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija – kompensacinė, t.y. svarbu kompensuoti nukentėjusiam žalą, o ne nubausti žalą padariusį asmenį. Kol atsakomybė už padarytą neturtinę žalą pasireiškė baudos taikymu, tol neturtinės žalos dydžio klausimas nebuvo aktualus. Už tam tikrus atvejus buvo numatytos fiksuoto dydžio baudos, dar vėliau buvo numatyta galimybė nukentėjusiam prašyti atlyginti žalą, kurios konkretų dydį pinigais nustato teisėjai. Tokios nuostatos XIX a. buvo įtvirtintos Austrijos, Olandijos, Vokietijos civiliniuose kodeksuose. Tačiau greta neturtinės žalos atlyginimo rėmėjų, atsirado ir priešininkų. Štai, pavyzdžiui, vienas

²³ Šventasis Raštas. 2 papild.leid. Kaunas: Katalikų pasaulis. 1999, P.103.

²⁴ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // Vilnius: Justitia, 1998. Nr. 2. P.5.

žymiausių Rusijos civilistų G. Šeršenevičius kritikavo Rusijos įstatymų sąvado I dalies 670 straipsnį, numatantį nuostolių atlyginimą, Jis manė, kad tokia norma yra amorali ir siūlė ją panaikinti²⁵. 1899 m. B. Mugdanas, vienas iš Vokietijos civilinio kodekso autorių, taip pat dėstė radikalią nuomonę prieš neturtinės žalos atlyginimą. Pasak jo, tie, kurie bando ieškoti piniginių žalos atlyginimo už šmeižikiškus teiginius, patys mažai turi garbės, kurią galėtų prarasti²⁶. Didžiojoje Britanijoje neturtinės žalos atlyginimas taip pat buvo vertinamas neigiamai. J. H. Boehemeris teigė, kad neturtinės žalos atlyginimas yra priešingas krikščioniškoms idėjoms, puoselėjančioms toleranciją ir atleidimą kaip vienintelę galimą atsako į padarytą blogį priemonę²⁷. Teisės filosofai Christianas Thomasius, Samuelis Stryjus taip pat laikėsi nuomonės, kad piniginiu atlygiu už neturtinius teisių pažeidimus tik pasipelnoma.

Taigi, tik XIX a. civilistikoje neturtinė žala kai kuriose Europos šalyse buvo įtvirtinta kaip atskira žalos rūšis (Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Belgijoje ir kt.).

1.2. Neturtinės žalos atlyginimo istoriniai pokyčiai Lietuvoje.

Neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo ir taikymo raidai Lietuvoje darė įtaką (1940-1990 m.) tarybinės teisės doktrina, kurioje neturtinė žala buvo laikoma „amoralia“. G. Šeršenevič teigė, kad neturtinė žala negali būti atlyginama, nes jos negalima įvertinti pinigais. Pagrindiniai argumentai tarybinės teisės doktrinoje, kuriais rėmėsi neturtinės žalos atlyginimo priešinkai buvo šie: 1) neturtinės žalos atlyginimas, būdamas buržuazinės teisės institutas, nei klasiniu, nei moraliniu požiūriu tarybinei teisei nėra priimtinas, nes dvasinių ar fizinių išgyvenimų įvertinimas pinigais prieštarautų socialistinei moralei; 2) tokia žala negali būti tiksliai įvertinta piniginiu ekvivalentu. Tokia pozicija buvo vyraujanti tarybinėje teisėje²⁸. Netgi neturtinės žalos atlyginimo šalininkai (S. N. Bratus, A. T. Beliakova, S. J. Doncovas, M. J. Marinina ir kt.) kalbėdami apie neturtinės žalos atlyginimą asmens neturtinių vertybių pažeidimo atvejais, teigė, kad neturtinė žala priteistina tada, kai asmuo ilgą laiką negali normaliai ir visavertiškai gyventi aktyvaus visuomeninio gyvenimo²⁹. Tai patvirtina, kad tarybinėje teisėje žmogus buvo pripažįstamas ne vertybe *per se*, bet subjektu, gyvenančiu visuomenės ir socialistinės valstybės labui. Taigi, išskyrus kai kurias valstybes (pvz., Vengriją, Lenkiją, Čekoslovakiją), neturtinės žalos atlyginimas kaip galimas civilinių teisių gynimo būdas nebuvo

²⁵ Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: Спарк, 1995, С. 392.

²⁶ Koziol H., Warzilek A. Persönlichkeitsschutz gegenüber Massenmedien // The Protection of Personality Rights against Invasions by Mass Media. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna: Springer, 2005. P. 141.

²⁷ Zimmermann R. The Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilina Tradicion). Wetton: Juta&CO. Ltd, 1990. P. 1088.

²⁸ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // Vilnius: Justitia, 1998. Nr. 2. P.5.

²⁹ Маленина М. Н. Личные неимущественные права гражданину. Москва, 2001. С. 20.

įtvirtintas. Todėl ir pokario Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimo galimybė pirmą kartą buvo numatyta 1990 m. vasario 19 d. priimtame Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatyme³⁰. Šio įstatymo 33 straipsnyje teigiama, kad masinės informacijos priemonė, paskleidusi be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą ar tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias jo garbę ir orumą, turi atlyginti jam padarytą moralinę žalą, kurios dydį (ne daugiau kaip 30 000 rublių) nustato teismas. Vėliau neturtinės žalos atlyginimo galimybė numatyta ir 1990 m. rugsėjo 25 d. Politinių partijų įstatymo 9 straipsnyje. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos piliečių referendumu priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją³¹, teisė į neturtinės žalos atlyginimą tapo konstitucine. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis numato, kad „asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“. 1994 m. ir 1997 m. galiojęs 1964 m. LR CK³² papildytas nuostatomis, numatančiomis neturtinės žalos atlyginimą. Pavyzdžiui, CK 7¹ straipsnyje įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimas (500 - 10 000 litų), kai masinės informavimo priemonės, organizacijos ar asmenys paskelbė tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą, taip pat be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą; 485 straipsnyje buvo įtvirtintas neturtinės žalos, padarytos neteisėtais valstybės ar savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų bei jų pareigūnų ir valdininkų veiksmais ar neveikiant viešojo valdymo srityje, atlyginimas (300-5000 litų); 486 straipsnyje buvo numatytas neturtinės žalos atlyginimas, padarytas neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais.

Taip pat reikėtų paminėti, kad moralinės (neturtinės) žalos atlyginimą numatė ir kiti įstatymai, priimti 1990-2001 metais – Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas³³, Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas³⁴, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas³⁵, Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros, teismo veiksmais atlyginimo įstatymas³⁶, Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas³⁷, Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas³⁸, Lietuvos Respublikos

³⁰ Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas // Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138; 1966, Nr. 9-65, Nr. 33-237<...>; 2000, Nr. 54-1556.

³³ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 29-692.

³⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231.

³⁵ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.

³⁶ Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros, teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 104-2618.

³⁷ Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas // Valstybės žinios. 1998., Nr. 60-1705.

³⁸ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.

biomedicininų tyrimų etikos įstatymas³⁹, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas⁴⁰, Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas⁴¹.

Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 priimtas pirmas LR CK padarė perversmą neturtinės žalos kompensavimo srityje. Prieš tai galiojęs 1964 m. LR CK moralinės (neturtinės) žalos atlyginimą numatė tik keliuose straipsniuose. Naujasis CK 1.138 straipsnis numatė, kad vienas iš civilinių teisių gynimo būdų – išieškoti iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę žalą ar neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – neteisības (baudas, delspinigius).

Įsigaliojus CK padidintas sąrašas atvejų, kada neturtinės žalos atlyginimas pripažįstamas galimu civilinių teisių gynimo būdu. CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje buvo pirmą kartą nustatyta bendra taisyklė, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl gyvybės atėmimo. Taigi, įstatymų leidėjas šiame straipsnyje pateikė tris atskirus savarankiškus neturtinės žalos atlyginimo pagrindus. Neturtinė žala atlyginama, kai ji padaryta dėl visų rūšių nusikaltimų (vagystės, plėšimo ir t. t), kai ji padaryta visais atvejais sužalojus sveikatą ar dėl gyvybės atėmimo (autoįvykio metu, teikiant medicininę paslaugas ir pan.) ir kitais įstatymo reglamentuotais atvejais. CK nustatė ir kitais asmens neturtinių teisių pažeidimo atvejais neturtinės žalos atlyginimo galimybę, pavyzdžiui, ginant teisę į vardą (CK 2.21 str.); teisę į privatų gyvenimą (CK 2.23 str.); pažeidus garbę ir orumą (CK 2.24); teisę į juridinio asmens pavadinimą (CK 2.42). Taip pat atsisakius viešo susitarimo tuoktis (CK 3.11 str.); nutraukus santuoką dėl vieno sutuoktinio kaltės (CK 3.70 str.) ir kitais deliktinės atsakomybės atvejais: už žalą padariusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų (CK 6.272 str.); sutartinės atsakomybės atvejais: darbo santykiuose (DK 250 str.); CK 1.91 str. – jeigu sandoris pripažintas negaliojančiu dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo ar dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi; dėl gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo atsiradusią žalą, įskaitant neturtinę, jei ji padaroma netinkamos kokybės, produktų ar paslaugų (CK 6.299 str.), jeigu dėl netinkamo sutarties vykdymo, už kurį atsako kelionės organizatorius, turistą pagrįsti ir protingi lūkesčiai neišsipildo ir dėl to turistą lieka kelione nepatenkintas (CK 6.754 str.); kitais įstatymų numatytais atvejais: Viešojo administravimo įstatymo 39 str.⁴²; Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 (1) str.,⁴³; taip pat pavyzdžiui vienoje iš savo nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teigia, kad Konstitucijos tiesioginio taikymo galimybė Konstitucijoje įtvirtintų prigimtinių žmogaus teisių (individo prigimtinių galimybių, užtikrinančių jo žmogiškąjį orumą

³⁹ Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 44-1247.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 75-2272.

⁴¹ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844.

⁴² Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.

⁴³ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. VIII-947.

socialinio gyvenimo srityse) pažeidimo atveju galimas neturtinės žalos atlyginimo reikalavimas)⁴⁴. Aptariant neturtinės žalos atlyginimo atvejus paminėtini Europos deliktų teisės principai, kurie nors ir Europos valstybėms neprivalomi, tačiau neabejotinai turi įtakos taikant, vertinant ir tobulinant Europos šalių nacionalinio reguliavimo sistemą ir teismų praktikos plėtrą neturtinės žalos atlyginimo srityje. Europos deliktų teisės principų 10 : 301 straipsnyje nustatyta bendra neturtinės žalos atlyginimo taisyklė: neturtinė žala gali būti atlyginama pažeidus teisės saugomą interesą, atsižvelgiant į pažeisto intereso teisinės apsaugos lygį, priklausantį nuo ginamos intereso vertės ir jo apibrėžtumo. Šiame straipsnyje įtvirtinamas nebaigtinis sąrašas atvejų, kada gali būti atlyginama neturtinė žala: pirmiausia sužalojus sveikatą, atėmus gyvybę, pažeidus garbę ir orumą, laisvę ir kitas asmenines teises⁴⁵.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad 2000 m. priimtas LR CK iš esmės pakeitė ir praplėtė, palyginti su 1964 m. civiliniu kodeksu, neturtinės žalos atlyginimą ir įtvirtino vieną iš civilinių teisės gynimo būdų teisme – išieškoti iš pažeidėjo teisę asmens padarytą turtinę arba neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – neteisības (baudą, delspinigius).

1.3. Neturtinės žalos atlyginimo samprata ir teisinio reguliavimo prielaidos.

Iki naujojo CK įsigaliojimo neturtinės žalos sąvoka mūsų įstatymuose nebuvo įtvirtinta. 1964 m. LR CK vartojo sąvokas „nematerealine žala“ (539 straipsnis) ir „moraline žala“ (7¹ straipsnis). Tarptautinis žodžių žodynas terminą „moralė“ aiškina kaip kilusį iš lotyniško žodžio „moralis“ – dorovė; tai žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai⁴⁶. Aukščiausiojo Teismo Senatas 1998 m. gegužės 15 d. nutarime Nr. 1 yra pateikęs moralinės žalos sąvoką: „moraline žala laikomi: asmens dvasinis skausmas, išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas, gero vardo praradimas ir pan., padaryti veiksmais, kuriais pažeista asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas“. Kaip teigia *D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas*, nors „moralinės žalos“ sąvoka ir vartojama kai kuriose užsienio valstybėse (pavyzdžiui Prancūzijos, Rusijos teisės doktrinoje), tačiau ši sąvoka yra netiksli ir nevertotina. Sąvoka „neturtinė žala“ yra tikslesnė ir priimtinesnė nei sąvoka moralinė žala, nes visų pirma „moralė“ – filosofinė kategorija, reiškianti visumą pažiūrų į tai, kas gera ir bloga, teisinga ir neteisinga, dora ir nedora. Teisė gina ir saugo konkrečius objektus, o ne apskritai moralines vertybes. Dar vienas

⁴⁴ LAT CBS 2007-01-30 nutartis c. b. E .Š. v. Lietuvos advokatūra, Nr. 3K-3-26/2007.

⁴⁵ Principles of European Tort Law: <http://www.ortl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

⁴⁶ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. 2-asis leidimas. Vilnius: Žodynas, 2001. P. 329.

kontraargumentas sąvokos „moralinė žala“vartojimui – teisė saugo ir gina objektus, kurių atžvilgiu moralė gali būti indiferentiška arba kuriems moralės kategorija apskritai nevertotina (pvz. juridinio asmens vardo gynimas). Taigi sąvoka „neturtinė žala“yra tikslesnė jau vien dėl to, kad neturtinė žala gali būti padaroma ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui, kurio atžvilgiu moralinės žalos sąvoka nevertotina. Be to, kai teigia minėtieji autoriai, neturtinė žala atsiranda pažeidus ne tik asmenines neturtines vertybes, bet ir padarius turtinę žalą, pavyzdžiui sunaikinus žmogaus turtą padaroma ne tik turtinė žala, bet nukentėjusysis patiria didesnę arba mažesnę dvasinę traumą. Taigi, „moralinės žalos“ sąvokos vartojimo derėtų atsisakyti, dėl įvardytų priežasčių, nors reikia pažymėti, kad ir šiandien neišvengiamas šios sąvokos vartojimas net tarp garsiausių mūsų šalies teoretikų, pavyzdžiui prof. A. Vaišvilos⁴⁷.

Be „moralinės žalos“ sąvokos, dar pasitaiko ir „asmeninės žalos“ sąvoka, vartojama norint pabrėžti, kad žala padaryta ne turtui, o asmeniui – jo gyvybei, sveikatai ar dvasinei būsenai. „Asmeninę žalą“ nesunkiai galima išreikšti pinigais (pavyzdžiui, sužalojus sveikatą, asmuo praranda dalį ar visą savo darbo užmokestį, turi gydymosi išlaidų ir pan.). Tačiau fizinė žala kartu visada reiškia ir tai, kad asmuo patiria ir dvasinį skausmą, išgyvenimus, kurių neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Taigi neturtinė žala yra asmeninės žalos rūšis, pasireiškianti neturtinio pobūdžio praradimais dėl pakenkimo asmeninėms neturtinėms vertybėms arba dėl neteisėto fizinio poveikio asmens kūnui. „Asmeninės žalos“ sąvoka apima tiek materialią žalą (fizinė žala, padaryta žmogaus kūnui ar jo daliai), tiek nematerialią žalą (dvasinės būsenos pažeidimus). Mūsų nuomone, jei teisingai suvokiamas „asmeninės žalos“ sąvokos turinys – apimantis turtinę ir neturtinę asmens patiriamą žalą, šios sąvokos vartojimas neturėtų būti kritikuojamas.

Tik priėmus naująjį LR CK buvo įtvirtinta neturtinės žalos sąvoka. Siekiant teisinio tikslumo, įsigaliojus naujam CK jo 6. 250 straipsnyje pateikiama norminė neturtinės žalos definicija, apibrėžiama per nebaigtinį sąrašą neturtinio pobūdžio netekimų. Taigi, neturtinė žala apibrėžiama kaip *asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinta pinigais*. Nepateikęs baigtinio padarinių sąrašo patyrus neturtinę žalą, įstatymų leidėjas paliko teisę teismui įvertinti konkrečias aplinkybes.

Štai pavyzdžiui Vokietijos CK 253 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojančioje neturtinės žalos atlyginimą, vartojama nematerialios žalos (vok. Immaterieller Schaden) sąvoka ir įtvirtinama nuostata, kad žalos, kuri nėra turtinė žala, piniginio atlyginimo galima reikalauti tik įstatymo numatytais atvejais. Todėl teisės doktrinoje neturtinė (nemateriali) žala paprastai

⁴⁷ A. Vaišvila. Teisės teorija. 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 2004. P.434.

suprantama kaip žala, kuri nepasireiškia kaip turto sumažėjimas⁴⁸. Neturtinė žala Vokietijoje apibūdinama panašiai kaip ir Lietuvoje. Ji suvokiama kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, asmens garbės pažeidimas, asmens gebėjimų sumažėjimas ir t. t.⁴⁹. Austrijos CK 1293 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad žala yra bet koks pakenkimas asmens teisėms, turtui ar asmeniui, o neturtinė žala apibrėžiama neigiamais padariniais, nesusijusiais su turto sumažėjimu, - ideeller Schaden⁵⁰. 1994 m. Rusijos CK 151 straipsnyje, reglamentuojančiame neturtinės žalos atlyginimą, vartojama moralinės žalos sąvoka. Ji apibrėžiama kaip asmens fizinis skausmas ir dvasinės kančios, už kurias atlyginama kaip už teisės saugomų neturtinių vertybių pažeidimą, įstatymo numatytais atvejais – ir kaip už turtinių teisių pažeidimą⁵¹. Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994 m. gruodžio 20 d. nutarime Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reglamentuojančius moralinės žalos atlyginimą“ neturtinės žalos samprata apibrėžiama kaip dvasinės ar fizinės kančios, sukeltos veiksmų (neveikimo), kuriais kėsinamasi į nuo gimimo žmogui priklausančias arba įstatymo suteiktas nematerialias vertybes (tai – gyvybė, sveikata, asmens orumas, dalykinė reputacija, privataus gyvenimo neliečiamumas, asmeninė ir šeimos paslaptis ir pan.), arba kuriais pažeidžiamos asmeninės neturtinės jo teisės (teisė naudotis savo vardu, autorystės teisė ir pan.), arba kurie pažeidžia asmens turtines teises. Moralinė žala dažniausiai pasireiškia dvasiniais išgyvenimais, praradus giminaičius, negalint tęsti aktyvaus visuomeninio gyvenimo, netekus darbo, atskleidus šeimos ar gydytojo paslaptį, paskleidus tikrovės neatitinkančias žinias, kurios žemina asmens garbę ir orumą ar dalykinę reputaciją ir pan.⁵².

Nagrinėjant neturtinės žalos sampratą Lietuvoje, būtina paanalizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką (toliau – LAT). Pasak teismo, neturtinė žala nėra bet koks, net menkiausias laipsnio asmeniui padarytas neigiamas poveikis. Jis turi sukelti ne vienkartinį ar trumpalaikį išgyvenimą ar emocijas arba sudaryti kliūtis, kurios nėra sudėtingos ar nesunkiai įveikiamos. Neturtinė žala konstatuojama tada, kai ją darantys veiksmai ir veiksniai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniškai, kai jie yra nepriimtini teigiamos reputacijos ar asmens gero vertinimo požiūriu ir gali būti įvertinti pinigais, atsižvelgiant į pažeidžiamų vertybių pobūdį, pakenkimo intensyvumo trukmę.

Taip pat teismas išskyrė neturtinės žalos kaip teisinės kategorijos požymius, kurie taip pat labai svarbūs neturtinės žalos sampratai. Taigi neturtinė žala turi būti *legitimi*, t.y.

⁴⁸ Brox H. Allgemeines Schuldrecht. 30. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004. P. 301.

⁴⁹ Brox H. Allgemeines Schuldrecht. 30. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004. P. 301.

⁵⁰ Austrijos civilinis kodeksas (ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) (vom 1. Juni 1811)// <http://www.ibiblio.org/ais/abgb.3.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-20.

⁵¹ Гражданский кодекс Российской Федерации: <http://www.garweb.ru/projekt/law/da/10064072/10064072-089.html1099>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

⁵² Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации „Некоторые Вопросы применения законодательства о компенсации морального вреда“, от 20 декабря 1994 г., No 10.

atlyginama pažeidus įstatymo saugomą interesą; *apibrėžta* (tai turi būti adekvati ir reali žala) ir *asmeninė*, t.y. žala atlyginama tam, kam padaryta, todėl nukentėjusiojo artimiesiems priteisiama tik tada, jei jų išgyvenimai buvo itin dideli⁵³.

Paminėtinos ir kitos LAT suformuluotas svarbias nuostatas, į kurias turi būti atsižvelgiama analizuojant neturtinės žalos sampratą. Fiziniam asmeniui neturtinė žala padaroma fizinio ir dvasinio pobūdžio pakenkimais, kurie sukelia kančias ir išgyvenimus. Tai asmeniui nenaudingas poveikis. Asmeniui jis dėl to yra nepalankus, nepriimtinas ir bet kokio protingo asmens požiūriu neturi būti daromas. Tai gali būti fizinis skausmas, kūno žalojimas, organizmo vientisumo pažeidimas, taip pat juos lydintys dvasiniai išgyvenimai, nes asmuo apmąsto įvykusias pasekmes. Fizinio poveikio atveju fizinės pasekmes asmuo vertina ne vien dėl jau įvykusio fakto, bet ir dėl ateities – kaip skausmo sukėlimas ar kūno sužalojimas paveiks tolimesnę jo sveikatą, nes fizinis asmuo nuolat susirūpinęs savo ateitimi ir išlikimu, t.y. savo fiziniu ir dvasiniu saugumu. Taigi, jeigu fiziniai sužalojimai yra tokio pobūdžio, kad iš karto nepašalinamos jų pasekmės (pvz., lieka randų, kuriuos pašalinti galima būsimomis operacijomis), tai be išgyvenimų dėl sužalojimo fakto, *prie neturtinės žalos gali būti priskiriami išgyvenimai dėl būsimų pasekmių* – kaip sužalojimas paveiks sveikatą ateityje, ar sužalojimo pasekmes pavyks galutinai pašalinti darant plastines operacijas, išgyvenimas vien dėl to, kad tokias operacijas reikės atlikti, nes jos sukelia papildomą fizinių, organizacinių ir materialių pasekmių (fizinį skausmą, nepatogumus, laiko eikvojimą, važinėjimą tyrimams ir operacijoms bei turtines pasekmes – išlaidas, kurios ne visada gali būti nustatytos ir padengiamos)⁵⁴.

Aptariant neturtinės žalos sampratą, paminėtina, kad neturtinės žalos atlyginimui būdingas išimtinis reglamentavimas, t.y. kaip teigia CK 6. 250 str. 2 dalis, neturtinė žala atlyginama *tik įstatymo numatytais atvejais*. Pagal neturtinės žalos atlyginimo taikymo ribas visas valstybes būtų galima suskirstyti į tris grupes: 1) valstybes, kuriose turtinė ir neturtinė žala atlyginama pagal tokius pačius principus. Tai reiškia, kad neturtinė žala atlyginama kiekvienu atveju, kai ji įrodoma. Šis principas taikomas valstybėse, kuriose galioja vadinamasis „generalinio delikto“ principas – Belgijoje, Graikijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Prancūzijoje; 2) valstybes, kuriose neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais, dažniausiai siejamais su tam tikromis specialiomis sąlygomis – Danijoje, Italijoje, Rusijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vokietijoje; 3) bendrosios teisės valstybėse (JAV, Anglija) – neturtinės žalos atlyginimo galimybė priklauso nuo delikto rūšies.

Taigi, Lietuvą galime priskirti prie antrosios grupės valstybių. Neturtinės žalos atlyginimas visada reiškia civilinės atsakomybės taikymą, todėl vien tik atitinkamos neturtinės

⁵³ LAT CBS 2006-09-11 nutartis c.b. N. N. v. UAB „Statiol Lietuva“, Nr.3K-3-337/2006.

⁵⁴ LAT CBS 2005-04-18 nutartis c.b. L. Z., M. Z., V. Z., G. Z., v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr.3K-3-255/2005.

teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia, jog padaryta neturtinė žala, t.y. neturtinei žalai atlyginti, kai pažeistos neturtinės teisės, būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir žala)⁵⁵. Todėl nukentėjęs asmuo turi įrodyti neturtinės žalos padarymo faktą ir tą aplinkybę, kad yra įstatymo numatytas neturtinės žalos atlyginimo atvejis⁵⁶. Nors teismų pozicija, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais gana griežta, tačiau paminėtinas Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies, 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuris leidžia prognozuoti lankstesnį neturtinės žalos atlyginimą. Šiame nutarime pripažinta, kad minėto įstatymo 3 straipsnio 3 dalies nuostata, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą nepaveldima, prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, 109 straipsniui, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams, ir minėto įstatymo 7 straipsnio 7 dalies nuostata, jog atlygintinos moralinės žalos dydis negali būti didesnis kaip dešimt tūkstančių litų, prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, 109 straipsniui, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad moralinės žalos atlyginimas yra konstitucinis principas, ir Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatyme nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą žalą gauti. Teismas pabrėžė, kad iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymuose galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama. Taigi, įstatymų leidėjo diskrecijos, kuria jis gali naudotis reguliuodamas santykius, susijusius su valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimu, negalima interpretuoti kaip apimančios jo laisvą nuožiūrą nustatyti kokį nors išsamų (baigtinį) sąrašą atvejų, kada tokia žala turi būti atlyginama, arba nustatyti, kad tam tikrais atvejais minėtais neteisėtais veiksmais padaryta žala gali būti neatlyginama. Todėl asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamo žalos atlyginimo atvejo jokiame įstatyme nenurodyta, o teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys tokias bylas, turi konstitucinius įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją (joje įtvirtintus teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principus, kitas Konstitucijos nuostatas), bendruosius teisės principus, vadovaudamiesi

⁵⁵ LAT CBC 2003-02-24 nutartis . c. b. T. G. v. R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“ Nr. 3K-3-294/2003.

⁵⁶ LAT CBC 2006-06-12 nutartis c. b. P. D. v. R.V., A.V. ir kt., Nr. 3K-3-394/2006.

inter alia protingumo principu ir kt.⁵⁷ Taigi, Konstitucinio Teismo nutarime atsiranda naujas lankstus požiūris į neturtinės žalos atlyginimą. Lietuvos teismų praktikoje iki šiol vyravęs požiūris, kad neturtinė žala gali būti atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais, turėtų būti keičiamas, pripažinus tiesioginę Konstitucijos taikymo galimybę, jei nustatomas joje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių pažeidimas.

Neturtinės žalos teisė – viena iš asmens konstitucinių teisių. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1997 m. sausio 20 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose pažymėjo, kad būtinumas asmeniui atlyginti padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas. Šis konstitucinis principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, kurio esmė: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą teisingai atlyginti⁵⁸. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime pabrėžė, kad Konstitucija įstatymu imperatyviai reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. Pabrėžtina, jog iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama⁵⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad:

- nors „moralinės žalos“ sąvoka ir šiandien vartojama garsiausių mūsų šalies teoretikų, jos vartojimo derėtų atsisakyti. Moralė – filosofinė kategorija. Kai kurių teisės saugomų objektų atžvilgiu, moralės kategorija apskritai nevartotina. Teisė gina ir saugo konkrečius objektus, o ne moralines vertybes. Taigi, neturtinės žalos sąvoka yra tikslesnė, priimtinesnė ir turėtų visiškai pakeisti „moralinės žalos“ vartojimą.
- „asmeninės žalos“ sąvoka nėra kritikuotina, jei teisingai suvokiamas jos turinys, apimantis turtinę ir neturtinę asmens patiriamą žalą.
- naujasis LR CK įtvirtino neturtinės žalos sąvoką, apibrėždamas ją per nebaigtinį neturtinio pobūdžio netekimų sąrašą. Taip įstatymų leidėjas paliko teisę

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. leipos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1. punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos Darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui”.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

teismams pagal konkrečias bylos aplinkybes įvertinti neturtinio pobūdžio netekimus pinigais.

- LAT analizuodamas neturtinės žalos sampratą pažymi, kad neturtinė žala negali būti konstatuojama, kai pasireiškia kaip menkiausias asmeniui padarytas neigiamas poveikis. Neturtinę žalą sukeliantys veiksniai turi būti pakankamai intensyvūs, sukelti ne vienkartinius ar trumpalaikius išgyvenimus ar emocijas. Teismas taip pat prie neturtinės žalos atlyginimo priskiria ir išgyvenimus dėl būsimų pasekmių, įtvirtina neturtinės žalos kaip teisinės kategorijos požymius (legitimi, apibrėžta, asmeninė).

- Lietuva priskirtina prie valstybių, kuriose įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo išimtinis reglamentavimas, t.y. neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais pagrindais. Tačiau paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas formuoja naują požiūrį ir pripažįsta neturtinės žalos atlyginimą tiesiogiai taikant Konstituciją, jei nustatomas joje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių pažeidimas.

- neturtinės žalos teisė – viena iš asmens konstitucinių teisių. Ir kaip pabrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas.

1.4. Svarbiausi neturtinės žalos atlyginimo tikslai.

Teisės doktrinoje nėra visiškai vieningos nuomonės, kokių tikslų yra siekiama neturtinės žalos atlyginimu. Dauguma šiuolaikinių autorių teigia, kad neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama kompensuoti neturtinę žalą ir atlyginti skriaudą. Kiti laikosi pozicijos, kad neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra nubausti pažeidėją, ne tik kompensuoti nukentėjusio patirtą žalą.

Kai vystėsi neturtinės žalos atlyginimo institutas ir nebuvo atskirtos civilinės ir baudžiamosios teisės pažeidimo pasekmės – žalos atlyginimu buvo siekiama ne tik kompensuoti, bet ir nubausti pažeidėją. Ilgą laiką tokiose Europos valstybėse kaip Vokietija, Anglija, Olandija, Belgija, Ispanija, Šveicarija, pagrindinis žalos atlyginimo tikslas buvo nubaudimas. Tačiau šiuolaikinė teisės doktrina teigia, kad pagrindinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija – kompensacinė. Pripažįstama, kad bet kokie baudiniai elementai prieštarauja šiuolaikinės civilinės teisės paskirčiai. Tokios nuomonės laikomasi ir Lietuvoje. V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė teigia, kad civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, kad teikiant prioritetą pažeidėjui nubausti, o ne nukentėjusiojo fiziniams ir dvasiniams išgyvenimams kompensuoti, būtų

nusižengta civilinės atsakomybės prigrimčiai ir esmei⁶⁰. V. Mizaras teigia, kad neturtinės žalos atlyginimu siekiama dviejų iš aukščiau minėtų trijų tikslų – kompensuoti patirtą neturtinę žalą ir atlyginti už skriaudą⁶¹. S. Cirtautienės nuomone, dabar bet kokios neturtinės žalos atlyginimo sąsajos su bauda vertinamos kaip teisinis anachronizmas, neatitinkantis kompensacinių žalos atlyginimo tikslų⁶². Taigi šiandien, bet kokios neturtinės žalos atlyginimo sąsajos su bauda vertinamos kaip neatitinkančios kompensacinių žalos atlyginimo tikslų.

LR CK įtvirtintas visiškas žalos atlyginimo principas. CK 6. 251 str. 1 d. teigiama, kad *padaryti nuostoliai turi būti atlyginami visiškai*, t.y. atstatyta *status quo*, buvusi iki pažeidimo padarymo momento. Tačiau ar įmanoma pinigine išraiška visiškai atlyginto asmens patirtą neturtinę žalą? Nematerialus neturtinės žalos pobūdis lemia, kad dažnai patirtos dvasinės skriaudos, emocinės ar kitokios būsenos jau niekas negali atstoti. Anksčiau LAT teigė, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju netaikomas visiškas žalos atlyginimo principas. Jo manymu, neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Tačiau teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus). Taip pat remiantis įstatyme nustatytais kriterijais kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo asmens patirtą dvasinį skausmą, kitus neigiamus išgyvenimus⁶³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime nurodė, kad neturtinės žalos atlyginimui būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materialinė kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra kompensuojama, turinio ir dėl to (jos dydis nesvarbu) pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos. Tokios materialios (pirmiausia piniginės) kompensacijos už moralinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui dažnai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas negali atstoti. Todėl neturtinė (moralinė) žala yra dvasinė skriauda, ir ją tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, dažnai niekas (*inter alia* jokia materialinė kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti - tokią būseną kartais (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant *inter alia* materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę

⁶⁰ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Vilnius: Justitia, 1998. Nr.2. P.23.

⁶¹ V. Mizaras. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia. 2003. P.128.

⁶² S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.64.

⁶³ LAT CBS 2003-03-26 nutartis N.Ž. v. Specialiosios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003.

žalą)⁶⁴. Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įtvirtino taisyklę, kad materiali (piniginė) kompensacija už neturtinę žalą, turi būti atlyginama vadovaujantis visiško žalos atlyginimo principu. Atsižvelgiant į šias nuostatas, teismų praktikoje suformuluota, kad teismo pareiga neturtinės žalos atlyginimo taikymo atveju yra *nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinius išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kuo teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą*⁶⁵. Taigi, teismai taiko teisingos kompensacijos už padarytą žalą idėją, kad neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama kompensuoti nukentėjusiam patirtą žalą.

Teisės doktrinos atstovai neturtinės žalos atlyginimo srityje pabrėžia ir prevencinę šios žalos atlyginimo funkciją. Teigiama, kad atlyginant neturtinę žalą siekiama ne tik kompensacinių, bet ir *prevencinių* tikslų. Pasak S. Cirtautienės, prevencinės funkcijos pripažinimas neturtinės žalos atlyginimo bylose reiškia, kad tam tikrais atvejais neturtinė žala nustatoma ne tik orientuojantis į nukentėjusio faktiškai patirtus nuostolius, bet ir į žalą padariusio asmens neteisėtai gautą naudą, kuri, siekiant atkurti interesų pusiausvyrą, išieškoma nukentėjusiojo naudai (restitucinis principas)⁶⁶. Pritarčiau S. Cirtautienės nuomonei, kad prevencija galėtų būti papildoma neturtinės žalos atlyginimo funkcija, kuri gali būti pagrindas, pateisinantis neturtinės žalos atlyginimo priteisimą, atsižvelgiant ne tik į nukentėjusiojo asmens faktiškai patirtus nuostolius, bet ir į žalą padariusio asmens neteisėtai gautą naudą. Tačiau neturtinės žalos atlyginimas neturėtų būti grindžiamas vien prevenciniu žalos atlyginimo tikslu.

Apibendrinant neturtinės žalos atlyginimo tikslų analizę galima daryti šias išvadas:

- istoriškai vyravęs baudinis neturtinės žalos atlyginimo pobūdis šiuolaikinės civilinės teisės atstovų kritikuojamas, kaip prieštaraujantis civilinės teisės paskirčiai, vertinamas kaip teisinis anachronizmas;
- šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo koncepcija remiasi kompensacine paskirtimi, kuria turi būti siekiama ne nubausti žalą padariusį asmenį, bet kompensuoti nukentėjusiam padarytą žalą. Būtent kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo paskirtis atitinka civilinės teisės atsakomybės instituto esmę. Svarbiausia – teisinga kompensacija asmeniui patyrusiam skriaudą, atkurta pažeistų interesų pusiausvyrą, nes tik taip galima pasiekti visiško žalos atlyginimo principo paskirtį;

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁶⁵ LAT CBC 2005-11-23 nutartis c. b. K.P. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-604/2005.

⁶⁶ S. Cirtautienė. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.72.

- teisės doktrinos atstovų pabrėžiama prevencinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija, galėtų būti kaip papildoma funkcija, siekiant kaip įmanoma teisingiau kompensuoti asmeniui patirtą žalą.

2. ĮSTATYME ĮTVIRTINTI NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO TEISINIAI KRITERIJAI. JŲ VERTINIMAS IR ANALIZĖ.

Daugiausia tiek praktikoje, tiek teisės doktrinoje ginčų kyla dėl neturtinės žalos dydžio. Neturtinė žala atlyginama pažeidus vertybes, kurių įkainoti neįmanoma, ir pasireiškia neturtinio pobūdžio pradimais, kurie negali būti tiksliai įvertinti pinigais. Taigi, neturtinės žalos prigimtis taip pat lemia šios žalos įrodinėjimo specifiką. Pagal civilinę atsakomybę kreditorius privalo įrodyti nuostolių dydį, tačiau neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais neįrodinėjamas, bet nustatomas pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą. Pagal neturtinės žalos apibūdinimą CK 6.250 str. teismas įvertina neturtinės žalos dydį pinigais, jis negali būti nustatytas šalių susitarimu. Pagal įstatymą nustatyti neturtinės žalos dydį, vadovaujantis kriterijais, kurių nebaigtinis sąrašas įtvirtintas CK 6.250 straipsnyje, yra teismo funkcija. Teismo sprendime turi būti išvardinti argumentai, kodėl žalos atlyginimas nustatomas didesnis, ir motyvai, kodėl žalos dydis gali būti mažesnis. LAT vienoje iš savo bylų yra pažymėjęs, kad nukentėjusio ar kreditoriaus prašomas priteisti kaip neturtinė žala nuostolių dydis negali būti vertinamas kaip nustatytas, nes šio nustatymas yra teisingos kompensacijos principo įgyvendinimas ir yra priskirtas teisingumą vykdančiam subjektui – teismui. Taigi teismas pagal įtvirtintus teisinius kriterijus nustato neturtinės žalos dydį. Nors teismų suformuluota praktika nagrinėjamu klausimu ypač svarbi, tačiau neretai teismų sprendimuose pasigendama rimtos motyvacijos, neįvertinami visi dydžio nustatymo kriterijai, neaiškus kriterijų tarpusavio santykis, jie nediferencijuojami.

2.1. Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime konstatavo, kad reikia nustatyti protingus ir pagrįstus kriterijus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti (įvertinti) atlygintinos žalos dydį. Tokie kriterijai gali būti labai įvairūs, juos galima diferencijuoti pagal padarytos žalos pobūdį, ypatumus ir kitas aplinkybes⁶⁷. Bendrieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai numatyti LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje. Įvertinant neturtinę žalą, teismas turi atsižvelgti į neturtinės žalos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Neturtinės žalos apskaičiavimo kriterijai nustatomi ir Europos deliktų teisės principų 10 : 301 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, kad apskaičiuojant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgiama į visas bylos aplinkybes, įskaitant pažeidimo sunkumą, trukmę ir pasekmes. Į žalą padariusio asmens kaltės laipsnį turi būti atsižvelgiama tik tuomet kai jis turėjo lemiamą įtaką žalai⁶⁸. Paminėtina, kad Europos šalių įstatymai ir teismų praktika išskiria šiuos svarbiausius kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama priteisiant neturtinės žalos dydį: atsakomybės prigimtis, pažeistų teisių pobūdis, pažeidimo sunkumas, nukentėjusiojo savybės (lytis, amžius, profesija, giminystės laipsnis, pajamos), šalių kaltė, šalių turtinė padėtis, teisingumo ir protingumo kriterijai, kitos svarbios aplinkybės ir pan.

LAT savo nutartyse pažymi, kad CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje išvardytų neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų sąrašas nėra baigtinis, ir kiekvienu atveju teismas, nustatydamas žalos dydį, taip pat turi vertinti konkrečioje byloje reikšmingas aplinkybes⁶⁹. Taip pat nurodo, kad teismas, siekdamas nustatyti kuo teisingesnį konkrečiu atveju atlygintinos neturtinės žalos dydį, turi taikyti kuo daugiau šios žalos dydžio įvertinimo pinigais kriterijų. Teismo sprendime turi būti ne tik įvardyti kriterijai, kuriais remdamasis teismas nustato priteistiną konkrečiu atveju neturtinės žalos dydį, tačiau ir argumentuotai pagrįstas kiekvieno iš nurodytų kriterijų taikymas nagrinėjamos bylos faktinėms aplinkybėms, atskleista jų reikšmė bei įtaka, sprendžiant apie teisingą pinigines kompensacijos už neturtinių vertybių pažeidimą dydį konkrečioje situacijoje. Be to, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, kiekvienu konkrečiu atveju būtina vertinti kriterijų visumą, t.y. aplinkybes, dėl kurių šios žalos atlyginimo dydis gali būti mažesnis. Taigi teismo sprendime kiekvienu atveju turi būti pateikti motyvuoti argumentai dėl to, kokias kriterijais remdamasis teismas sprendžia, kad konkrečiu atveju neturtinė žala turi būti įvertinta būtent tokiais pinigų sumai.

2.1.1. Pažeidimo pasekmių kriterijus.

Neturtinės žalos dydį tiesiogiai įtakoja pažeidimu sukeltos pasekmės. Šis teisinis kriterijus išskirtas ne tik LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, bet ir Europos deliktų teisės principuose, kurių 10:301 straipsnyje numatyta, kad neturtinės žalos dydžio nustatymui ir teisingam įvertinimui

⁶⁸ Principles of European Tort Law: <http://www.ortl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

⁶⁹ LAT CBS 2005-04-18 nutartis c. b. L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ „Marijampolės liginė“, Nr. 3K-7-255/2005.

ypač svarbu, į kokias vertybes buvo kėsintasi ir kokiū būdu jos buvo pažeistos⁷⁰. Nustatant neturtinės žalos dydį būtina įvertinti pažeidimo sukeltas pasekmes. Teisės pažeidimo pasekmės vertintinos nurodant asmens patirtų moralinių praradimų dydį, šių praradimų įtaką žmogaus kaip asmenybės vystymuisi, jo tolesnei visuomeninei, darbo veiklai, šeimyniniam gyvenimui. LAT savo bylose yra pažymėjęs, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo įtaką tolesniam nukentėjusiojo asmens gyvenimui. Pavyzdžiui, vienoje iš savo bylų teismas konstatavo, kad nustatydamas patirtos neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismas atsižvelgia į ieškovei atliktų operacijų skaičių ir skausmingą tiek fiziškai, tiek emociškai pooperacinį laikotarpį, į tai, kad patirtos traumos pasekmės bus jaučiamos visą gyvenimą⁷¹. Kitoje byloje teismas, atsižvelgdamas į pažeidimo pasekmių pobūdį sumažino neturtinės žalos atlyginimą nuo 10 000 iki 500 litų, aiškindamas tai tuo, kad knygų spausdinimo tiražas, kuriose buvo pažeistos autoriaus neturtinės teisės, buvo nedidelis⁷². Taigi, nustatydami neturtinės žalos dydį, teismai kiekvienu atveju turi įvertinti pažeidimo pasekmes ir kitas aplinkybes, apibūdinančias pažeidimo pobūdį.

2.1.2. Žalą padariusio asmens kaltės kriterijus.

Nors civilinės atsakomybės atsiradimui kaltės forma paprastai reikšmės neturi (o tam tikrai atvejais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės – pvz., CK 6.270 str.), tačiau ji reikšminga nustatant neturtinės žalos dydį. Kaltė civilinėje atsakomybėje pasireiškia tyčia ir neatsargumu, o pastarasis skirstomas į paprastą ir didelį neatsargumą. LAT savo nutartyse dažnai pabrėžia, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti ir į žalą padariusio asmens kaltę, ypač kaltės formą. Reikia įvertinti asmens veiksmų kryptingumą ir turinį. Jeigu asmuo veikia neteisėtai ir siekdamas padaryti žalos, tai jo veiksmai yra *tyčiniai*, o jeigu konkrečioje situacijoje neužtikrinamas būtinas atidumas ir rūpestingumas, tai yra *neatsargumas*. Didelis neatsargumas gali būti tuo atveju, kai asmuo neužtikrina elementarių rūpestingumo ir atidumo reikalavimų laikymosi. Neturtinę žalą padariusio asmens požiūriu turi būti įvertinta, kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga jam priskirta. Kaltės kriterijaus išskiriamas ir jam taip pat suteikiama svarbi reikšmė ir Europos valstybėse. Štai Austrijoje kaltė taip pat, tam tikrais atvejais turi reikšmės nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį. Tai įtvirtina Austrijos CK 1323 ir 1324 straipsniai⁷³.

⁷⁰ Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75) 7, „On compensation for Physical Injury or Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243 rd meeting of the Ministers Deputies): <http://www.coe.int/T/E/LegalAffairs/> Legal cooperation; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

⁷¹ LAT CBC 2003-11-05 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company“, Nr.3K-3-1049.

⁷² LAT CBC 2000-05-08 nutartis c. b. G. Stulpinienė v. A. Andrišiūnas, Kauno technologijos universitetas, Nr. 3K-3-515/2000.

⁷³ Austrijos civilinis kodeksas (ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) (vom 1. Juni 1811)// <http://www.ibiblio.org/ais/abgb.3.htm:prisijungimo> laikas: 2009-10-20.

Nagrinėjant šį kriterijų išskirsiu **žalą padariusio asmens kaltę** ir **nukentėjusiojo asmens kaltę**, kuri gali pasireikšti kaip tyčia, ar didelis neatsargumas ir yra pagrindas mažinti atlygintinos žalos dydį arba ieškinį atmesti, taip pat paprasto neatsargumo kriterijų, į kurį atsižvelgiama nustatant neturtinės žalos dydį.

Pateiksiu pavyzdžius, kaip LAT savo nutartyse analizuoja ir vertina kaltės formas. Štai vienoje iš jų teismas analizavo darbinius teisinius santykius, ir pažymėjo, kad darbdavys organizuodamas darbus turi maksimaliai stengtis ir visiškai laikytis saugos užtikrinimo reikalavimų. Kai ne visi saugos reikalavimai yra vykdomi, turi būti vertinama kiek jie objektyviai buvo žalos priežastis ir lėmė neigiamas pasekmes. Tai, kad darbdavys neužtikrino saugių darbo sąlygų, savaime nelėmė darbuotojo sužalojimo. Tiesioginės pasekmės kilo dėl nukentėjusiojo veiksmų, kuris, keldamas kibirą su betonu ir pastatęs koją ant medinės atramos, pastarajai nuslydus, nukrito iš 2, 85 m aukščio ir susižalojo. Pasikeitus darbo aplinkos sąlygoms (betonuotojams nuėmus apsauginę balkono aptvarą), nukentėjusysis negalėjo žinoti ar numatyti, kad medinė atrama nėra tinkamai įtvirtinta ir kad į ją negalima remtis. Tokie nukentėjusiojo veiksmai vertintini **kaip paprastas neatsargumas (neatidumas)**⁷⁴.

Kitoje nutartyje teismas pažymėjo, kad nukentėjusiojo asmens **didelis neatsargumas** gali būti pripažintas toks nukentėjusiojo elgesys, kai jis dėl savo nerūpestingumo, neatidumo ar aplaidumo sudarė prielaidas baudžiamajam persekiojimui prasidėti⁷⁵.

Kaltės formos turi įtakos sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos dydžio didinimo ar mažinimo. Teismas teigia, kad jei kaltė pasireiškia didžiausiu pavojumi visuomenei – darant **tyčinį** smurtinį nusikaltimą prieš asmenį, sukeltą jam daugybę sužalojimų, priverčiant žmogų išgyventi dideles fizines ir dvasines kančias žalojimo metu, - tokiu būdu pasireiškusi neturtinė žala padariusio asmens kaltė sudaro prielaidas neturtinės žalos atlyginimo dydį nustatyti **didėsni**⁷⁶. Kitoje byloje teismas nustatė, kad nukentėjusiojo **didelis neatsargumas** padėjo žalai padidėti ir, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, prašomos priteisti neturtinės žalos dydį **sumažino** vienu trečdaliu⁷⁷. Taip pat nutartyje *I. Sadauskienė v. UAB „Lietuvos rytas“* teismas **sumažino** priteistos žalos dydį nuo 10 000 iki 3000 Lt, atsižvelgdamas į atsakovo kaltės laipsnį, jo elgesį po to, kai buvo išspausdinta fotonuotrauka, paskleidimo būdą ir formą, leidinio tiražą ir kitas aplinkybes⁷⁸.

Žalą padariusio asmens kaltės nustatymas priklauso nuo pažeidžiamos vertybės ir paties pažeidimo pobūdžio. Kaip teigia teismas, nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta į ginamų vertybių specifiką ir jų tarpusavio santykį, nes asmens teisės į gyvybę ir sveikatą, kurios savo

⁷⁴ LAT CBC 2006-09-06 nutartis A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, Nr. 3K-3-450/2006.

⁷⁵ LAT CBC 2006-06-07 nutartis c.b. UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Nr. 3K-7-183/2006.

⁷⁶ LAT CBC 2006-06-12 nutartis c. b. P.D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V., Nr. 3K-3-394/2006.

⁷⁷ LAT CBC 2008-02-08 nutartis c.b. L.V. v. UAB „Girteka“, Nr. 3K-3-90/2008.

⁷⁸ LAT CBC 2000-05-01 nutartis c.b. nutartyje *I. Sadauskienė v. UAB „Lietuvos rytas“*, Nr. 3K-3-487/2000.

esme yra absoliučios teisės, bei teisės į privatų gyvenimą, garbę ir orumą, kurios yra santykinės teisės, negali būti vertinamos vienodai neturtinės žalos dydžio aspektu⁷⁹. Taip pat LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir LR visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ konstatavo, kad žalos dydį lemiantis žinių paplitimo mastas nustatomas įvertinant atsakovo galimybę numatyti, kaip plačiai tam tikroje aplinkoje paskleistos tokios žinios galėjo paplisti įprastinėmis sąlygomis. Tačiau pažymėtina, kad žalą padariusio asmens kaltės nustatymas lemia ne tik žalos padidinimą, bet ir sumažinimą⁸⁰.

Paminėtina, kad Europos deliktinės teisės principų 10 : 301 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad į žalą padariusio asmens kaltės laipsnį turi būti atsižvelgiama tik tada, jei jis turėjo lemiamą įtaką žalai. Siūloma į pažeidėjo kaltę atsižvelgti tik išimtiniais atvejais, kuomet tyčiniai veiksmai sukėlė didesnes kančias, tai pat pažymima, kad jeigu yra vertinama pažeidėjo kaltė, ji turėtų būti vertinama nukentėjusiojo naudai ir pažeidėjo nenaudai⁸¹.

Apibendrinant galima teigti, kad žalą padariusio asmens kaltės kriterijus dažnai laikomas vienas iš pagrindinių nustatinėjant neturtinės žalos dydį. CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nėra išskiriamos kaltės formos, tačiau teismai nagrinėdami bylas būtent pagal kaltės formą didina arba mažina neturtinės žalos dydį. Manychiau, kad tik išimtiniais atvejais būtina atsižvelgti į nukentėjusiojo asmens kaltės formą, kuri mūsų teismų labai plačiai analizuojama ir būtent jos pagrindu mažinamas neturtinės žalos atlyginio dydis. Tuo tarpu detaliau analizuoti pažeidėjo tyčinius veiksmus, sukėlusius nukentėjusiajam sunkias pasekmes. Žalą padariusio asmens kaltės kriterijus tikslingas tik tada, kai kaltės laipsnis iš esmės padidina asmens išgyvenimus.

2.1.3. Žalą padariusio asmens turtinės padėties įvertinimas.

Nagrinėjant turtinės padėties reikšmę nustatant neturtinės žalos dydį išskirtina **nukentėjusiojo** turtinė padėtis ir socialinis statusas nustatant neturtinės žalos dydį, taip pat **žalą padariusio asmens** turtinė padėtis, kuri derintina su CK 6. 251 str. 2 dalimi, bei CK 6. 282 straipsnio 3 dalimi, ir taikoma kaip kriterijus, suteikiantis galimybę ne didinti atlygintinos žalos dydį, bet jį mažinti. Europos deliktų teisės principų 10 : 401 straipsnyje taip pat numatyta galimybė sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį atsižvelgiant į pažeidėjo turtinę padėtį.

A. Rudzinskas kritikuoja turtinės padėties kriterijaus įvardijimą prie pagrindinių kriterijų nustatinėjant neturtinės žalos dydį, teikdamas, kad ydinga manyti, kad „asmuo, padaręs žalą

⁷⁹ LAT CBC 2008-09-06 nutartis A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, Nr.3K-3-450/2006.

⁸⁰ LAT Senato 1998-05-15 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7-1straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

⁸¹ Principles of European Tort Law: <http://www.ortl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

turtui ar fizinio asmens sveikatai, turi ją atlyginti ne visiškai (LR CK 483 str.), o atsižvelgdamas į savo turtinę padėtį⁸². T. P. Budjakova taip pat pabrėžia, kad žalą padariusio asmens kaltė ir jo turtinė padėtis <...> negali turėti didelės reikšmės nustatant nukentėjusiojo patirtas kančias⁸³.

Nukentėjusiojo turtinė padėtis ir socialinis statusas nustatant neturtinės žalos dydį reikšmės neturi. Tokios pozicijos laikosi ir LAT, pavyzdžiui, savo 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje” kuriame teigiama, kad nepaisant įvairių žmonių socialinių skirtumų bei visuomenės požiūrio į atskirą asmenį (garbė) ar paties asmens į save (orumas) skirtingumų, teismai, vertindami neteisėtus veiksmus bei jų pasekmes, turėtų vadovautis asmenų lygybės prieš įstatymą principu. Į ieškovų padėties skirtingumus visuomenėje gali būti atsižvelgiama tik įvertinant pažeidimo sukeltas pasekmes.

Vienoje iš savo nutarčių teismas konstatavo, kad įstatymai nenumato asmens socialinės ar visuomeninės padėties kaip kriterijaus, kuriuo remiantis būtų galima mažinti atlygintinos žalos dydį. Teisėjų kolegija sutiko su kasacinio skundo argumentais, kad tokie kriterijai yra diskriminaciniai, taigi pažeidžiantys Konstitucijos 29 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnyje įtvirtintą asmenų lygiateisiškumo principą⁸⁴.

Žalą padariusio asmens turtinė padėtis teisiniu požiūriu turi reikšmės tik išimtiniais atvejais ir vertinama tik sprendžiant klausimą dėl galimo žalos atlyginimo mažinimo, todėl atlyginant neturtinę žalą ją padariusio asmens turtinė padėtis turi turėti išimtinės reikšmės ir yra sistemiškai taikytina su CK 6. 251 straipsnio 2 dalimi, suteikiančia teismui teisę sumažinti nuostolių atlyginimo dydį atsižvelgiant į šalių turtinę padėtį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių padarinių, ir kartu CK 6. 282 straipsnio 3 dalimi, kuri teismui suteikia teisę sumažinti atlygintinos žalos dydį atsižvelgiant į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia. Taigi, šis kriterijus gali būti pagrindas nustatyti ne didesnę, bet mažesnę neturtinės žalos dydį ir taikomas tik išimtiniais atvejais. LAT teigia, *kad sprendžiant priteistinos žalos dydžio nustatymo klausimą, turi būti atsižvelgiama ir į atsakingo už žalos padarymą asmens turtinę padėtį ir siekiama tinkamos pusiausvyros tarp priteisiamos žalos dydžio ir atsakingo už žalos padarymą asmens turtinės padėties*. Priteisiamos neturtinės žalos dydis turi būti pakankamai rimta ir sunki finansinė našta skolininkui, tačiau ji negali būti tokia, kad jį sužlugdytų finansiškai. Dėl to

⁸² Rudzinskas A. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materealiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/Lietuvos teisės universitetas. – Vilnius, 2001. P. 40.

⁸³ Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб: Юридический центр Пресс, 2005, С. 87.

⁸⁴ LAT CBC 2001-03-27 nutartis J.R. v. LR Teisingumo ministerija ir Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Nr. 3K-3-155/2001.

kolegija, įvertinusi ne tik ieškovės patiriamus praradimus, bet ir atsakovo turtinę padėtį, sumažino neturtinės žalos atlyginimo dydį nuo 150 000 iki 20 000 Lt⁸⁵.

Paminėtina, kad teismui būtina išsiaiškinti, ar aplinkybės, dėl kurių daroma išvada apie žalą padariusio asmens sunkią padėtį yra nuolatinės ar ilgalaikės. Turi būti įvertinta ne tik žalą padariusio asmens turtinė padėtis nagrinėjant bylą, bet ir šio asmens sveikatos būklė, šeimyninę ir socialinę padėtį apibūdinančios ir kitos reikšmingos aplinkybės, kurios gali daryti įtaką jo turtinei padėčiai tiek nagrinėjant bylą, tiek ateityje.⁸⁶ Vadinasi, turtinė padėtis turi būti vertinama taip, kad netaptų nepakeliama našta atsakovui, ir leistų nustatyti ne didesnę, bet mažesnę atlygintinos žalos dydį, ir taikoma tada, kai nėra žalą padariusio asmens tyčios.

Apibendrinant galima teigti, kad šis kriterijus - žalą padariusio asmens turtinė padėtis, neturėtų būti priskiriamas prie pagrindinių neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijų. Savo prigimtimi šis kriterijus diskriminacinis, nes nukentėjusiojo neturtinės žalos atlyginimo dydis neturėtų priklausyti nuo žalą padariusio asmens turtinės padėties. Jis turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, kruopščiai įvertinus bylos aplinkybes ir nepamirštant asmenų lygiateisiškumo principo, bei šiuolaikinės civilinės teisės kompensacinių tikslų.

2.1.4. Turtinės žalos dydžio kriterijus.

Kaip teigia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu su turtine atsakomybe, tiek ir atskirai. Įstatymai nenumato papildomo pagrindo, būtino atsirasti civilinei atsakomybei už neturtinės žalos padarymą, t.y. kartu ir turtinės žalos padarymo fakto⁸⁷.

Rusijos Federacijos Aukščiausiojo teismo plenumo nutarimu Nr. 7, priimto 1994 m. rugsėjo 29 d. „Dėl teismų praktikos peržiūrėjimo dėl nukentėjusiųjų teisių apsaugos“ teigiama, kad kompensacijos už neturtinius praradimus dydis negali priklausyti nuo prekių ir/ ar paslaugų kainos ar padarytos turtinės žalos dydžio, o išimtinai turi remtis tik fizinių ir dvasinių kančių, sukeltų konkrečiam nukentėjusiam laipsniu⁸⁸. D. I. Gušin kritikuoja Rusijos teismų praktiką, kuri priešingai minėtam nutarimui, skiria didelę reikšmę padarytos turtinės žalos dydžiui⁸⁹.

⁸⁵ LAT CBC 2008-04-15 nutartis c. b. I. L. v. UADB V „Baltikums draudimas“ V.Š. V.P., Nr. 3-K-3-136/2008.

⁸⁶ LAT CBC 2006-02-27 nutartis c. b. R. S. v. VŠĮ „Vilniaus greitosios pagalbos universitetinė ligoninė“, Sveikatos apsaugos ministerija Nr. 3K-3-116/2006.

⁸⁷ LAT CBC 2001-10-11 nutartis c. b. V. Toropovas v. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba, Nr.3K-7-688/2001.

⁸⁸ Д. И. Гушин. Юридическая ответственность за моральный вред. Теоретико – правовой анализ. СПб: Юридический центр Пресс, 2002. С. 147.

⁸⁹ Зр. Там же.

Lietuvos teismai nustatinėdami neturtinės žalos dydį retai kada pasisako ir vertina turtingos žalos dydžio kriterijų. Manychiau, kad šis kriterijus neturėtų būti priskirtinas prie pagrindiniu neturtinės žalos dydžio nustatymo kriteriju ir diskutuotinas jo išskyrimas CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje.

2.1.5. Kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus

Teismas nagrinėdamas neturtinės žalos atlyginimo klausimą, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali pripažinti ir kitus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus arba konkrečioje byloje pripažintas svarbias aplinkybes. Europos deliktų teisės principu 10 : 301 straipsnyje taip pat nurodoma, kad nustatant neturtinės žalos dydį, turi reikšmės visos bylos aplinkybės⁹⁰. Lietuvoje specialūs įstatymai gali numatyti ir papildomus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, kaip pavyzdžiui 2002 m. gegužės 21 d. Žalos, atsiradusios dėl valdžios instituciju neteisėtu veiksmu, atlyginimo įstatymo 4 straipsnis, kuris nustato šiuos ne teismo tvarka atlyginamos neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus: kaltinimo sunkumas, paskirtos baudmės arba nuobaudos dydis, neteisėto laisvės atėmimo, neteisėto kardomojo kaltinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo ar neteisėtos administracinės nuobaudos – arešto - laikas, informacijos apie neteisėtą nuteisimą, neteisėtą kardomąjį kalinimą (suėmimą), neteisėtą sulaikymą, neteisėtą procesiniu prievartos priemoniu pritaikymą ar neteisėtą administracinės nuobaudos - arešto – paskyrimą viešas paskelbimas ir kiti neturtinės žalos padariniai, taip pat kitos aplinkybės⁹¹. Neteisėto laisvės atėmimo bylose teismai išskiria šiuos kriterijus: taikyto suėmimo trukmė, kaltinimo sunkumas, suėmimo padariniai, dėl neteisėto suėmimo patirti turtiniu teisiu ribojimai ir neteisėto suėmimo laikotarpiu prarasta galimybė įgyvendinti teisę į darbą ir kitokio pobūdžio materialinį aprūpinimą, patirti fiziniai nepatogumai⁹². Garbės ir orumo bylose pagal LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimą Nr.1 teismas prie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriteriju įvardija šiuos: žalą padariusio asmens kalte, jo elgesį po žiniu paskleidimo, neigiamą įtaką ieškovo profesinei, visuomeninei veiklai ir kt., žiniu paskleidimo būdą, formą, turinį, apimtį ir kitas turinčias reikšmės aplinkybes. Darbo santykiu pažeidimo bylose, teismai vertina šias aplinkybes: darbo santykiu trukmė, turėtas darbuotojo nuobaudas, teisiu pažeidimo aplinkybes ir padarinius, teismo taikytas kitas pažeistu teisiu gynimo priemones, jų pakankamumą pažeistoms teisėms atkurti ir kt⁹³. Aplinkybės, į kurias atsižvelgia teismai autoriu gynimo bylose, taip pat įvairios: neteisėto elgesio priežastys ir pagrindas (siekiama komercinės

⁹⁰ Principles of European Tort Law: <http://www.ortl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.

⁹¹ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios instituciju neteisėtu veiksmu, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228.

⁹² LAT CBS 2007-02-06 nutartis c.b. A. N. v. Lietuvos valstybė, Nr.3K-7-7/2007.

⁹³ LAT CBC 2005-05-22 nutartis c. b. G. K. v. UAB „Baltijos parkai“, Nr. 3K-3-351/2006.

naudos ar ne); neteisėtų veiksmų padarinių pasireiškimo trukmė; pažeidimo apimtis, rūšis, būdas, intensyvumas; neteisėtai naudoto kūrinio paplitimo mastas; pažeidėjo kaltės laipsnis; buvo galima ar ne užkirsti kelią neteisėtiems veiksams ar juos nutraukti; nukentėjusiojo ir jo kūrinio populiarumas; kitos turinčios reikšmės aplinkybės (pažeidėjo turtinė padėtis, nukentėjusiam padarytos turtinės žalos dydis ir pan.)⁹⁴.

2.2. Neturtinę žalą patyrusio asmens individualių savybių vertinimas ir reikšmė nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį.

Kaip teigia D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas, neturtinė žala yra ypatinga tuo, kad pasireiškia nukentėjusiojo kančiomis ir vidiniais išgyvenimais, ne visada atsiskleidžiančiais išorinėje aplinkoje, todėl nei teismas, nei kas nors kitas negali adekvačiai įvertinti žmogaus emocijų, juo labiau pajusti individo psichikos būsenos ypatybių⁹⁵. Kiekvienas nukentėjusysis skirtingai vertina jam padarytą neturtinę žalą. Tai kas vienam atrodo skaudžiu jo neturtinių teisių pažeidimu, kitam gali neturėti jokios reikšmės. Taigi, ar reikėtų atsižvelgti į nukentėjusio asmenybę, ją apibūdinančius individualus bruožus nustatant neturtinės žalos dydį? Štai Rusijos Federacijos Civilinio kodekso 1101 straipsnis numato, kad kompensacijų dydis yra nustatomas atsižvelgiant į faktines aplinkybes, kuriomis buvo padarytas pažeidimas, ir individualias nukentėjusiojo asmens savybes⁹⁶. Rusų teisės mokslininkas A. M. Erdelevskis atkreipia dėmesį, kad neturtinė žala ypatinga tuo, jog pasireiškia nukentėjusiojo vidaus išgyvenimais ir kančiomis, t.y. neturtinių vertybių pažeidimas sukelia neigiamų asmens psichikos pokyčių, ir neturtinė žala pasireiškia fiziniais ir psichiniais kentėjimais, kurie vyksta asmens sąmonėje, o jų raiška priklauso nuo individualių nukentėjusiojo savybių⁹⁷. Vokietijoje individualios asmens savybės taip pat yra labai svarbus kriterijus apskaičiuojant atlygintinos neturtinės žalos dydį⁹⁸. LR CK įtvirtintas nebaigtinis neturtinės žalos nustatymo kriterijų sąrašas įpareigoja teismus atsižvelgti ir į kitus veiksnius, reikšmingus nustatinėjant neturtinės žalos dydį. Tačiau įstatymų leidėjas neįvardijo tarp kriterijų, į kuriuos turi atsižvelgti teismas neturtinę žalą patyrusio subjekto asmenybės, tam tikrų jo asmeninių, profesinių (dalykinių) ar kitokių savybių, charakterio ypatumų. Teisės doktrinoje žalą patyrusio asmens asmenybė, kaip neturtinės žalos nustato kriterijus, vertinama nevienareikšmiškai. Vieni mokslo atstovai teigia, kad norint tinkamai

⁹⁴ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003. P. 130.

⁹⁵ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas // Vilnius: Justitia, 1998. Nr.2. P. 24.

⁹⁶ Гражданский кодекс. Российской Федерации: <http://www.garweb.ru/projekt/law/da/10064072/10064072-089.html1099>; prisijungimo laikas :2009-10-31.

⁹⁷ Erdelevский А. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. 3-Е изд.,испр. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 247.

⁹⁸ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, €€ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. 4. Auflage. München: Beck, 2003.

priteisti kompensaciją, būtina analizuoti žalą patyrusio subjekto asmenybės bruožus, kurie tiesiogiai lemia asmens reakciją į jam padarytus neteisėtus veiksmus. Kiti laikosi priešingos pozicijos ir pasisako prieš neturinę žalą patyrusio asmens individualių bruožų nagrinėjimą bei vertinimą sprendžiant pinigines kompensacijos dydžio klausimą. Štai M. Erdelevskio nuomone, nustatinėjant neturtinės žalos dydį, neturi būti vertinamos tos nukentėjusiojo savybės, kurios kaltininkui nebuvo žinomos, ar neturėjo būti žinomos⁹⁹. Manychiau derėtų sutikti, kad nustatant neturtinės žalos dydį labai svarbi ir paties nukentėjusiojo asmenybės socialinių ir demografinių bruožų (lytis, amžius, šeimyninė padėtis, išsilavinimas, užimtumas), psichologinių ir dorovinių savybių (asmens poreikiai, interesai, įsitikinimai, dorinės nuostatos, emocijos, gyvenimo būdas), medicininių požymių (organizmo ypatumai, sveikatos būklė), apibūdinančių asmenį visuma. Skirtingi asmenys skirtingai reaguoja į tuos pačius dalykus, todėl nustatant neturtinės žalos dydį, labai svarbu įvertinti šias nukentėjusiojo savybes. Nors jos nėra tiesiogiai įtvirtintos įstatyme, tačiau teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad šio savybės gana dažnai vertinamos sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo klausimą. Vienoje iš bylų teismas teigė, kad būtent jaunas ieškovės, kurios veidas buvo subjaurotas dėl neteisėtų psichiškai nesveikos atsakovės dukters veiksmų, amžius, tai, kad veido subjaurojimas kenkia ieškovės išvaizdai ir niekada visiškai neišnyks, o tai jaunam žmogui sukelia itin didelį skausmą, turėjo įtakos nustatant 10 000 litų dydžio pinigine kompensaciją¹⁰⁰. Kitoje byloje neturtinės žalos dydis buvo nustatinėjamas atsižvelgiant į ieškovės fizinę ir psichinę sveikatos būklę, o būtent į tai, kad ieškovė buvo pirmos grupės invalidė nuo vaikystės, kuriai, kaip ir kitiems tokios kategorijos asmenims, yra būdingas specifinis aplinkos, žmonių ir įvykių vertinimas, todėl tokio asmens teisės į atvaizdą pažeidimas gali jam sukelti gerokai skaudesnius dvasinio pobūdžio padarinius, negu fiziškai ir psichiškai sveikam asmeniui¹⁰¹. O štai kitoje byloje priteisdamas santykinai nedidelę kompensaciją (1000 Lt) teismas motyvavo tuo, kad ieškovas buvo teistas, byloje, kurios nagrinėjimo metu ir buvo paskelbtos tikrovės neatitinkančios žinios, apklaustas kaip įtariamasis, žinių paskleidimas nesukėlė ieškovui sunkių padarinių ir išgyvenimų¹⁰². Paminėtina, kad teismai, vertindami neturtinės žalos dydį turėtų nepamiršti vadovautis ne tik asmens fizinėmis ar psichinėmis savybėmis, bet ir orientuotis į „normalaus“, „protingo“ žmogaus standartą. LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl CK 7, 7-1 straipsnių ir Visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ konstatuota, kad teismas nustatydamas žalos dydį, turėtų remtis normalaus protingo žmogaus pasaulio suvokimu ir dvasine pusiausvyra, išskyrus tuos atvejus, kai žinias paskleidęs asmuo numatė ir galėjo numatyti, kad ieškovas žinias priims kitaip. Taigi, asmeninės savybės vertintinos tais

⁹⁹ Т. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб: Юридический центр Пресс, 2005, С. 79.

¹⁰⁰ LAT CBC 2004-11-19 nutartis c. b. L.Kireilytė v. O. Bindriūnienė, Nr. 3K-3-349/2004.

¹⁰¹ LAT CBC 2003-10-20 nutartis c. b. R.Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr.3K-3-1000/2003.

¹⁰² LAT CBC 2003-06-18 nutartis c. b. T. Skukauskas, D. Lungys v. UAB „Tele3“, Z.Laureckas, Nr. 3K-3-714/2003.

atvejais, kai asmuo žinojo ar turėjo žinoti, kad teisės pažeidimas nukentėjusiam sukels didesnių neigiamų padarinių nei paprastai, taip pat tais atvejais, kai nukentėjusiojo asmeninės savybės vertinamos netiesiogiai, pavyzdžiui, siekiant nustatyti konkrečių moralinių praradimų dydį nukentėjusiajam, atsižvelgiant į prarastų gyvenimo galimybių reikšmę asmens gyvenimui ir pan.¹⁰³ Štai pavyzdžiui ir vienoje garbės ir orumo byloje teismas pabrėžia, kad tiek Konstitucijos, tiek civilinio kodekso nuostatos, skirtos asmens garbės ir orumo apsaugai, turi būti aiškinamos kaip normos, įtvirtinančios vidutinio, normalaus jautrumo asmens orumo gynimą. Teisė yra vienodas mastas, taikomas visiems žmonėms, todėl teisės norma, ginanti orumą, gali orientuotis tik į normaliai jautraus, o ne hiperjautraus asmens orumo gynimą¹⁰⁴.

Tačiau kaip pripažįsta teisės doktrina ir teismų praktika, ne į visus asmenybę apibrėžiančius požymius reikėtų ir būtų būtina atsižvelgti nustatinėjant neturtinės žalos dydį. Pavyzdžiui, neturtinės žalos atlyginimo dėl neteisėto nuteisimo, kardomosios priemonės – suėmimo, sulaikymo, arešto byloje, kuriuose reikalavimus dėl dvasinių ir fizinių išgyvenimų kompensacijos reiškia asmenys, kurių atžvilgiu buvo pradėtas procesas už administracinės ar baudžiamosios teisės pažeidimų padarymą, taikytos atitinkamuose procesiniuose įstatymuose numatytos prievartos priemonės, net ir pačios sunkiausios bei skaudžiausios asmeniui, kelių precedentų pagrindu teismai išplėtojo nuostatą, kad nustatant neturtinės žalos dydį negalima remtis tokiomis aplinkybėmis, jog asmuo veda asocialų gyvenimo būdą, jo dorovinės nuostatos, pažiūros yra smerktinos moralės požiūriu ir panašiai. Vienoje byloje, žemesnės instancijos teismai rėmėsi ieškovo visuomenine patirtimi, jo asocialiu ir nedorovingu gyvenimo būdu, nulemtu tam tikrų neigiamų asmenybės bruožų bei negatyvių charakterio savybių. Tuo tarpu kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad mažinti atlygintinos žalos dydį galima atsižvelgiant į įstatymo nustatytus kriterijus, o kadangi šis kriterijų sąrašas nėra baigtinis, teismas gali vadovautis ir kitais kriterijais, tačiau nei CK su jame išdėstytais principais, nei specialiaje įstatyme nenumatyta asmens socialinės ar visuomeninės padėties kaip veiksnio, kuriuo remiantis būtų galima mažinti neturtinės žalos dydį¹⁰⁵. Taip pat, Lietuvos teismai teigia, kad šalių socialinis statusas, kaip ir turtinė padėtis, neturi reikšmės, kaip tai konstatavo LAT vienoje iš savo bylų, kad CK nenumato asmens socialinės visuomeninės padėties kaip kriterijaus, kuriuo remiantis būtų galima mažinti atlygintinos žalos dydį, todėl sutiko su kasacinio teismo argumentais, kad tokie kriterijai yra diskriminaciniai, taigi pažeidžia Konstitucijos 29 straipsnyje ir

¹⁰³ LAT Senato 1998-05-15 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7-1straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

¹⁰⁴ LAT CBC 2000-10-19 nutartis c. b. B. Kaplanas v. UAB „Respublikos leidiniai“, Nr. 3K-3-964/2000.

¹⁰⁵ LAT CBC 2001-03-27 nutartis c. b. J. Ragelis v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Nr. 3K-3-155/2001.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnyje įtvirtintą asmenų lygiateisiškumo principą¹⁰⁶.

Minėtų veiksnių įvairovė parodo, kad nustatinėjant neturtinės žalos dydį svarbu įvertinti labai skirtingų asmens savybių įtaką. Norint kuo tiksliau nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydį labai svarbu atsižvelgti į kiekvieno nukentėjusiojo individualumą. Tačiau tiksliai įvertinti asmens individualumą labai sunku, nes tai kiekvieno asmens vidinės savybės. T. P. Budjakova teigia, kad siekiant nustatyti neturtinės žalos dydį teismai būtinai turi bendradarbiauti su psichologais, kuo daugiau dėmesio skirti medicininio pobūdžio dokumentams, ekspertų išvadoms¹⁰⁷. Pritarčiau šiai nuomonei ir manyčiau, kad atsižvelgdami į žalą patyrusio asmens individualias savybes teismai turėtų į pagalbą pasitelkti psichologus, psichiatrus, atlikti ekspertizes, taip siekiant nustatyti kuo objektyvesnį neturtinės žalos dydį. Šiandieninė Lietuvos teismų praktika vis dar retai atsižvelgia į nukentėjusiojo asmens individualias savybes. Mūsų nuomone, toks teismų požiūris nepateisinamas ir jį būtina keisti.

Apibendrinant neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų analizę Lietuvos teismų praktikoje, galima daryti šias išvadas:

- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6. 250 straipsnio 2 dalyje išvardintų neturtinė žalos dydžio nustatymo kriterijų sąrašas, į kurio teismai turi atsižvelgti sprenddami neturtinės žalos atlyginimo dydžio klausimą;
- aptarus pažeidimo pasekmių kriterijų, darytina išvada, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina įvertinti pažeidimo sukeltas pasekmes ir kitas aplinkybes, apibūdinančias pažeidimo pasekmių pobūdį;
- Lietuvos teismai retai kada vertina ir pasisako apie turtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų. Abejotinas jo išskyrimas prie pagrindinių kriterijų nustatinėjant neturtinės žalos dydį CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje.
- vienas pagrindinių kriterijų, nustatinėjant neturtinės žalos dydį yra žalą padariusio asmens kaltės kriterijus. Ir nors CK 6. 250 straipsnio 2 dalis neišskiria kaltės formų, tačiau teismai būtent pagal kaltės formą didina arba mažina neturtinės žalos dydį. Paminėtina, kad teismai tik išimtiniais atvejais turėtų atsižvelgti į nukentėjusiojo asmens kaltės formą, o daugiau dėmesio skirti pažeidėjo tyčinių veiksmų analizei, sukėlusiai nukentėjusiajam sunkias pasekmes.
- žalą padariusio asmens turtinės padėties kriterijus, neturėtų būti priskiriamas prie pagrindinių neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijų. Šio kriterijaus

¹⁰⁶ LAT CBC 2001-03-27 nutartis c. b. J. Ragelis v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Nr. 3K-3-155/2001.

¹⁰⁷ T. П. Будякова. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб: Юридический центр Пресс, 2005, С. 57.

prigimtis – diskriminacinė, ir jis turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, įvertinus bylos aplinkybes bei nepamirštant šiuolaikinės civilinės teisės kompensacinių tikslų.

- atkreiptinas dėmesys, kad CK 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardintų neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijų sąrašas nėra baigtinis, ir teismai nustatinėdami žalos dydį, kiekvienu atveju turi atsižvelgti ir į konkrečioje byloje reikšmingas aplinkybes;
- mūsų nuomone, teismai nustatydami neturtinės žalos dydį neturėtų pamiršti ir individualių nukentėjusiojo savybių (tokių kaip amžius, lytis, socialinė padėtis ir pan.). Neturtinės žalos dydis turėtų būti vertinamas nepamirštant išanalizuoti pasitelkus psichologų, psichiatrų pagalbą individualių nekentėjusiojo savybių visumą ir reikšmę kiekvienoje byloje atskirai. Ir tik tada turėtume kalbėti apie tokių kriterijų kaip kaltė, turtinė padėtis vertinimą.

3. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO SVEIKATOS SUŽALOJIMO BYLOSE YPATUMAI, REMIANTIS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKA

Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai neįtvirtina asmens teisės į sveikatą, tačiau ši teisė be jokios abejonės yra prigimtinė, neatimama asmeninė kiekvienam individui nuo gimimo priklausanti teisė, o sveikata, kaip fizinės ir psichinės gerovės būseną suvokiama kaip viena iš brangiausių asmeninių neturtinių vertybių, kuriai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Neturtinės žalos, atsiradusios dėl sveikatos sutrikdymo, atlyginimas, gana naujas reiškinys mūsų teisės sistemoje. Sovietmečiu galiojusiuose įstatymuose buvo tik turtinės žalos kategorija, o neturtinės žalos atlyginimo tiek sveikatos, tiek kitais atvejais nebuvo numatyta. Naujasis LR CK įtvirtino teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo esant sveikatos sužalojimui. Įsigaliojus teisei siekti neturtinės žalos atlyginimo esant sveikatos sužalojimui, teismus pasiekė nemažai bylų, kuriose ieškovai siekia žalos atlyginimo. Tai sukėlė teismams nemažai problemų: kaip turėtų būti suvokiama neturtinės žalos kategorija, kaip ji gali pasireikšti sužalojus sveikatą; kaip turi būti nustatomas neturtinės žalos atlyginimo dydis ir vertinami civiliniame įstatyme nustatyti neturtinės žalos atlyginimo kriterijai.

Sveikatos sužalojimo bylose nustatinėjant neturtinės žalos dydį iškyla ypač aktuali problema: kaip nustatyti, įvertinti sveikatos sužalojimą pinigais? Ar pinigai gali atlyginti patirtą žalą, žmogaus kančias, fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus? Kiek reikėtų sumokėti ir ar pinigai būtų tinkama priemonė atlyginant patirtą žalą? Tai klausimai, keliantys apmąstymus ar pinigai iš viso yra tinkama priemonė atlyginant neturinę žalą ne tik sveikatos sužalojimo bylose. Tačiau būtina prisiminti šiuolaikinės civilinės teisės kompensacinę paskirtį, kuri pripažįstama ir mūsų teismų praktikoje. Svarbiausia turėtų būti pažeista vertybė ir kompensacija už jos pažeidimą. Tačiau ar gali piniginis įvertinimas kompensuoti skausmą? Tačiau nors ir pinigai nepalengvins pažeidimo sukeltų

kančių, mūsų nuomone, šiandieninėje mūsų visuomenėje dar nėra kito būdo, kuris galėtų pakeisti piniginių pažeistų vertybių įvertinimą.

Paminėtina, kad sveikatos sužalojimo bylose, nustatinėdami neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismai turi atsižvelgti ne tik į bendruosius LR CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus kriterijus: žalos padariniai, žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis, kitos reikšmingos bylai aplinkybės, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai, bet ir į labai reikšmingas sveikatos sutrikdymo aplinkybes – sveikatos sužalojimo laipsnį, patirtos traumos pobūdį, dėl sveikatos sutrikdymo atsiradusius turtinius ir neturtinius padarinius, galimus pasikeitimus įvairiose nukentėjusiojo asmens gyvenimo srityse ir kitas aplinkybes, turinčias tiesioginę įtaką fizinių ir dvasinių išgyvenimų dydžiui ir stiprumui. Europos šalyse sveikatos sužalojimo bylose esminę reikšmę turi sveikatos sužalojimo padariniai, neigiamų išgyvenimų dydis ir trukmė, o subjektyvus kriterijai, kaip žalą padariusio asmens kaltė ar asmeninės nukentėjusiojo savybės, nėra tokie svarbūs.

Kaip žinome, LAT laikosi pozicijos, kad neturtinės žalos dydžio nustatymui svarbu į kokias vertybes kėsintasi, nes kuo svarbesnė ir aiškesnė vertybė, tuo ji stipriau ginama. Ši nuostata pasitvirtina sveikatos sužalojimo bylose, kuriose priteisiamas didžiausias neturtinės žalos atlyginimo dydis. Paminėtina, kad tokios nuostatos laikomasi ir daugelyje kitų Europos valstybių. Pavyzdžiui Vokietijos civilinis kodeksas nustato, kad pažeidus sveikatą, galima reikalauti didesnio neturtinės žalos atlyginimo¹⁰⁸.

Kaip rodo Lietuvos teismų praktika, neturtinės žalos atlyginimo dydžio kriterijų vertinimas, aiškinimas ir taikymas neturtinės žalos atlyginimo sužalojus sveikatą bylose, yra vienas aktualiausių neturtinės žalos atlyginimo klausimų. Tai ypač išryškėja nagrinėjant neturtinės žalos atlyginimo sužalojus sveikatą bylas, kurios peržiūrimos instancine tvarka ir skirtingų grandžių teismai vertindami tas pačias aplinkybes priima skirtingus sprendimus priteisiamos neturtinės žalos atlyginimo dydžio atžvilgiu. Todėl būtina paanalizuoti kai kurių neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose kriterijus, jų vertinimą teismų praktikoje.

¹⁰⁸ Vokietijos civilinis kodeksas// http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_253.html; prisijungimo laikas: 2009-10-20.

3.1. Sveikatos sužalojimo laipsnis ir pobūdis kaip esminis kriterijus sveikatos sužalojimo byloje, nustatinėjant neturtinės žalos dydį.

Pagal formuojamą teismų praktiką, pažeidus asmens sveikatą, esminis neturtinės žalos atlyginimo pagrindas yra sveikatos sužalojimo faktas ir sužalojimo padariniai, jų įtaka tolesniam nekenkėjusiojo gyvenimui. Asmens patirti dėl sveikatos sužalojimo padariniai gali būti – fizinis skausmas, kūno sužalojimas, organizmo vientisumo pažeidimas, jų sukelti dvasiniai išgyvenimai, taip pat išgyvenimai dėl būsimų padarinių, profesinių, socialinių ir šeimos ryšių praradimai ir kiti gyvenimo pasikeitimai. Neigiamų išgyvenimų mastas nustatomas pagal asmenų patirtų sužalojimų pobūdį ir tai, patirti sveikatos sutrikimai yra laikini ar nuolatiniai, jie gali būti pašalinti ar ne. Taigi, esminę reikšmę nustatant neturtinės žalos dydį be abejo turi **sveikatos sužalojimo laipsnis ir pobūdis**. Dėl sunkesnio sveikatos sutrikdymo atsiradę išgyvenimai turi būti proporcingai kompensuojami didesne pinigų suma, ir atvirksčiai. Byloje *J. Sadauskas ir kiti v. P. Gerikas, UAB „Lietuvos draudimas“* pirmosios instancijos teismas, nustatinėdamas neturtinės žalos dydį, padarytos sužalojus sveikatą autoįvykio metu, kiekvienam iš ieškovų, vadovavosi jiems padarytu sužalojimo laipsniu, kaip esminiu kriterijumi. Pirmosios instancijos teismas J. Sadauskui, kuris nepatyrė kūno sužalojimo reikalavimas atlyginti 2000 Lt neturtinę žalą buvo atmestas; J. Sadauskienei, kuri buvo nedaug sužalota, be to matydama sužalotus nepilnamečius vaikus, juos slaugydama patyrė dvasinį skausmą, išgyvenimų, buvo priteista 500 Lt neturtinės žalos; nepilnametėms mergaitėms buvo priteista po 1000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, nes jos patyrė lengvų sveikatos sutrikimų, fizinį skausmą ir dvasinius sukrėtimus dėl autoįvykio; ieškovui seneliui buvo priteista 4000 Lt, nes jis buvo sunkiai sužalotas, patyrė didelį fizinį skausmą, sukrėtimus, sumažėjo jo galimybės bendrauti, taip pat atsižvelgiant į jo senyvą amžių ir tai, kad atsakovas nesidomėjo jo sveikata, neparėmė nei materialiai, nei moraliai. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės pritarė tokiam neturtinės žalos paskirstymui, tačiau pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas nepakankamai diferencijavo neturtinės žalos dydį nepilnametėms mergaitėms, priteisdamas joms vienodą sumą ir nepaisydamas skirtingo jų sužalojimo laipsnio: kadangi vienai mergaitei padarytas lengvas, nesukėlęs sveikatos sutrikdymų sužalojimas, o kitai – sužalojimas, sukėlęs rimtesnių sveikatos sutrikimų, dėl kurių ji buvo priversta gydytis ligoninėje. Taigi pirmajai mergaitei atlygintinos žalos dydis buvo sumažintas iki 800 litų¹⁰⁹.

Garsioje byloje *L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“* taip pat nustatant neturtinės žalos dydį svarbus buvo sveikatos sužalojimo

¹⁰⁹ Panevėžio apygardos teismo 2003-10-02 nutartis c. b. J. Sadauskas, P. Svilplys, S. Sadauskas, J. Sadauskienė. M. Sadauskaitė, G. Sadauskaitė v. P. A. Gerokas, AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 2A-384/2003.

laipsnis ir pobūdis. Dvynukai naujagimiai paguldyti ant termoforų, pripildytų per karštu vandeniu dėl to patyrė sunkių kūno sužalojimų (nudegimų). L. Z. kūno nudegimas apėmė 20 proc. jo paviršiaus, M. Z. – 14 proc. Jiems buvo atliktos odos persodinimo operacijos: L. Z. – trys, M. Z. – dvi. Dėl patirtų kūno sužalojimų naujagimiai patyrė didelį fizinį skausmą, jie atlaikė po keletą operacijų, šie sužalojimai turi ir turės įtakos jų tolimesniam vystymuisi. Dėl vaikų patirtų sužalojimų jų tėvai – V. Z. ir G. Z. – patyrė didelių psichinių sukrėtimų, dėl to buvo priversti gydytis. G. Z. patyrė dar didesnę fizinį skausmą, nes buvo odos donoras. Ieškovams dvasinius išgyvenimus padidino taip pat padidintas žiniasklaidos dėmesys. Ieškovai prašė priteisti iš atsakovo VŠĮ „Marijampolės lignoninė“ 1000 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą; L. Z. ir M. Z. po 400 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo kiekvienam, V. Z. ir G. Z. – po 100 000 neturtinės žalos atlyginimo kiekvienam. Pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad ieškovai pagrįstai reikalauja neturtinės žalos atlyginimo iš atsakovo ir nematė galimybės mažinti neturtinės žalos atlyginimo dydžio. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė ir sumažino ieškovams priteistą neturtinės žalos atlyginimą: L. Z. ir M. Z. – iki 200 000 Lt, o V. Z. ir G. Z. – iki 50 000 Lt. Teismas motyvavo, kad dėl sužalojimo M. Z. ir L. Z. patyrė didelį fizinį skausmą, nepatogumus, estetinės išvaizdos pakitimus. Šiuo metu jie dar maži ir daug ko negali suprasti, tačiau laikui bėgant, jiems gali kilti dvasinių išgyvenimų ir kitokių nepatogumų. Sužalotų vaikų tėvai taip pat patyrė dvasinių išgyvenimų, o tėvas dar ir fizinį skausmą, nes buvo odos donoras persodinant vaikams odą. Kasacinės instancijos teismas tokį neturtinės žalos atlyginimą paliko nepakeistą¹¹⁰.

Kaip matome iš pateiktų bylų, teismai ne visada nagrinėja sveikatos sužalojimo laipsnį ir pobūdį atskirų asmenų, reikalaujančių neturtinės žalos atlyginimo, atžvilgiu. Byloje *J. Sadauskas ir kiti v. P. Gerikas, UAB „Lietuvos draudimas“*, apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į kiekvienos iš mergaičių patirtą skirtingą sveikatos sužalojimą, o tuo tarpu byloje *L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės lignoninė“*, atskirai nediferencijavo dvynukų neturtinės žalos dydžio, nors kaip matome iš bylos aplinkybių, L. Z. kūno nudegimas apėmė 20 proc. jo paviršiaus ir jis buvo patyręs tris odos persodinimo operacijas. Tuo tarpu M. Z. kūno nudegimo paviršius apėmė 14 proc. jo paviršiaus ir jis buvo patyręs dvi odos persodinimo operacijas. Taip pat nediferencijuotas žalos atlyginimo dydis tėvams, neatsižvelgta į tai, kad G. Z. patyrė didesnę fizinį skausmą, nes buvo odos donoras.

Tačiau aptariant neturtinės žalos atlyginimo klausimą tėvams šioje byloje, būtina paanalizuoti *subjektų, turinčių žalos atlyginimo teisę sveikatos sužalojimo byloje atveji*. Pagal įstatymą sveikatos sužalojimo atveju teisės reikalauti turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo turi nukentėjęs asmuo. Ar turi teisę į turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą tretieji asmenys? Teismas

¹¹⁰ LAT CBC 2005-10-04 nutartis c. b. L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės lignoninė“, Nr. 3K-3-511/2005.

šioje byloje teigia, kad su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu. Pirmiausia tai pasakytina apie asmenis emociškai labai susijusius su nukentėjusiuoju. Tai tėvai, vaikai, sutuoktiniai, kurių tarpusavio santykiai yra labai glaudūs ir ar jei tokie yra turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Jeigu fizinė žala padaryta ką tik gimusiems naujagimiams, lauktiems šeimoje, siejant su šiuo faktu gražias bendro gyvenimo viltis, tai pats naujagimių žalojimo faktas abiem tėvams sukelia neigiamus, ypač didelius dvasinius išgyvenimus. Jeigu fiziniai sužalojimai yra tokio pobūdžio, kad iš karto nepašalinamos jų pasekmės (pvz., lieka randų, kuriuos pašalinti galima būsimomis operacijomis), tai be išgyvenimų sužalojimo fakto, prie neturtinės žalos gali būti priskiriami išgyvenimai kaip susirūpinimas būsimomis pasekmėmis – kaip sužalojimas paveiks sveikatą ateityje, ar sužalojimo pasekmės pavyks galutinai pašalinti darant plastines operacijas, išgyvenimas vien dėl to, kad tokias operacijas reikės atlikti, nes jos sukelia papildomų fizinių, organizacinių ir materialinių pasekmių. Naujagimių fizinio sužalojimo, sukeltą gyvybei pavojingus sunkius kūno sužalojimus, atveju tokia žala padaroma patiems naujagimiams ir jų tėvams dėl ypač glaudaus ryšio, išgyvenimo dėl naujagimio, kaip bejėgės būtybės, sužalojimo.

Analizuojant sveikatos sužalojimo bylose neturtinės žalos dydžio atlyginimą derėtų prisiminti ir *A. Daukanto, A. Daukantienės v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė* bylą, kurioje kaip ir dvynukų *Zdanių* byloje aptarti teisės gauti neturtinę žalą artimiesiems aspektai. Teismas šioje byloje teigia, kad neturtinė žala yra asmeninio pobūdžio, tai kiti asmenys, kurie nėra nukentėjusieji, bet susiję su asmeniu, patyrusiu tokią žalą, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik išimtiniais atvejais. Tokią išvadą patvirtina ir 1975 m. kovo 15 d. Europos Tarybos Komiteto priimta rezoliucija Nr. (75)7, kurioje rekomenduota valstybėms – Europos Tarybos narėms – savo įstatymuose numatyti teisę į neturtinės žalos atlyginimą, sužalojus sveikatą. Rezoliucijoje numatytas bendras principas, kad kiti asmenys neturi teisės į neturtinės žalos atlyginimą dėl išgyvenimų, susijusių su nukentėjusio asmens sužalojimu. Tėvai ir sutuoktinis turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tik patyrus nepaprastai didelius išgyvenimus, susijusius su nukentėjusiojo sužalojimu (13 punktas), o nukentėjusiojo mirties atveju teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi mirusiojo sutuoktinis, vaikai arba tėvai (19 punktas). LR CK nenumatyta kitų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo asmens sužalojimus bendrais pagrindais, todėl ieškovė *A. Daukantienė* neturi teisės reikalauti neturtinės žalos už sūnaus *A. Daukanto* patirtą žalą sveikatai. Kolegija, atsižvelgdama į nurodytus motyvus, daro išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį dėl neturtinės žalos priteisimo ieškovei *A. Daukantienei* ir priteisė jos naudai 2000 Lt neturtinės žalos atlyginimo¹¹¹.

¹¹¹ LAT CBC 2005-04-25 nutartis c. b. *A. Daukantas, A. Daukantienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, Nr. 3K-3-222/2005.

Taigi, iš pateiktų bylų matome, kad teismai itin atidžiai vertina visas bylos aplinkybes nustatant neturtinės žalos dydį artimiesiems, tačiau neretai pamiršta atsižvelgti į kiekvieno iš jų patirtus sveikatos sužalojimus ir jų sukeltas pasekmes.

Taip pat dažnai esminis rodiklis, taikomas sveikatos sužalojimo bylose, pagal kurį vertinamas sužalojimo sunkumas, dėl jo atsiradę padariniai – prarastas asmens darbingumas. Byloje *N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company”*, kurioje ieškovė dėl nelaimingo atsitikimo darbe neteko 60 procentų darbingumo, teismas, atsižvelgdamas į tai, taip pat, kad patirtos traumos bus jaučiamos visą gyvenimą, dėl to, kad buvo atliktos trys operacijos, sunkiai vyko reabilitacija, neturtinę žalą įvertino 15 000 litų¹¹². Byloje *A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“*, ieškovui, kuris įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe metu buvo sužalotas ir neteko 50 procentų darbingumo, dėl daugybinių kaulų lūžių kenčia skausmus, sunku vaikščioti, turi fizinių nepatogumų, būdamas ribotai darbingas, negali išlaikyti šeimos, kurioje yra trys mokyklinio amžiaus vaikai, teismas priteisė 10 000 neturtinės žalos atlyginimo¹¹³. Byloje *L.V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“* teismas, motyvuodamas tuo, kad ieškovui nustatytas 50 procentų nedarbingumas, jis patyrė fizinį skausmą, būdamas jauno amžiaus tapo neįgalus, patirtos sveikatos sutrikdymo pasekmės yra tęstinės, ilgalaikės, iki galo nepašalinamos, truksiančios visą gyvenimą. Tai sukėlė ieškovui dvasinius išgyvenimus, nepatogumus, nevisavertiškumo jausmą. Po patirtos traumos pablogėjo ieškovo galimybės susirasti gerai apmokamą darbą, atsirado neigiamų pasekmių bendraujant su bendraamžiais. Teismas šioje byloje priteisė 50 000 litų neturtinės žalos atlyginimo ieškovui¹¹⁴.

Byloje *Z. J. v. UAB „Rejona“*, atsižvelgiant į tai, kad nelaimingo atsitikimo darbe metu, ieškovui nukritus su kroviniu keltuvu, dėl ko jis neteko 100 procentų darbingumo, jam buvo nustatyta I invalidumo grupė su visiška negalia, priteista 50 000 litų neturtinės žalos atlyginimo¹¹⁵.

Teismų praktikos analizė rodo, kad vertinant asmens patirtą sveikatos sužalojimo stiprumą, teismas pirmiausia turi atsižvelgti į dėl tokio sutrikimo atsiradusius padarinius, būtent kurie parodo, ko asmuo neteko, kokie jo gyvenimo pasikeitimai, kokia gyvenimo būdo pokyčių tikimybė ateityje. Kiekvienoje byloje teismas turi nuodugniai išsiaiškinti situacijos aplinkybes ir nepamiršti atsižvelgti į tai, kad kiekvieno asmens reakcija į fizinį ir dvasinį skausmą skirtinga. Taip pat paminėtina, kad kai žalą asmens sveikatai nėra akivaizdi, ar pakenkimai asmens sveikatai nedideli, neturtinės žalos atlyginimo įrodinėjimo standartai yra aukštesni. Tai puikiai parodo teismo išaiškinimas byloje *N. N. v. UAB „Lietuva Statoil“*, *UAB „Ergo Lietuva“*. Joje ieškovas pareiškė ieškinį atsakovui UAB „Lietuva Statoil“, prašydamas priteisti iš jo neturtinę žalą, patirtą sutrikus sveikatai dėl ūmios stresinės reakcijos po įvykio atsakovui priklausančioje automobilių plovykloje,

¹¹² LAT CBC 2003-11-05 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club& Company”, Nr. 3K-3-1049/2003.

¹¹³ LAT CBC 2004-06-07 nutartis c. b. A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas”, Nr. 3K-3-358/2004.

¹¹⁴ LAT CBC 2008-10-20 nutartis c. b. L. V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“, Nr. 3K-3-529/2008.

¹¹⁵ LAT CBC 2006-10-30 nutartis c. b. Z. J. v. UAB „Rejona”, Nr. 3K-3-541/2006.

kai, plaunant automobilį, ant ieškovo nukrito veikiantis plovimo šepetys ir prispaudė automobilį, tačiau, nepaisant šio gedimo, plovimo procesas nenutrūko, ir tik atsitiktinai ieškovo pastangas ištrūkti iš šios patalpos pastebėję žmonės iškvietė degalinės darbuotojus ir šie išjungė sistemą. Teismas šioje byloje pažymėjo, kad streso, kaip natūralaus gyvenimo reiškinių neįmanoma visiškai išvengti, nes niekas negali apsaugoti asmens nuo jaudinančių įvykių, nemalonumų, įtampos, pavojų, todėl reikalauti neturtinės žalos stresinėje situacijoje patirtų nepatogumų yra neprotinga ir nesąžininga¹¹⁶.

3.2. Atsakovo turtinės padėties kriterijaus reikšmė sveikatos sužalojimo byloje.

Daugumos teisės doktrinos atstovų nuomone, atsižvelgimas į žalą padariusio asmens turtinę padėtį nustatant neturtinę žalos atlyginimo dydį, sukelia nemažai problemų, ypač kai asmens, turinčio atlyginti neturtinę žalą, turtinė padėtis yra sudėtinga. Patyrę žalą asmenys tokiu atveju galėtų kelti lygybės įstatymui pricipo pažeidimo klausimą. Reikėtų prisiminti dar filosofo Aristotelio laikais gvildenta vadinamąją pataisomo teisingumo teoriją, kuri tampa aktuali šiuolaikinėmis sąlygomis. Ši teorija teigia, kad „yra nesvarbu, doras žmogus apgavo nieką ar, atvirkščiai, ir dėl svetimo kaltas žmogus yra geras, ar blogas; teisei svarbu tik padarytos žalos skiriamieji bruožai, ir ji vienodai traktuoja tiek kaltininką, tiek auką, tiek pažeidėją, tiek nukentėjusįjį“¹¹⁷. Tai reiškia, kad „jei pavyzdžiui, vagis buvo ponas, o auka – asmuo, priklausantis žemesnei visuomenės klasei, šis skirtumas neturės reikšmės teisei... Viskas, kas teisei rūpi, yra prieš ją esančios dvi šalys, viena iš kurių nepagrįstai praturtėjo, o kita patyrė nepagrįstą nuostolį“¹¹⁸. Taigi šios nuostatos reikalauja nekreipti dėmesio į aukos ir kaltininko turimą padėtį visuomenėje. Tokias teorijos nuostatas sėkmingai galima būtų pritaikyti ir šiandien, norint pateisinti atsakovo turtinės padėties kriterijaus nevertinimą nustatinėjant neturtinės žalos dydį. LAT savo 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ dar kartą paminėjo, kad nepaisant įvairių žmonių socialinių skirtumų bei visuomenės požiūrio į atskirą asmenį (garbė) ar paties asmens į save (orumas) skirtingumų, teismai, vertindami neteisėtus veiksmus bei jų pasekmes, turėtų vadovautis asmenų lygybės prieš įstatymą principu. Į ieškovų padėties skirtingumus visuomenėje gali būti atsižvelgiama tik įvertinant pažeidimo sukeltas pasekmes. Taip pat ir naujame LR CK turtinė padėtis nėra įvardyta tarp pirmųjų kriterijų, į kuriuos teismas turi atsižvelgti nustatinėdamas neturtinės žalos dydį. Tačiau remiantis Lietuvos teismų praktika pažymėtina, kad teismai gana dažnai naudoja atsakovo turtinę padėtį kaip argumentą,

¹¹⁶ Panevėžio apygardos teismo 2006 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. N.N. v. UAB „Lietuva Statoil“, UAB „Ergo Lietuva“.

¹¹⁷ Richard A. Posner. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 246.

¹¹⁸ Richard A. Posner. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 246.

pateisinantį neturtinės žalos dydžio poslinkį į vieną arba į kitą pusę. Deja ne visada tinkamai, nes pamirštama atsižvelgti į kitas bylos aplinkybes, turtinei padėčiai suteikiant lemiamą vaidmenį nustatinėjant neturtinės žalos dydį, arba atvirksčiai, visiškai neatsižvelgiant į atsakovo turtinę padėtį. Negalima pažymėti, kad neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sutrikdymo bylose atsakovo turtinės padėties kriterijus pastarųjų metų teismų praktikoje taikomas atsargiai, kruopščiai išanalizavus bylos aplinkybes ir laikantis pozicijos, kad žalą padariusio asmens turtinė padėtis negali būti lemiamu kriterijumi nustatant neturtinės žalos dydį, o esminis veiksnys, sužalojus sveikatą turi būti sveikatos sutrikdymo padariniai ir dėl to patirti fiziniai ir dvasiniai išgyvenimai. Tačiau kita vertus, tai nereiškia, kad į žalą padariusio asmens padėtį visiškai nėra ir neturi būti atsižvelgiama. Konstitucinis teisingumo principas reikalauja, kad būtų išanalizuota asmens, kurio atžvilgiu ketinama taikyti civilinę atsakomybę, turtinė padėtis, surinkti duomenys apie jo gaunamas pajamas, turimą turtą, darbingumą, išlaikomus asmenis ir panašiai, ir tik juos visus įvertinus, priteisti iš jo tokio dydžio kompensaciją, kuri būtų teisinga jo atžvilgiu.

Byloje *I. L. v. UAB „Baltikums draudimas”, V. Š ir V. P.*, kasacinės instancijos teismas pasisakė, kad nors eismo įvykio metu ieškovei padarytų sužalojimų pasekmės labai komplikotos, jai sunkiai sutrikdyta sveikata, nepalanki ligos prognozė pasveikti, tačiau sprendžiant priteistinos žalos dydžio klausimą, turi būti atsižvelgiama ir į atsakingo už žalos padarymą asmens turtinę padėtį ir siekiama pusiausvyros tarp priteistinos žalos dydžio ir atsakingo už žalos padarymą asmens turtinės padėties. Priteistinos neturtinės žalos dydis turi būti pakankamai rimta ir sunki finansinė našta skolininkui, tačiau negali būti tokia, kad jį sužlugdytų finansiškai. Dėl to teismas priteisė ieškovei 20 000 Lt, vietoj reikalaujamų 150 000 Lt¹¹⁹.

Išsamiai atsakovo turtinės padėties kriterijaus vertinimas teismų pateiktas byloje *L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VšĮ „Marijampolės ligoninė”*. Pirmosios instancijos teismas, priteisdamas neturtinės žalos atlyginimo dydį, neatsižvelgė į atsakovo turtinę padėtį ir nematė pagrindo mažinti prašomos priteisti neturtinės žalos, remiantis atsakovo išsiskolinimu kitiems kreditoriams, nepakankamu finansavimu iš biudžeto, neefektyvia ūkine ir finansine veikla likviduojant išsiskolinimus, taip pat argumentą, kad patenkinusi ieškinį ligoninė bankrutuotų. Teismas teigė, kad tokie argumentai nepatvirtina ieškinio reikalavimo nerealumo ir negali būti adekvatūs atsakovo siūlomam 30 000 litų žalos atlyginimo dydžiui. Apeliacinės instancijos teismas teigė, kad būtina atsižvelgti ir atsakovo turtinę padėtį. Atsakovas VšĮ „Marijampolės ligoninė“ yra ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas tenkinti viešuosius interesus vykdant sveikatingumo įgyvendinimo veiklą, tai pelno nesiekianti, iš biudžeto bei privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų finansuojama įstaiga. Priteisus iš atsakovo milijoninę sumą, nukentėtų daugelio kitų ligonių interesai, jiems nebūtų suteikiamos visos reikiamos paslaugos. Nukentėtų bendra

¹¹⁹ LAT CBC 2008-04-15 nutartis c. b. I. L. v. UADB „Baltikums draudimas”, Nr. 3K-3-136/2008.

sveikatingumo veikla rajone. Didžioji dalis Lietuvos gyventojų vieno milijono negalėtų uždirbti per visą savo amžių. Žala turi būti atlyginama teisingai, nustatant protingą jos dydį, siekiant nukentėjusiojo ir žalą padariusiojo asmens interesų pusiausvyros. Tačiau kasacinės instancijos teismas kritikavo tokius teismų argumentus. Jis teigia, kad žalą padariusio asmens turtinė padėtis yra vienas iš kriterijų, galinčių turėti įtakos neturtinės žalos atlyginimo dydžiui, tačiau sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju negali būti lemiamu kriterijumi nustatant neturtinės žalos dydį. Esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai. Tokios aplinkybės, kad žalą padaręs juridinis asmuo yra įmonė, finansuojama iš valstybės biudžeto, netgi atsižvelgiant į jos turtinę padėtį (turimas skolas), negali būti pagrindas gerokai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tokie aspektai, kaip šalies ekonominio gyvenimo rodikliai, bendras pragyvenimo lygis, vidutinės gyventojų pajamos ir kiti ekonominio pobūdžio veiksniai, kuriais rėmėsi apeliacinės instancijos teismas, pagrįsdamas neturtinės žalos dydžio mažinimą, būtų svarbūs ir galėtų būti taikomi, kai ieškinys būtų pareiktas valstybei, o kai jis pareiktas prieš viešąją įstaigą, teikiančią sveikatos priežiūros paslaugas ir savarankiškai atsakančią už savo prievoles, didesnę reikšmę turi tiesioginio skolininko padėtis, o ne bendri krašto padėties ekonominiai duomenys¹²⁰.

Vienas geriausių pavyzdžių analizuojant atsakovo turtinės padėties kriterijų sveikatos sužalojimo byloje yra byla *N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusai“*. Aptariamoje byloje neturtinė žala pasireiškė tuo, kad dėl eismo įvykio ieškovė patyrė didelį fizinį skausmą, kančias, nes buvo subjaurotas jos veidas, sutriko klausa, uoslė, regėjimas, orientacija, ji jaučia transporto baimę, atsirado vidinė depresija, nepasitikėjimas savo jėgomis, ieškovė neteko darbo, taip pat skirti reikiamo dėmesio nepilnamečiam sūnui, nes pačiai nuolat reikia globos ir priežiūros, todėl ji buvo įvertinta 300 000 Lt. Su tokiu ieškovės įvertinimu išanalizavęs bylą, visiškai sutiko pirmosios instancijos teismas. Jis teigė, kad nėra pagrindo mažinti žalos atlyginimo dydį atsakovo SP UAB „Vilniaus troleibusai“ nurodytais motyvais, nes atsakovas nepateikė įmonės sunkios materialinės padėties įrodymų. Tačiau apeliacinės instancijos teismas sumažino kompensacijos dydį iki 50 000 Lt, tokį savo sprendimą motyvuodamas atsižvelgimu į atsakovo turtinę padėtį: atsakovas nėra turtinga bendrovė, ji turi didžiulį skolų, yra areštuotas jos sąskaitose bankuose ir materialusis turtas, be to, yra visiškai patenkintas ieškovės reikalavimas dėl turtinės žalos atlyginimo. Kasacinės instancijos teismas išaiškino, kad esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai, kurie teismų nustatyti įvertinant sužalojimo sunkumą, išlikusį ieškovės sveikatos ir išvaizdos pakenkimą, asmenines savybes – jauną amžių, profesinį išsilavinimą ir galimybių praradimą. Atsakovas - SP UAB „Vilniaus troleibusai“ yra

¹²⁰ LAT CBC 2005-10-04 nutartis c. b. L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VšĮ Marijampolės ligoninė, Nr. 3K-3-511/2005.

juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos), teisėjų kolegijos nuomone, negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Įvertinusi visų kriterijų svarbą, teisėjų kolegija neturtinės žalos dydį įvertino 120 000 Lt¹²¹.

Būtina paanalizuoti ir teismų požiūrį į atsakovo – fizinio asmens – turtinės padėties kriterijų sveikatos sužalojimo byloje. Lietuvos Apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *O. D. B. v. J. P. N. J.* priteisiant neturtinės žalos dydį, atsižvelgta į atsakovo sunkią turtinę padėtį, ir vietoj prašomų priteisti 100 000 litų, priteista 6000 litų. Pirmosios instancijos teismas priteisdamas tokį neturtinės žalos dydį, motyvavo tuo, kad atsakovo pajamos menkos, žmona – antros grupės invalidė, yra mažametis vaikas, be to padarytas sužalojimas yra netyčinis. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo motyvais ir nustatytu neturtinės žalos dydžiu, taip pat teismo argumentais nustatant neturtinės žalos dydį atsižvelgti į atsakovo sunkią turtinę padėtį¹²².

Taigi, kaip matome, pažeidus vieną brangiausių žmogaus vertybių – sveikatą, žalą padariusio asmens turtinė padėtis neturėtų būti lemiamu kriterijumi nustatinėjant neturtinės žalos dydį. Labiausiai turi būti atsižvelgiama į sveikatos sutrikdymo padarinius ir dėl to patirtus dvasinius ir fizinius išgyvenimus. Tačiau, be abejo, tai nereiškia, kad į žalą padariusio asmens turtinę padėtį turėtų būti visai neatsižvelgiama. Kaip matome iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių, tai ypač aktualu nagrinėjant fizinio ir juridinio asmens, kaip žalą padariusių asmenų, turtinę padėtį.

3.3. Kaltės kriterijus.

Kitas labai svarbus kriterijus nustatinėjant neturtinės žalos dydį sveikatos sužalojimo byloje yra **kaltė**. Šių bylų ypatybė ta, kad dažniausiai šio kriterijaus reikšmė išryškėja, kai sprendžiamas netinkamai vienokias ar kitokias medicininės paslaugas teikiančių asmenų – profesionalų, kuriems yra keliami didesni, reiklesni elgesio standartai, veiklos klausimas. Todėl teismai nagrinėdami tokio pobūdžio bylas turėtų nepamiršti vadovautis didžiausių pastangų principu, kuris reiškia, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina nustatyti ir analizuoti už žalą atsakingo asmenų veiksmų ir keliamų jo elgesiui standarto reikalavimų atitiktį, ir civilinę atsakomybę taikyti net esant pačiai lengviausiai kaltės formai, t.y. bet kokiam neatidumui, nerūpestingumui, nedėmesingumui, nepakankamam profesinės pareigos vykdymui, profesinės etikos pažeidimui ir t.t.

Jau analizuotoje dvynukų *Zdanių* byloje teismas aptarė ir šį kriterijų. LAT dar sykį pabrėžė, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina atsižvelgti ir į žalą padariusio asmens kaltę, ypač kaltės formą. Reikia įvertinti asmens veiksmų kryptingumą ir turinį. Taip pat neturtinę žalą padariusio asmens veiksmų požiūriu turi būti įvertinta, kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo

¹²¹ LAT CBC 2003-03-26 nutartis c. b. N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003.

¹²² LAT CBC 2007-02-19 nutartis c. b. *O. D. B. v. J. P. N. J.*, Nr. 3K-3-51/2007.

pareiga jam yra priskirta. Šioje byloje teismas pabrėžė, kad medicininės paslaugas teikiantys asmenys turi veikti kaip savo srities profesionalai ir vadovautis maksimalių pastangų principu. Naujagimių nepriežiūra, pasireiškusi juos padedant ir ilgesniam laikui paliekant ant per karšto pagrindo, nuo kurio gaunami gyvybei pavojingi kūno nudegimai, pagrįstai buvo įvertinti kaip aiškus rūpestingumo neužtikrinimas. Nenusideginti supančioje aplinkoje dažniausiai pajėgia kiekvienas savo veiksmus gebantis valdyti asmuo. Bejėgius asmenis, šiuo atveju – naujagimius, prižiūrintis medicininis personalas privalo užtikrinti, kad prižiūrimas asmuo nebūtų nudegintas. Medicinos darbuotojų elgesys kaltės požiūriu teismo pagal viešosios teisės normas yra įvertintas kaip nusikaltimas¹²³.

Svarbios nuostatos analizuojant kaltės kriterijų taip pat aptartos byloje *O. R. v. VšĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos“*. LAT aptarė gydytojo ir paciento santykius ir kaltės klausimo aspektus. Pasak teismo, tais atvejais, kai tam tikrų pareigų atlikimą reglamentuoja specialūs įstatymai, kiti teisės aktai (pvz., pareiginės instrukcijos), profesinės etikos taisyklės, vertinant tokias pareigas ėjusio žalą padariusio asmens veiksmus, reikia vadovautis ne tik bendrąsias deliktinės atsakomybės taisyklės nustatančiomis CK normomis, bet ir kitais šaltiniais. Gydytojo profesinių pareigų atlikimas apima ir teisinius, ir moralinius aspektus (tai numato minėtieji Sveikatos sistemos įstatymas, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, Hipokrato priesaika ir kt.). Taip pat pažymima, kad profesinei atsakomybei būdinga tai, kad profesionalo veiksmai vertinami taikant griežtesnius atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo standartus. Profesinę atsakomybę gali lemti bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma. Teismų praktikoje pažymima, kad kaltė civilinėje teisėje suprantama ne subjektyvia, o objektyvia prasme. Todėl sprendžiant, ar yra žalą padariusio asmens kaltė, jo elgesys vertinamas vadovaujantis protingumo, rūpestingumo, atidumo kriterijais. Profesinės gydytojo atsakomybės atveju būtina turėti galvoje gydytojo profesijos, jo teikiamų paslaugų, šios veiklos metu tarp gydytojo ir paciento susiklostančių santykių specifiką. Paprastai gydytojas negali garantuoti, kad bus pasiektas konkretus rezultatas, pvz., kad ligonis bus išgydytas. Teismų praktikoje pripažįstama, kad pacientą ir gydytoją (sveikatos priežiūros įstaiga) sieja tokia prievolė, kurioje gydytojas turi pareigą užtikrinti, kad prievolė būtų vykdoma dedant maksimalias pastangas, t.y. užtikrinant maksimalų atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo laipsnį¹²⁴.

Svarbus aspektas nagrinėjant kaltės kriterijų pateiktas *N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company“* byloje, kurioje teismas paminėjo, kad kadangi kaltė asmens sveikatos sužalojimo atveju yra suprantama objektyviai ir yra preziumuojama, tai pats žalos padarymo faktas suponuoja

¹²³ LAT CBC 2005-10-04 nutartis c. b. L. Zdanys, M. Zdanys, V. Zdanienė, G. Zdanys v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-3-511/2005.

¹²⁴ LAT CBC teisėjų kolegijos 2004-02-18 nutartis c. b. O. R., M. R., V. R., J. K., N.K. v. VšĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos“, Nr. 3K-3-16/2004.

esant kalte. Todėl konstatuoti, kad kaltės nėra, galima tik tada, kai atsakovas įrodo bent vieną įstatyme numatytą pagrindą, kai žala pateisinama ir civilinė atsakomybė netaikoma¹²⁵.

Byloje *A. M. V. K. v. VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, Sveikatos apsaugos ministerija* taip pat analizuotas kaltės kriterijus. R. Milerienė netikėtos mirties priežastis – kraujuojanti dvylikapirštė žarna. Negaluodama ji kreipėsi į gydytoją, kuri nenustačiusi diagnozės, paskyrė jai vaistus nuo širdies ir nervų, neišrašė nedarbingumo lapelio bei nepaskyrė stacionarinio gydymo. Pirmosios instancijos teismas teigė, kad vertinant gydytojo veiksmus ir sprendžiant jo kaltės klausimą, taikytinas atidaus, rūpestingo, dėmesingo, kvalifikuoto gydytojo elgesio standartas. Teismas, remdamasis byloje esančiais įrodymais (ekspertų išvadomis, liudytojų parodymais), padarė išvadą, kad gydytoja, teikdama pacientei medicininės paslaugas, nebuvo maksimaliai rūpestinga, atsargi ir dėmesinga, dėl ko nenustatė tikrosios diagnozės ir skyrė netinkamą gydymą. Šis jos aplaidumas tolygus profesinei kaltei. Tarp gydytojos kaltų veiksmų ir pacientės mirties yra netiesioginis priežastinis ryšys. Tam pritarė ir kasacinės instancijos teismas dar kartą pažymėjęs, kad teisės teorijoje ir Lietuvos teismų praktikoje priimta taisyklė – reikalauti maksimalių atidumo ir rūpestingumo pastangų, teikiant medicininės paslaugas¹²⁶.

Apibendrinant, galime daryti tokias išvadas:

- asmens teisė į sveikatą – prigimtine, kiekvienam individui nuo gimimo priklausanti teisė. Sužalojus sveikatą, naujajame civiliniame kodekse įtvirtinta teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, dėl ko Lietuvos teismai susidūrė su problema, kaip turi būti nustatomas neturtinės žalos atlyginimo dydis šios kategorijos bylose;
- paanalizavus Lietuvos teismų praktiką, galima teigti, kad nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį sveikatos sužalojimo bylose svarbūs ne tik CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti kriterijai, bet ir kitos reikšmingos sveikatos sužalojimo aplinkybės, turinčios reikšmės asmens patirtų fizinių ir dvasinių išgyvenimų dydžiui ir stiprumui;
- esminis neturtinės žalos atlyginimo pagrindas yra sveikatos sužalojimo faktas ir sužalojimo padariniai, jų įtaka tolimesniam nukentėjusiojo gyvenimui. Todėl teismai laikosi pozicijos, kad svarbiausias kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama nustatant neturtinės žalos dydį, yra sveikatos sužalojimo laipsnis ir pobūdis, todėl dėl sunkesnio sveikatos sutrikdymo atsiradę išgyvenimai turi būti proporcingai kompensuojami didesne pinigų suma, ir atvirkščiai;

¹²⁵ LAT CBC teisėjų kolegijos 2003-11-05 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company“, Nr.3K-3-1049.

¹²⁶ LAT CBC 2004-11-19 nutartis c. b. A. Mileris, V. Kilpienė v. VšĮ „Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 3K-3-511/2004.

- kaip rodo Lietuvos teismų praktikos analizė, postuluojuama nuostata, kad dėl sunkesnio sveikatos sutrikdymo atsiradę fiziniai ir dvasiniai išgyvenimai turi būti proporcingai kompensuojami didesne pinigų suma, ir atvirkščiai, ne visada pasiteisina. Teismai ne visada nagrinėja ir atskirai diferencijuoja sveikatos sužalojimo laipsnį ir pobūdį atskirų asmenų, patyrusių sveikatos sužalojimą ir reikalaujančių neturtinės žalos atlyginimo, atžvilgiu;

- dažnai esminis teismų praktikoje taikomas sveikatos sužalojimo rodiklis, pagal kurį yra vertinamas sužalojimo sunkumas, dėl jo atsiradę padariniai ir galimas neturtinės žalos dydis, yra prarastas asmens darbingumas;

- nagrinėdami sveikatos sužalojimo bylas, ir nustatinėdami neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismai atsižvelgia ne tik į atsiradusius padarinius ir gyvenimo būdo pasikeitimus dabartyje, bet ir ateityje. Nevienodas piniginis neturtinės žalos įvertinimas yra nulemtas kiekvienos sveikatos sužalojimo situacijos aplinkybių unikalumu, taip pat individualia kiekvieno asmens reakcija į fizinį ir dvasinį skausmą;

- žalą padariusio asmens turtinės padėties kriterijus gali turėti įtakos neturtinės žalos atlyginimo dydžiui, tačiau kaip rodo teismų praktikos analizė, neretai jis priskiriamas prie lemiamų kriterijų, sprendžiant šį klausimą. Tačiau reikia paminėti, kad pastarųjų metų teismų praktikoje šio kriterijaus taikymas vertinamas itin atsargiai, nepamiršus išanalizuoti bylos aplinkybes. Taip pat teismai itin kruopščiai analizuoja, ar atsakovas yra viešasis juridinis asmuo, nesiekiantis pelno ir tenkinantis daugelio asmenų viešuosius poreikius, ar privatus ir savo rizika veikiantis juridinis ar fizinis asmuo, taip diferencijuodamas šalių turtinę padėtį ir siekdamas teisingo interesų pusiausvyros užtikrinimo. Pripažįstama, kad šio kriterijaus reikšmė „antraeilė“, svarbiausią dėmesį skiriant ir pirmiausiai nustatinėjant neturtinės žalos dydį atsižvelgiant į sveikatos sutrikdymo padarinius ir dėl to patirtus dvasinius ir fizinius išgyvenimus;

- žalą padariusio asmens kaltės kriterijus sveikatos sužalojimo bylose siejamas su netinkama vienokias ar kitokias medicinos paslaugas teikiančių asmenų – profesionalų, kuriems yra keliami didesni elgesio standartai, veikla. Teismas vadovaujasi didžiausių pastangų principu, reiškiančiu, kad turi būti analizuojama net pati lengviausia kaltė forma, t.y. bet koks neatidumas, nerūpestingumas, nedėmesingumas ar nepakankamas profesinės pareigos atlikimas, profesinės etikos pažeidimas.

- nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį sveikatos sužalojimo bylose, svarbiausia turėtų būti kompleksinė ir sisteminė neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų analizė. Kiekvienos bylos aplinkybių unikalumas, individualios nukentėjusiojo organizmo, charakterio, asmeninės savybės, reakcija į skausmą, tampa itin aktualios taikant sveikatos

sužalojimo pobūdžio ir laipsnio, atsakovo turinės padėties ir net spendžiant kaltės kriterijų reikšmę ir įtaką nustatinėjant neturtinės žalos dydį. Taigi neturtinės žalos dydžio kriterijų vertinimas ir taikymas sveikatos sužalojimo bylose turėtų būti itin kruopštus ir sisteminis.

4. NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMO YPATUMAI ASMENS GARBĖS IR ORUMO GYNIMO BYLOSE

Iki Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje galiojant sovietinei teisei asmens garbės ir orumo gynimo teisė buvo pripažįstama, tačiau sovietiniais laikais jų gynimas buvo deklaratyvaus pobūdžio. Civilinė teisė pripažino tik vieną šios teisės gynimo būdą – tikrovės neatitinkančių žinių paneigimą. Nebuvo numatyta galimybė ir neturtinės žalos atlyginimo galimybė, nors baudžiamoji teisė įtvirtino atsakomybę už šmeižimą ir įžeidimą, tačiau realiai gyvenime šios teisės normos buvo taikomos retai. Būtent prieš pat Nepriklausomybės atkūrimą pirmą kartą sovietinėje teisėje buvo įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo, pažeidus asmens garbę ir orumą institutas. 1990 m. vasario 9 d. Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymo 33 straipsnyje buvo numatyta, kad masinės informacijos priemonė, paskleidusi tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias garbę ir orumą, teismo sprendimu atlygina moralinę žalą, kurios dydis negalėjo viršyti trisdešimties tūkstančių rublių¹²⁷. Įstatymas numatė, kad masinės informacijos priemonė privalo nedelsdama paskelbti spaudoje arba kitokiais būdais išplatinti paneigimą, jeigu negali įrodyti, kad paskelbiama informacija atitinka tikrovę. Laikraščiu ar žurnalui atsisakius tai padaryti, asmuo ar organizacija įgydavo teisę to reikalauti teisme. Taip pat detalesnės nuostatos dėl asmens reputacijos gynimo atsirado 1999 m. liepos 3 d. pakeitus tuometinio LR CK 7 ir 7¹ straipsnius.

Šiuo metu galiojantys įstatymai neapibrėžia garbės ir orumo sąvokos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime nurodė, kad orumas – neatimama žmogaus, kaip didžiausios socialinės vertybės, savybė. Kiekvienas visuomenės narys turi prigimtinį orumą. Jis būdingas kiekvienam žmogui – nesvarbu, kaip jis pats save ar kiti žmonės jį vertina. Kiekvienu atveju į žmogų turi būti žvelgiama kaip į laisvą asmenybę, kurios žmogiškasis orumas yra gerbtinas. Valstybės institucijos ir pareigūnai turi pareigą gerbti žmogaus orumą kaip ypatingą vertybę. Asmens teisių ir laisvių pažeidimais gali būti pakenkta ir asmens orumui¹²⁸. 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad

¹²⁷Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas // Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio

prigimtinės teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityje¹²⁹.

Kaip teigiama LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime Nr. 1., garbė – tai teigiamas asmens socialinis vertinimas, gera viešoji nuomonė apie jį. Tuo tarpu orumas – asmens savęs vertinimas, kaip jis atrodo visuomenės akyse. Tačiau orumas nėra subjektyvus asmens savęs vertinimas, jį lemia visuomenės vertinimas – visuomenė nustato, kokie elgesio standartai yra teigiami, kokie neigiami; todėl asmens savęs vertinimo kriterijus turi būti viešoji nuomonė¹³⁰.

Įstatymai gina asmens garbę ir orumą kaip asmens moralinį vertinimą, tačiau saugo ne visas šio vertinimo puses – jie garantuoja asmeniui tik tą įvertinimą, kurį jis savo veiksmais, poelgiais užsitarnauja. Teisė į garbę ir orumą – tai asmens teisė reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus. Garbė ir orumas yra pažeidžiami apie asmenį paskleidus jo garbę ir orumą žeminančias ir tikrovės neatitinkančias žinias. Kaip pažymi LAT senatas, nustatant faktą, ar paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą, gerą vardą, žinotina, kad žeminančiomis laikytinos tikrovės neatitinkančios žinios, kurios įstatymo, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu pažeidžia asmens garbę ir orumą, gerą vardą visuomenėje. Tai klaidinga ir diskredituojanti asmenį informacija, kurioje teigiama apie asmens padarytą teisės, moralės ar paprotinių normų pažeidimą, negarbingą elgesį, netinkamą elgesį buityje, šeimoje, viešajame gyvenime, nesąžiningą visuomeninę, gamybinę – ūkinę, komercinę veiklą ir pan.¹³¹

Garbė ir orumas, kaip asmens neturtinės teisės, pažeidžiamos visuomenės informavimo srityje apie asmenį paskleidus duomenis, žeminančius jo gerą vardą visuomenėje ir neatitinkančius tikrovės. Sąvokos garbė ir orumas apibūdina tik žmogaus moralines savybes, jos yra taikomos kalbant apie fizinius asmenis. Tačiau juridinis asmuo irgi gali ginti savo gerą vardą, kuris išreiškia teigiamą juridinio asmens vertinimą visuomenės akyse. CK 2. 24 straipsnio 8 dalis numato, kad asmens garbės ir orumo gynimo taisyklės taikomos ir ginant pažeistą juridinio

26 d., 2003 m. balandžio 3 dienos redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹³⁰ LAT Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7-1straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

¹³¹ LAT Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7-1straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

asmens dalykinę reputaciją. Ieškinius dėl dalykinės reputacijos pažeidimo gali pareikšti įmonės, įstaigos, organizacijos, turinčios civilinį teisinį subjektiškumą.

Derėtų nepamiršti, kad asmens garbė ir orumas – konstitucinės teisės. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnyje teigiama: „žmogaus orumą gina įstatymai. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“¹³². Tai įpareigoja teismus, nagrinėjant garbės ir orumo bylas, atsižvelgti į šias konstitucines nuostatas.

Paminėtina, kad asmens garbės ir orumo gynimo bylose nustatinėjama šių faktų visuma: 1) duomenų paskleidimo faktas; 2) faktas, jog paskleisti duomenys apie ieškovo; 3) faktas, jog paskleisti duomenys žemina garbę ir orumą; 4) faktas, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės.

CK 2. 24 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmens garbė ir orumas ginami teismo tvarka, taikant įvairius gynimo būdus: asmuo gali reikalauti, kad teismas įpareigotų atsakovą paneigti paskleistus duomenis; asmuo gali reikalauti atlyginti paskleidus tikrovės neatitinkančius duomenis, žeminančius garbę ir orumą, padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Paminėtina, kad garbės ir orumo bylose pagal LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimą Nr. 1 teismas prie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų priskyrė šiuos: žalą padariusio asmens kaltę, jo elgesį po žinių paskleidimo, neigiamą įtaką ieškovo profesinei, visuomeninei veiklai ir kt., žinių paskleidimo būdą, formą, turinį, apimtį ir kitas turinčias reikšmės aplinkybes¹³³. Taip pat paminėjo, kad ieškovas, reikalaudamas atlyginti neturtinę žalą, privalo įrodyti, jog dėl tikrovės neatitinkančių, asmens garbę ir orumą žeminančių žinių ar informacijos apie privatų gyvenimą paskleidimo, jis patyrė neturtinę žalą. Neturtinė žala priteisiama, kai nustatomas priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir neturtinės žalos. Atsakovas savo ruožtu gali įrodinėti, kad žodžiai, žodžių junginiai turi visai kitą prasmę nei suprato ieškovas. Paprastai vadovaujamosi bendrais vertinimo kriterijais, priimtiniais visuomenėje. Tačiau vertinimo kriterijai gali keistis ir būti skirtingi, atsižvelgiant į asmens amžių, lytį, profesiją, socialinę padėtį, tautybę, seksualinę orientaciją, kilmę ir kitas savybes.

Taigi, nagrinėdama asmens ir garbės orumo bylas, analizuosiu teismų nustatytus kriterijus, kuriais remiantis buvo nustatinėjamas neturtinės žalos atlyginimo dydis.

¹³² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹³³ LAT Senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7-1straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

4.1. Viešo asmens kriterijus, kaip pagrindas mažinti neturtinės žalos atlyginimo dydį garbės ir orumo bylose.

Viešaisiais asmenimis paprastai laikomi tokie asmenys, kurie dėl savo einamų pareigų, veiklos ar visuomeninės padėties nuolat sulaukia visuomenės dėmesio ir yra pagrįstai ją dominantys. Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 3 dalyje prie viešųjų asmenų buvo priskirti valstybės politikai, valstybės tarnautojai, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovai ir kiti visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujantys asmenys¹³⁴. L. Meškauskaitė skiria dvi viešųjų asmenų grupes: 1) viešieji asmenys (siaurąja prasme), kurie tokiais laikomi dėl savo einamų pareigų, veiklos ar visuomeninės padėties. Tai *ex officio* viešieji asmenys, kuriems priskiriami politikai, kiti valstybės ar savivaldybių pareigūnai, žymūs sportininkai, menininkai, verslininkai, televizijos laidų vedėjai ir kiti asmenys, kurių poelgiai vienaip ar kitaip veikia visuomenės gyvenimą; 2) vadinamieji trumpalaikiai viešieji asmenys, kurie trumpai sulaukia visuomenės dėmesio dėl tam tikro įvykio ar poelgio. Šie asmenys išgarsėja tik dėl konkretaus poelgio, tačiau po kiek laiko yra pamirštami.¹³⁵ Taigi, prie viešųjų asmenų priskiriami asmenys, kurie reprezentuoja visuomenę, valstybę, todėl jų veiklai keliami didesni reikalavimai nei eiliniam visuomenės nariui, o jų atžvilgiu taikomos kritikos ribos taip pat atitinkamai platesnės. Viešieji asmenys turi būti pakantesni kritikai, nereikalauti tokių pat standartų, kaip privataus asmens.

Pagal galiojančius įstatymus viešasis asmuo taip pat turi teisę į garbės ir orumo gynimą dviem būdais: garbę ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimu bei neturtinės žalos atlyginimu. Tačiau LAT savo praktikoje yra suformulavęs svarbią viešojo asmens kritikos ribų taisyklę, kuri yra taikoma ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Viešojo asmens kritikos ribos yra platesnės nei privataus asmens. Lietuvos teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad svarbiausiu viešojo asmens gynimo būdu laikomas garbę ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas, o neturtinės žalos atlyginimas negali dominuoti. Viešas asmuo turi daugiau galimybių apginti savo teises, todėl pirmenybė teikiama garbę ir orumą žeminančių ir tikrovė neatitinkančių duomenų paneigimui, o ne kuo didesniam neturtinės žalos atlyginimo dydžiui.

Tokios pozicijos laikosi ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Jis gindamas Konvencijoje nustatytas žmogaus teises, priima sprendimus, kuriais pripažįsta teisės pažeidimą. Teisės pažeidimo pripažinimas neretai pripažįstamas vieninteliu ir pakankamu asmens pažeistų teisių gynimo būdu. Tokios nuostatos yra suformuluotos EŽTT bylose, kuriose dalyvavo

¹³⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.IX-1487.

¹³⁵ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

Lietuva. Pavyzdžiui, EŽTT 2000 m spalio 10 d. sprendime byloje *H. D. prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 42095/98) nustatė, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankamas teisingas atlyginimas už pareiškėjo patirtą neturtinę žalą. Jeigu EŽTT pripažįsta, kad asmuo patyrė neturtinę žalą, kurią nepakankamai atlygina teisės pažeidimo pripažinimas, tai be teisės pažeidimo pripažinimo tokiam asmeniui priteisiama neturtinė žala (pvz., EŽTT 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimo 33 punktus byloje *R. M. prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 53161/99)¹³⁶. Kaip žinome, Lietuvos teismai sprenddami bylas turi vadovautis ir tarptautinių teismų praktika.

Byloje *V. Ž. v. UAB „Lietuvos rytas“*, ieškovas V. Ž. kreipėsi į teismą dėl garbės ir orumo gynimo ir neturtinės žalos atlyginimo nurodydamas, kad dienraštyje „Lietuvos rytas“ buvo išspausdintas straipsnis, kuriame paskelbtos, jo nuomone, tikrovės neatitinkančios žinios, žeminančios jo garbę ir orumą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies ir priteisė ieškovui 3000 litų neturtinės žalos atlyginimo. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą paliko galioti, o kasacinės instancijos teismas šiuos sprendimus pakeitė. „Lietuvos rytas“ buvo įpareigotas išspausdinti paneigimą, tačiau neturtinės žalos dydis buvo sumažintas iki 500 litų. Teismas nurodė, kad sąvoka „atitikimas tikrovei“ vertinama dviem aspektais: pirma, ar teisingas pranešimas apie faktus, ir antra, ar teisingai (adekvačiai) vertinami įvykę faktai. Teismo nuomone, nagrinėdami ginčą teismai padarė teisingą išvadą, kad dienraštis nepateisė įrodymų apie ginčijamų faktų atitiktį tikrovei – paskleistos žinios nebuvo teisingos, nes dalis aprašytų faktų tikrovėje neegzistavo. Tačiau teismas pabrėžė, kad ieškovas, buvęs vidaus reikalų ministras – visuomenėje žinomas žmogus, Seimo narys, signataras, todėl jam taikomi viešojo asmens kriterijai. Viešasis asmuo turi būti pakantesnis kritikai ir nereikalauti tokių pat standartų kaip privatus asmuo. Svarbiausiu viešojo asmens garbės ir orumo gynimo būdu laikytinas tikrovės neatitinkančių žinių, kurios žemina garbę ir orumą, paneigimas, o neturtinės žalos atlyginimas negali dominuoti¹³⁷.

Byloje *K. Juknys v. UAB „Pūkas“ VšĮ „Pūko kūrybinis centras“*, LAT dar kartą pažymėjo, kad svarbiausiu viešojo asmens gynimo būdu laikytinas garbės ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas, neturtinės žalos dydis negali turėti didelės reikšmės. Todėl įvertinęs, kad kasatoriai ne vieną kartą paneigė paskleistas žinias, o tai yra pagrindas sumažinti neturtinės žalos dydį, pritarė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimams vietoj reikalaujamų 50 000 litų, priteisti 5000 litų neturtinės žalos atlyginimo¹³⁸.

¹³⁶ LAT CBC 2006-11-06 nutartis c. b. N. K. v. UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“, Nr. 3K-3-569/2006.

¹³⁷ LAT CBC 2000-01-24 nutartis c. b. V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-130/2000.

¹³⁸ LAT CBC 2005-03-23 nutartis c. b. K. Juknys v. UAB „Pūkas“, VšĮ „Pūko kūrybinis centras“, Nr. 3K-3-205/2005.

Byloje *L. P. v. A. M. P* teismai taip pat analizavo viešo asmens teisę į neturtinės žalos atlyginimą esant garbės ir orumo pažeidimui. Ieškovas *L. P.* kreipėsi į teismą su ieškiniu, kuriame nurodė, kad atsakovė *A. M. P.* paskleidė tiesos neatitinkančias ir jos garbę žeminančias žinias, bei prašė priteisti 100 000 litų neturtinės žalos. Pirmosios instancijos teismas sprenddamas neturtinės žalos klausimą nurodė, kad žinių paskleidimo metu ieškovas buvo viešas asmuo, paskleistos žinios turėjo didelį rezonansą visuomenėje (praneštos per respublikinę televiziją, svarstytos Seime), bet jos nesukėlė ieškovui ilgalaikių neigiamų padarinių. Dėl to teismas ieškovui priteisė 10 000 neturtinės žalos. Apeliacinės instancijos teismas sumažino priteistą iš atsakovės ieškovo naudai neturtinės žalos sumą iki 3000 litų, nurodydamas, kad paskleidžiant žinias, ieškovas buvo viešas asmuo, todėl jam buvo taikomi didesnio pakantumo kritikai standartai. Būtent dėl šios priežasties ir buvo sumažintas neturtinės žalos dydis. Kasacinės instancijos teismas sutiko su apeliacinio teismo neturtinės žalos nustatymo dydžiu ieškovui, pažymėdamas, kad viešas asmuo nesinaudoja tokiu pat garbės ir orumo gynimu, t.y. viešojo ir privataus asmenų garbės ir orumo gynimo ribos skiriasi. Viešojo asmens kritika yra leidžiama, tačiau nėra absoliuti. Nustatant ar viešojo asmens leistinos kritikos ribos buvo peržengtos, ar ne, būtina atsižvelgti į atsakovės tikslus ir sąžiningumą¹³⁹. Kitoje byloje, *A. Š. v. L. J., E. J.* dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo, paskleidus melagingas žinias ieškovė reikalavo 25 000 litų neturtinei žalai atlyginti. (iš atsakovės *E. J.* – 5000 litų neturtinės žalos atlyginimo, dėl ko teismai ir nagrinėjo bylą). Pirmosios instancijos teismas pasisakė, kad nepaisant to, kad ieškovė yra viešas asmuo, tačiau jos veiklą galima kritikuoti sąžiningai, remiantis tikrais faktais, tuo tarpu teismas nenustatė, kad atsakovė *E. J.* neįrodė, jog paskleistos žinios atitiko tikrovę, o jos vertinimai ir nuomonės išreiškimas apie direktorės asmenį ir jos veiklą mokykloje yra per daug tendencingi ir įžeidžiantys, todėl ieškovė turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ši atsakovė rašė Respublikos Prezidentui, pasisakė televizijoje, būdama sujaudinta fakto, kad labai panašios į jos dukters pusnuogės merginos nuotraukos buvo įdėtos į internetą ir parodytos mokykloje, į tai, kad atsakovės duktė labai išgyveno, į tai, kad ieškovė nepateikė įrodymų apie tai, jog dėl atsakovės *E. J.* paskleistų žinių ji turėjo kokių nors nuostolių karjeroje ar asmeniniame gyvenime, kad tai rimčiau būtų pakenkę jos sveikatai, priteisė iš atsakovės 500 litų neturtinei žalai atlyginti. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo sprendimui, pažymėdamas, kad teismas, nustatydamas iš atsakovės *E. J.* priteistinos neturtinės žalos dydį, pagrįstai atsižvelgė į žalą padariusio asmens kalbę, kitas bylos aplinkybes ir pagrįstai priteisė 500 litų neturtinei žalai atlyginti. Kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas šią bylą suformulavo labai svarbias nuostatas, taikomas viešiesiems asmenims, sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo klausimą. Kaip teigia teismas, viešasis asmuo

¹³⁹ LAT CBC 2006-01-30 nutartis c. b. *L. P. v. A. M. P.*, Nr. 3K-3-65/2006.

nesinaudoja tokiu pat garbės ir orumo gynimu kaip privatus asmuo. Dėl to viešasis asmuo turi pakęsti ir toleruoti jo atžvilgiu skelbiamą, nors ir nevisiškai tikslią, informaciją, kuri privataus asmens atžvilgiu galėtų būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas. Sprendžiant dėl asmens, paskleidusio duomenis apie viešą asmenį, atsakomybės, svarbiausia yra duomenų paskleidimo tikslai ir juos paskleidusio asmens elgesys. Kai duomenis paskleidęs asmuo veikia sąžiningai, turėdamas tikslą informuoti visuomenę apie viešąjį asmenį ir jo veiklą tokiais klausimais, kuriuos visuomenė turi pagrįstą ir teisėtą interesą žinoti, tai informacijos netikslumai ar agresyvi kritika nėra pagrindas tam asmeniui taikyti atsakomybę. Kai asmuo skelbia duomenis apie viešąjį asmenį turėdamas tikslą jį pažeminti, tai taikoma atsakomybė. Bylą nagrinėję teismai, pripažinę, kad pažeista teisė turi būti ginama, pažymėjo, kad nors ieškovė yra viešas asmuo, tačiau jos veiklą reikia kritikuoti sąžiningai, remiantis tikrais faktais. Taigi, atsakovei L. J. ieškinyms buvo atmestas, nustačius, kad ši skleidama duomenis, veikė sąžiningai, nepažeisdama kitų teisių, o dėl neturtinės žalos priteisimo iš atsakovės E. J. teismas pritarė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimams¹⁴⁰.

Svarbūs aspektai dėl viešųjų asmenų padėties vertinimo sprendžiant neturtinės žalos atlyginimą, nustatyti byloje A. S., M. V. ir V. J. V. v. A. J., S. K., J. K., S. D., E. V., V. K., B. J., P. P., E. K., V. J., P. J., E. V., J. K., A. M., V. S., R. R., K. J., V. A. M., S. N., V. B., J. J., J. S., J. G., J. J., V. Ž., K. B., V. J. Byloje ieškovai prašė pripažinti atsakovų atvirame laiške pavadinimu „Dėl šmeižto ir susidorojimo akcijos prieš Tauragės apskrities viršininką A. B.“ paskelbtas žinias neatitinkančiomis tikrovės ir žeminančiomis jų garbę bei orumą; įpareigoti atsakovus per penkiolika dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos savo lėšomis paskelbti laikraštyje „Tauragės kurjeris“ teismo sprendimo rezoliucinę dalį dėl paskleistų žinių pripažinimo neatitinkančiomis tikrovės ir žeminančiomis ieškovų garbę bei orumą; priteisti kiekvienam ieškovui po 33 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo solidariai iš visų atsakovų. Pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pasisakė, kad teismas negali įpareigoti asmenį atlyginti moralinę žalą už išsakytą nuomonę, net jeigu ji būtų šokiruojanti ir kelianti nerimą, nes kiekvienas asmuo turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Atsakovai nepiktnaudžiavo savo teise reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Teismas taip pat pažymėjo, kad ieškovų rašyti skundai įvairioms valstybės institucijoms dėl apskrities viršininko A. B. veiklos dažniausiai nepasitvirtindavo. Ieškovai dėl savo einamų pareigų buvo *ex officio* viešieji asmenys, o viešojo asmens kritika, kad ir kokia griežta ar kandi ji būtų, yra leistina. Atsakovų tikslas buvo informuoti valstybės vadovus, visuomenę apie viešuosius asmenis, jų veiklą tokiais klausimais, kuriais atsakovai manė, kad atviro laiško adresatams ir visuomenei reikia žinoti. Apeliacinės instancijos teismas įpareigojo atsakovus laikraštyje „Tauragės kurjeris“ per

¹⁴⁰ LAT CBC 2006-10-11 nutartis c. b. A.Š. v. L. J., E. J., Nr. 3K-3-507/2006.

trisdešimt dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos savo lėšomis paneigti atvirame laiške nurodytus neatitinkančius tikrovės ir žeminančius ieškovų garbę ir orumą duomenis; priteisė iš atsakovų ieškovams po 750 Lt neturtinei žalai atlyginti; kitą ieškinio dalį dėl neturtinės žalos priteisimo atmetė. Teismas dėstė argumentus, kad atsakovų paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys pažemino ieškovų garbę ir orumą, sumenkino jų vardą visuomenėje, nes jie, kaip valstybės tarnautojai, yra gerai žinomi Tauragėje. Tikėtina ieškovų teiginiu, kad atviro laiško paskelbimas sumažino galimybę ieškovams A. S. ir V. J. įsidarbinti valstybės tarnyboje, o ieškovui M. V. apskritai atėmė tokią galimybę. Teisėjų kolegija sumažino prašomos priteisti iš atsakovų neturtinės žalos atlyginimo dydį ir kiekvienam ieškovui padarytą neturtinę žalą įvertino po 6750 Lt (t. y. iš kiekvieno atsakovo po 250 Lt kiekvienam ieškovui). Tuo tarpu kasacinės instancijos teismas teigė, kad ieškovai *ex officio* yra viešieji asmenys. Atsakovai paskleidė informaciją apie viešuosius asmenis, bet teismas pripažino, kad ši informacija neatitinka tikrovės. CK 2. 24 straipsnio 6 dalyje nustatytas pagrindas atleisti tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidusius asmenis nuo civilinės atsakomybės, jeigu tie duomenys yra paskelbti apie viešąjį asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su viešo asmens veikla. Civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, todėl apima neturtinės žalos kompensavimą pinigais. Civilinei atsakomybei nepriskiriami kiti asmens pažeistų teisių gynimo būdai, kaip antai pripažinimas paskleistų žinių neatitinkančiomis tikrovės ar jų paneigimas. *CK 2.24 straipsnio 6 dalis taikoma atleidžiant nuo neturtinės žalos atlyginimo asmenį, kuris paskleidė duomenis, antra, ši norma taikoma tuo atveju, kai paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, t. y. nustatytas asmens veiksmų neteisėtumas kaip civilinės atsakomybės pagrindas.* Jeigu asmens paskleisti duomenys atitinka tikrovę, tai nenustatomas civilinės atsakomybės vienas iš pagrindų, neatsiranda civilinė atsakomybė ir dėl atleidimo nuo jos neturi būti svarstoma. Trečia, ši nuostata taikoma, jeigu duomenys buvo paskleisti, t. y. juos be adresato sužinojo dar bent vienas pašalinis asmuo. Šiuo atveju nustatyta, kad duomenys išplatinti viešu laišku, skirtu visuomenei, todėl paskleidimas yra akivaizdus. CK 2. 24 straipsnio 6 dalies nuostata taikoma tada, jeigu nustatomi visi civilinės atsakomybės pagrindai, bet, derinant teisę skleisti informaciją su teise į garbės ir orumo gynimą, konkrečiu atveju gali būti netaikomos civilinės atsakomybės priemonės. *Jos gali būti netaikomos, kai: 1) informacija paskleista apie viešojo asmens veiklą; 2) informacijos paskelbimu sąžiningai siekiama informuoti visuomenę apie to asmens veiklą.* Jau buvo minėta, kad ieškovai yra viešieji asmenys pagal tuo metu einamas pareigas. Viešieji asmenys pagal įtvirtintą įstatymo nuostatą ir Lietuvos teismų praktiką nesinaudoja vienoda teisine pažeistų teisių gynyba. Teismas dar sykį pažymėjo, kad viešojo asmens pažeistų teisių pagrindinis gynybos būdas yra paskleistų žinių paneigimas, o priteisiama neturtinė žala gali būti minimali ar artima minimaliai, net ir tuo atveju,

kai pažeidimai gana skaudūs. Taigi, šioje byloje jis nusprendė, kad esant viešojo asmens garbės ir orumo pažeidimui, kuris pagal bylos aplinkybes yra gana žymus, parenkant žalos dydį gali turėti įtakos, ar asmuo savo teises gynė kitais teisinės gynybos būdais. Šios bylos kontekste svarbu tai, kad ieškovų pažeistos teisės dėl jų, kaip viešųjų asmenų, veiklos neturi itin skaudžių pasekmių, kad jie siekia pasinaudoti visapusiška teisine gynyba – ir žinių paneigimu viešame teismo procese, ir viešu paneigimo publikavimu, ir dar neturtinės žalos atlyginimu. Teisėjų kolegija nusprendė, kad nagrinėjamoje byloje yra pagrindas taikyti CK 2. 24 straipsnio 6 dalį ir atleisti atsakovus nuo civilinės atsakomybės – neturtinės žalos atlyginimo, – apsiribojant kitais teisinės gynybos būdais – paskleistų tikrovės neatitinkančių žinių paneigimu, kaip pakankama satisfakcija¹⁴¹.

4.2. Atsiprašymas, kaip faktinė aplinkybė, į kurią atsižvelgdamas teismas gali sumažinti neturtinės žalos dydį

Pagal CK 2. 24 straipsnį asmens garbė ir orumas teismine tvarka gali būti ginami taikant įvairius gynimo būdus: ieškovas gali reikalauti, kad teismas įpareigotų atsakovą paneigti paskleistus duomenis, atlyginti turtinę bei neturtinę žalą. Tačiau už garbės ir orumo pažeidimą taikomos teisinės sankcijos neapima įpareigojimo atsiprašyti.

Šios nuostatos atsispindi byloje UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“. Ieškovas UAB „Simon Louwerse International Transport“, kreipdamasis į teismą, nurodė, kad atsakovas UAB „Dinaka“ 2002 m. kovo 4 d. 9 val. 41 min. dviejų šimtų aštuonių įmonių elektroniniu paštu išplatino elektroninį laišką, kuriame nurodė tokio turinio duomenis: „Dėmesio – aferistai!“ draugiškai visus įspėju dėl Klaipėdos ekspedicinės įmonės „Simon Louwerse International Transport“. Tai gerai užsimaskavę aukščiausio lygio aferistai! Neturi jokio turto, registruoto įmonės vardu, nors vilkikai važiuoja su šios įmonės pavadinimu. Apgaudinėja ir neatsiskaito su vežėjais. Teismai vyksta kas savaitę (pvz., šiandien du teismai, kuriuose ši įmonė dalyvauja kaip atsakovas). Saugokitės!!“. Ieškovas teigė, kad duomenys, paskleisti šiame laiške, neatitinka tikrovės, pažeidžia jo dalykinę reputaciją, tai ilgam laikui sumažins klientų skaičių, pajamas. Ieškovas teismo prašė įpareigoti atsakovą per elektroninį paštą (ieškovo nurodytais elektroninio pašto adresais) paneigti 2002 m. kovo 4 d. elektroniniame laiške paskleistas žinias, nurodant, kad jame išdėstyti duomenys apie ieškovą neatitinka tikrovės, ir atsiprašyti ieškovo, taip pat priteisti iš atsakovo 200 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo.

¹⁴¹ LAT CBC 2006-02-22 nutartis c. b. A. S., M. V. ir V. J. V. v. A. J., S. K., J. K., S. D., E. V., V. K., B. J., P. P., E. K., V. J., P. J., E. V., J. K., A. M., V. S., R. R., K. J., V. A. M., S. N., V. B., J. J., J. S., J. G., J. J., V. Ž., K. B., V. J., Nr. 3K-3-142/2006.

Pirmosios instancijos teismas įpareigojo atsakovą per 10 dienų nuo teismo sprendimo išiteisėjimo dienos per elektroninį paštą šiais adresais: (duomenys neskelbtini) paneigti 2002 m. kovo 4 d. elektroninį laišką, nurodant, kad jame išdėstyti duomenys apie UAB „Simon Louwerse International Transport“ neatitinka tikrovės, ir ieškovo atsiprašyti. Teismas taip pat priteisė iš atsakovo ieškovui 20 000 Lt neturtinei žalai atlyginti. Teismas nustatė, kad prašomi paneigti duomenys yra apie ieškovą, šie duomenys buvo paskleisti, juos paskleidė atsakovas, jie neatitinka tikrovės ir pažeidžia ieškovo dalykinę reputaciją. Teismas nurodė, kad atsakovas nepaneigė prezumpcijos, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, byloje nėra surinkta jokių duomenų, kurie patvirtintų, kad ieškovas yra aukščiausio lygio aferistas, kad apgaulinėja ir neatsiskaito su vežėjais, kad dėl to kas savaitę vyksta teismo procesai. Teismas konstatavo, kad paskleista informacija žeidžia ieškovo dalykinę reputaciją, nes aferistu yra laikomas „sukčius, žmogus, kuris daro aferas“ (*Tarptautinių žodžių žodynas*). Teismas nurodė, kad žalos ieškovui padarymas pasireiškė verslo partnerių suabejojimu ieškovo, kaip ekspedicinės firmos, patikimumu, tiesiogiai turėjusiu įtakos ieškovo veikloje, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad neatitinkančią tikrovės informaciją gavo trys teismo nustatytos įmonės, laikytina, jog ieškovas įrodė duomenų paskleidimo faktą tik dėl trijų adresatų, todėl atsakovas tik jiems įpareigotinas paneigti paskleistus duomenis apie ieškovą. Apeliacinės instancijos teismas paliko šį sprendimą nepakeistą. Jis teigė, kad pirmosios instancijos teismas, nustatinėdamas neturtinės žalos dydį dydį, įvertinęs bylos įrodymus dėl paskleistų duomenų įtakos ieškovo dalykinei reputacijai, jo finansinei padėčiai, bendradarbiavimui su partneriais, atsižvelgė į pažeidimo pasekmes, tarp jų ir į tai, kad verslo partneriai suabejojo ieškovo, kaip ekspedicinės firmos, patikimumu, jog ginčo elektroninis laiškas buvo išsiųstas įvairioms įmonėms, esančioms skirtingose Lietuvos regionuose, į žalą padariusio asmens kalte, jo turtinę padėtį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijus bei pagrįstai priteisė 20 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo (CK 2.24, 6.250 straipsniai). Kasacinės instancijos teismas, pasisakydamas dėl teisinės atsakomybės taikymo, pabrėžė, kad pagal CK 2. 24 straipsnio 1 ir 8 dalis juridinis asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo dalykinę reputaciją, atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę bei neturtinę žalą. Ginant asmens pažeistą dalykinę reputaciją taikoma įstatyme CK 2. 24 straipsnio 1 ir 8 dalyse nustatyta teisinė atsakomybė. *Atsiprašymas nėra nei teisinės atsakomybės, nei teisinės gynybos būdas, o asmens, paskleidusio duomenis, ir asmens, apie kurį paskleisti žeminantys jo dalykinę reputaciją duomenys, tarpusavio santykių aspektas, faktinė aplinkybė, į kurią atsižvelgdamas teismas gali sumažinti priteistinos neturtinės žalos dydį* (CK 6.250 straipsnio 2 dalis). *Dėl to teismas negali įpareigoti asmens, paskleidusio tokius duomenis,*

atsiprašyti. Dėl to įpareigojo teismus pašalinti iš sprendimų rezoliucinės dalies nuostatas, įpareigojančias atsiprašyti, o neturtinės žalos atlyginimo dydį 20 000 litų, palikti nepakeistą¹⁴².

Byloje *Z. O. ir A. O. v. UAB „Didelis pliusas“* taip pat buvo aptartas įpareigojimo atsiprašyti klausimas. Kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad teismai, įpareigodami atsakovą atsiprašyti, pažeidė CK 2. 24 straipsnio 1 dalies nuostatas. Dėl netinkamo nurodytos teisės normos taikymo teismų procesinių sprendimų dalys, kuriomis atsakovas įpareigotas atsiprašyti ieškovų ir R. O., naikintinos bei šis reikalavimas atmetinas. Teismas dar sykį paminėjo, kad už garbės ir orumo pažeidimą taikomos sankcijos neapima įpareigojimo atsiprašyti. Atsiprašymas nėra nei teisinės atsakomybės, nei teisinės gynybos būdas, bet yra asmens, paskleidusio duomenis, ir asmens, apie kurį paskleisti žeminantys jo dalykinę reputaciją duomenys, tarpusavio santykių aspektas, faktinė aplinkybė, į kurią atsižvelgdamas teismas gali sumažinti priteistinos neturtinės žalos dydį (CK 6. 250 straipsnio 2 dalis)¹⁴³.

4.3. Kitos svarbios aplinkybės, į kurias atsižvelgdami teismai mažina priteistinos neturtinės žalos atlyginimo dydį.

Kaip teigiama CK 6. 250 straipsnio, 2 dalyje, teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, atsižvelgia ne tik į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bet ir į kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Paanalizuokime, į kokias aplinkybes atsižvelgia teismai, nustatinėdami neturtinės žalos dydį asmens garbės ir orumo bylose. Puikus pavyzdys būtų byla *A. K. v. UAB „Joneda“*. Ieškovas teigė, kad laikraštyje „Joneda“ išspausdintame pranešime buvo pateikti duomenys neatitinkantys tikrovės ir žeminantys jo garbę ir orumą, bei prašė iš atsakovo priteisti 15 000 litų neturtinei žalai atlyginti. Pirmosios instancijos teismas, įvertindamas padarytos neturtinės žalos dydį pinigais, atsižvelgė į tokias aplinkybes: 1) ieškovas yra verslininkas, todėl turi būti palankesnis kritikai, turi didesnių galimybių apginti savo teises. Teismas pirmenybę teikia garbę ir orumą žeminančių aplinkybių ir tikrovės neatitinkančių žinių paneigimui, o ne kuo didesniai neturtinės žalos dydžiui; 2) atsakovo pranešimas ir straipsnis yra nekorektiški, neetiški. Atsakovas sąmoningai ir tendencingai keletą mėnesių iš eilės skleidė apie ieškovą tikrovės neatitinkančias žinias, nevykdė Lietuvos žurnalistų ir leidėjų komisijos sprendimo, žinias paskleidė, norėdamas ne informuoti visuomenę, bet iš savanaudiškų paskatų; 3) teismas nurodė, kad nuotraukos panaudojimas prie teksto yra akivaizdžiai įžeidžiantis ir žeminantis

¹⁴² LAT CBC 2006-03-06 nutartis c. b. UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“, Nr. 3K-3-169/2006.

¹⁴³ LAT CBC 2006-08-14 nutartis c. b. Z. O. ir A. O. v. UAB „Didelis pliusas“, Nr. 3K-3-390/2008.

ieškova; 4) visuomenė yra linkusi pasitikėti žiniasklaida, todėl visuomenės informavimo priemonė negali būti naudojama melagingai informacijai skleisti; 5) teismas akcentavo tai, kad neturtinės žalos atlyginimas turi būti adekvatus padarytai turtinei ir neturtinei žalai; 6) nuotrauka su pranešimu išspausdinta 11 tūkst., o straipsnis 14 tūkst. egzempliorių tiražu, išleidžiant vieną kartą per mėnesį; 8) atsakovas neatsiprašė ieškovo, nepaneigė tikrovės neatitinkančių žinių; 9) ieškovas nepateikė jokių įrodymų, kad patyrė būtent 15 tūkst. litų dydžio neturtinės žalos. Dėl to vadovaudamasis teisingumo ir protingumo principais, bei šiomis reikšmingomis bylai aplinkybėmis, teismas priteisė ieškovui 5 tūkst. litų neturtinei žalai atlyginti. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai šį sprendimą paliko nepakeistą, o pasisakydamas dėl reikšmingų bylai aplinkybių, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad teismo funkcija – remiantis įstatyme nustatytais kriterijais kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį skausmą, kitus neigiamus išgyvenimus. Pirmosios instancijos teismas, nustatydamas neturtinės žalos, padarytos ieškovo teisės į atvaizdą ir garbės ir orumo pažeidimo, atlyginimą, atsižvelgė į CK 6.250 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytas aplinkybes. Taigi teisingai nustatė neturtinės žalos dydį, atsižvelgę į bylai reikšmingas aplinkybes¹⁴⁴.

Štai nustatinėdamas neturtinės žalos dydį byloje *Z. O. ir A. O. v. UAB „Didelis plusas“* teismas atsižvelgė į tai kad atsakovui priklausantis laikraštis „Mūsų laikas“ platinamas tik Jurbarko rajone, jo tiražas nedidelis, neturtinės žalos, padarytos ieškovei Z. O., dydį teismas įvertino 4000 Lt, o ieškovui A. O. – 1000 Lt suma¹⁴⁵.

Kitoje byloje, LAT, nustatinėdamas neturtinės žalos dydį atsižvelgė į tokias bylos aplinkybes, kad nepilnametės mergaitės nuotrauka, kur ji pavaizduota iš dalis apnuoginta, spausdinimas nesant pačios nepilnametės sutikimo ir jau nežinant, net ir tuo atveju, kai ji fotografuojama su jos sutikimu, turi aiškiai neigiamų padarinių jos asmenybės raidai, ir tai yra objektyvūs veiksniai, jau patys savaime reikšmingi sprendžiant dėl teisės pažeidimu nepilnometei mergeitei padarytos neturtinės (moralinės) žalos¹⁴⁶.

Byloje *J. Grigėnas v. UAB „Kupiškėnų mintys“*, pirmosios instancijos teismas, nustatinėdamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgė, į ieškovo konfliktinę asmenybę ir į tai, jog nustatyta paskelbtos neatitinkančios tikrovės informacijos apimtis yra daug mažesnė, nei teigiama ieškinio pareiškime. Todėl prašomą priteisti 2500 litų neturtinės žalos atlyginimo dydį sumažino iki 300 litų¹⁴⁷.

¹⁴⁴ LAT CBC 2007-03-16 nutartis c. b. A. K. v. UAB „Joneda“, Nr. 3K-3-113/2007.

¹⁴⁵ LAT CBC 2008-08-14 nutartis c. b. Z. O., A. O. v. UAB „Didelis plusas“, Nr. 3K-3-390/2008.

¹⁴⁶ LAT CBC 2003-02-24 nutartis c. b. T. G. v. R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“ Nr. 3K-2-294/2003.

¹⁴⁷ LAT CBC 2003-06-11 nutartis c. b. J. Grigėnas v. UAB „Kupiškėnų mintys“, Nr. 3K-3-688/2003.

Byloje *A. Čuprinskas v. VšĮ „Vilniaus kraujo centras“*, pirmosios instancijos teismas atsižvelgė į šias aplinkybes, nustatydamas neturtinės žalos dydį: neatitinkančios tikrovės žinios apie ieškovą nebuvo paskleistos viešai, o tapo žinomos nedideliam trečiųjų asmenų ratui (buhalterijos ir personalo skyrių darbuotojams), taip pat į paskleistų žinių pobūdį ir asmens pažeminimo laipsnį¹⁴⁸.

Byloje *M. Vaitkevičius v. UAB „Vilniaus televizija“*, nustatinėjant neturtinę žalą buvo atsižvelgta ne tik į žalą padariusio asmens kaltę, moralinės žalos padarinius ieškovui, jo asmenybės bruožus bei savybes. Reikšmės moralinės žalos dydžiui nustatyti turėjo ir žinių paskleidimo būdas, mastas, atsakovo veiksmai po žinių paskleidimo. Taip pat nustatydamas priteistinos moralinės žalos dydį, teismas sumažino atlyginamą sumą, kadangi ieškovas iki teismo ginčo atsakovui nesuformulavo paneigimo teksto įstatymo reikalaujama forma ir atsakovas neturėjo galimybės paneigti žinias, kuriomis žeminama garbė ir orumas. Siužetą sąlygojo ir paties ieškovo santykiai su aplinkiniais¹⁴⁹.

Apibendrinant neturtinės žalos nustatymo dydžio analizę asmens garbės ir orumo pažeidimo bylose, galima daryti šias išvadas:

- nors sovietinė teisė pripažino asmens garbės ir orumo gynimą, tačiau tik prieš pat Nepriklausomybės atkūrimą buvo įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo, pažeidus garbę ir orumą institutas;
- galiojantys įstatymai neapibrėžia garbės ir orumo sąvokų, todėl būtina atsižvelgti į nuostatas, kurias pateikė savo nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, taip pat LAT Senatas. Jų nutarimų analizė leidžia teigti, kad orumas – neatimama, kiekvieno žmogaus prigimtinė savybė. Garbė – teigiamas asmens socialinis vertinimas, gera viešoji nuomonė apie jį. Teisė į garbę ir orumą – tai asmens teisė reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu. Garbė ir orumas pažeidžiami apie asmenį paskleidus jo garbę ir orumą žeminančias ir tikrovės neatitinkančias žinias. Paminėtina, kad šią teisę ginti turi ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, ginantys jų pažeistą dalykinę reputaciją;
- pagal LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimą Nr. 1 teismas prie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų priskyrė šiuos: žalą padariusio asmens kaltę, jo elgesį po žinių paskleidimo, neigiamą įtaką ieškovo profesinei, visuomeninei veiklai ir kt., žinių paskleidimo būdą, formą, turinį, apimtį ir kitas turinčias reikšmės aplinkybes. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką galima išskirti viešojo

¹⁴⁸ LAT CBC 2002-09-11 nutartis c. b. A. Čuprinskas v. VšĮ „Vilniaus kraujo centras“, Nr. 3K-3-980/2002.

¹⁴⁹ LAT CBC 2001-01-31 nutartis c. b. M. Vaitkevičius v. UAB „Vilniaus televizija“, Nr. 3K-3-121/2001.

asmens ir atsiprašymo kriterijus, į kuriuos atsižvelgdami teismai mažina atlygintinos neturtinės žalos dydį asmens garbės ir orumo pažeidimo bylose.

- Lietuvos teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad svarbiausiu viešojo asmens gynimo būdų laikomas garbę ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas, o neturtinės žalos atlyginimas negali dominuoti. Tokios pozicijos laikosi ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, pripažindamas neretai vieninteliu ir pakankamu asmens pažeistų teisių gynimu pažeidimo pripažinimo faktą. Tačiau ir pripažįsta, kad jei teisės pažeidimo pripažinimas nepakankamai atlygina asmens patirtą žalą, tokiam asmeniui turi būti priteisiama neturtinė žala;

- kaip teigia Lietuvos teismai, viešasis asmuo turi būti pakantesnis kritikai ir nereikalauti tokių pat standartų kaip privatus asmuo. Jis turi pakęsti ir toleruoti jo atžvilgiu skelbiamą, nors ir nevisiškai tikslią informaciją, kuri privataus asmens atžvilgiu galėtų būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas. Taip pat sprendžiant dėl asmens paskleidusio duomenis apie viešąjį asmenį atsakomybės, laikomasi nuostatos, kad turi būti atsižvelgiama į duomenų paskleidimo tikslus ir juos paskleidusio asmens elgesį. Kai duomenis paskleidęs asmuo veikia sąžiningai, turėdamas tikslą informuoti visuomenę apie viešąjį asmenį ir jo veiklą, kuri yra tokia, apie kurią visuomenė turi pagrįstą ir teisėtą interesą žinoti, tai informacijos netikslumai ar agresyvi kritika nėra pagrindas tam asmeniui taikyti atsakomybę. Tuo tarpu, kai asmuo skelbia duomenis apie viešąjį asmenį turėdamas tikslą jį pažeminti, tai atsakomybė turi būti taikoma. Taigi, ginant asmens garbės ir orumo pažeidimo teisę, civilinė atsakomybė netaikoma kai nustatomas šios sąlygos: 1) informacija paskleista apie viešojo asmens veiklą; 2) informacijos paskelbimu sąžiningai siekiama informuoti visuomenę apie to asmens veiklą. Tačiau sprendžiami neturtinės žalos atlygimo klausimą viešiesiems asmenims teismai laikosi nuomonės, kad priteisiama neturtinė žala gali būti minimali ar artima minimaliai, net ir tuo atveju, kai pažeidimai gana skaudūs. Kaip rodo teismų praktikos analizė, neretai apsiribojama tik neatitinkančių tikrovės žinių paneigimu, neturtinės žalos atlyginimas netaikomas. Tokia formuojama teismų praktika, kaip rodo dabartinė situacija Lietuvoje, tik dar labiau skatina viešųjų asmenų negerbimą, tolerancijos stoką. Neretai ypač žiniasklaidos priemonės peržengia elementarias padorumo ir žmogiškumo ribas, teigdamos ne tik aktualią visuomenei informaciją apie viešuosius asmenis, tačiau ir jų asmeninio gyvenimo detales, pasiteisindamos tuo kaip visuomenės pagrįstą ir teisėtą interesą tai žinoti. Dažna situacija, kai teismų įpareigojimas paneigti tikrovės neatitinkančius duomenis apsiribojama tik trumpa žinute, išspausdinta smulkiu šriftu paskutiniuose laikraščių puslapiuose. Mano nuomone, teismai turėtų atidžiau vertinti

viešojo asmens kriterijų garbės ir orumo pažeidimo bylose, neapsiriboti tik neatitinkančių tikrovės žinių paneigimu, tačiau ir atlyginti asmenų patirtą neturtinę žalą, kaip teisingą kompensaciją, apginat pažeistą garbės ir orumo teisę.

- asmens garbė ir orumas teismine tvarka gali būti ginami taikant įvairius gynimo būdus, tarp jų ir ieškovo teisė reikalauti, kad teismas įpareigotų atsakovą paneigti paskleistus duomenis, atlyginti turtinę ir neturtinę žalą. Tačiau už garbės ir orumo pažeidimą taikomos teisinės sankcijos neapima įpareigojimo atsiprašyti. Lietuvos teismai atsiprašymą vertina ne kaip teisinės atsakomybės, ne teisinės gynybos būdą, o kaip faktinę aplinkybę, į kurią atsižvelgdami teismai gali sumažinti priteisiamos neturtinės žalos dydį. Laikomasi nuomonės, kad teismai negali įpareigoti asmens paskleidusio tikrovės neatitinkančius duomenis, atsiprašyti.

- kaip teigiama CK 6.250 straipsnio, 2 dalyje, teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, atsižvelgia ne tik į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bet ir į kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Analizuojant teismų praktiką, nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį asmens garbės ir orumo pažeidimo bylose, galime teigti, kad teismai itin atidžiai analizuoja kiekvienos bylos aplinkybes, ir atsižvelgiant į jas didina arba mažina priteistinos žalos dydį.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Baigiamojoje darbo dalyje, atlikus tyrimus, išanalizavus teisės aktus, teismų praktiką, doktrininę medžiagą, mūsų nuomone nepasitvirtino hipotezė, kad pakankamas neturtinės žalos dydžio kriterijų įstatyminis reglamentavimas Lietuvoje lemia teisingą, aiškų, nuoseklų ir logiškai pagrįstą jų taikymą teismų praktikoje. Pasiiekti išskelti magistro baigiamojo darbo tikslai ir uždaviniai, tai patvirtina gautos išvados:

1. Neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo klausimai turi senas nacionalines tradicijas, o neturtinės žalos atlyginimo problema atsirado, kai buvo atribotos civilinė ir baudžiamoji teisė. Ši problema nebuvo aktuali, kol atsakomybė už neturtinę žalą pasireiškė baudos taikymu.

2. Tarybinėje teisėje neturtinės žalos atlyginimas buvo laikomas „amoralium“ ir Lietuvoje tik 1990 metais pradėtas neturtinės žalos kompensavimas.

3. 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas iš esmės pakeitė ir praplėtė, palyginti su 1964 m. civiliniu kodeksu, neturtinės žalos atlyginimą ir įtvirtino teisę išieškoti iš pažeidėjo padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Taip pat jame pateikė neturtinės žalos sąvoką, apibrėždamas ją per nebaigtinį neturtinio pobūdžio netekimų sąrašą, palikdamas teismams teisę pagal konkrečias bylos aplinkybes įvertinti neturtinio pobūdžio netekimus pinigais.

4. Lietuvoje „moralinės žalos“ sąvoka ir šiandien vartojama garsiausių mūsų šalies teoretikų, tačiau jos vartojimo derėtų atsisakyti. Siūlyčiau tiek teismų sprendimuose, tiek teisingumo vykdymo veikloje vartoti žymiai tikslesnį, užtikrinantį teisinį tikslumą bei nuoseklumą terminą – neturtinė žala, kuris apibrėžia asmens fizinius bei dvasinius išgyvenimus ar kitokius negatyvius nematerialaus pobūdžio pasikeitimus.

5. Lietuvos teismai tenkina reikalavimą atlyginti neturtinę žalą tik tuomet, kai nukentėjusiojo patirti išgyvenimai, nepatogumai yra pakankamai stiprūs, intensyvūs. Jei asmuo patiria minimalią, mažareikšmę, trumpalaikę skriaudą, nepaliekančią stipresnių išgyvenimų, teismai netaiko neturtinės žalos atlyginimo.

6. Nors Lietuva priskirtina prie valstybių, kuriose įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimo išimtinis reglamentavimas, t.y. neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais pagrindais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

formuoja naują požiūrį ir pripažįsta neturtinės žalos atlyginimą tiesiogiai taikant Konstituciją, esant joje įtvirtintų teisių pažeidimui. Siūlyčiau teismams siekiant visapusiškai apginti pažeistas asmens teises, atsižvelgti į šias formuojamas nuostatas ir nesivadovauti pažodiniu LR CK 6.250 str. 2 dalies taikymu, kad neturinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais pagrindais.

7. Nors teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo tikslų, šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo koncepcija remiasi kompensacine paskirtimi, atitinkančia civilinės teisės atsakomybės instituto prasmę. Svarbiausia – teisinga kompensacija asmeniui patyrusiam skriaudą, atkurta interesų pusiausvyra. Istorškai vyravęs baudinis neturtinės žalos atlyginimo pobūdis šiuolaikinės civilinės teisės atstovų kritikuojamas, kaip prieštaraujantis civilinės teisės paskirčiai, o prevencijos tikslas, galėtų būti tik kaip papildomas, siekiant kuo teisingiau kompensuoti asmens patirtą žalą.

8. LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai, į kuriuos teismai turi atsižvelgti sprenddami neturtinės žalos atlyginimo dydžio klausimą. Išanalizavus ir įvertinus šių kriterijų praktinę reikšmę, darytina išvada, kad dažnai teismai juos taiko nenuosekliai ir nepagrįstai.

9. Vienas pagrindinių kriterijų, nustatant neturtinės žalos dydį – žalą padariusio asmens kaltę, pagal kurios formas, teismai didina arba mažina neturtinės žalos dydį. Siūlyčiau teismams tik išimtiniais atvejais atsižvelgti į šį kriterijų, ir jį taikyti nukentėjusiojo naudai.

10. Žalą padariusio asmens turtinės padėties kriterijaus prigimtis diskriminacinė, todėl jo taikymo derėtų atsisakyti. Jis galėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, įvertinus konkrečios bylos aplinkybes bei nepamirštant šiuolaikinės civilinės teisės kompensacinių tikslų.

11. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nuomone, atsakomybė už neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto. O ir Lietuvos teismai nustatinėdami neturtinės žalos dydį retai kada pasisako ir vertina turtinės žalos dydžio kriterijų. Todėl šio kriterijaus priskyrimas prie pagrindinių LR CK 6. 250 straipsnio 2 dalyje diskutuotinas ir siūlyčiau jo atsisakyti.

12. Svarbiausias kriterijus, į kurį turi atsižvelgti teismai, turėtų būti pažeidimo pasekmės (jų sunkumas, trukmė). Taip pat siūlyčiau teismams nustatinėjant neturtinės žalos dydį nepamiršti, kad įstatyme įtvirtintų kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir atidžiai analizuoti konkrečios bylos reikšmingas aplinkybes, kaip pagrindą, nustatant teisingą kompensaciją. Teismai turėtų nepamiršti ir nors neįtvirtintų įstatyme, tačiau labai

svarbių individualių nukentėjusiojo savybių (amžius, lytis, socialinė padėtis ir pan.), kurios turėtų būti analizuojamos pasitelkus psichologų, psichiatrų ir ekspertų pagalba. Siūlyčiau dažniau praktikuoti psichologinių, psichiatrinių ar kitokių medicinos ekspertizių skyrimą, bei teikti prioritetą labai svariai įrodomajai medžiagai – teismo ekspertų išvadoms, medicininio pobūdžio dokumentams. Ir tik išanalizavus šių kriterijų reikšmę konkrečioje byloje, išimtiniais atvejais taikyti kaltės ir turtinės padėties kriterijus.

13. Neturtinės žalos dydžio nustatymui svarbu, į kokias vertybes kėsintasi ir koku būdu jos pažeistos, nes kuo aiškesnė ir svarbesnė vertybė, tuo ji stipriau ginama. Kaip matome ši nuostata pasitvirtina, nagrinėjant sveikatos sužalojimo bylas, kuriose priteisiamas neturtinės žalos dydis yra pats didžiausias. Taip teismai pripažįsta sveikatą, kaip vieną iš brangiausių asmeninių neturtinių vertybių, kuriai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

14. Paanalizavus Lietuvos teismų praktiką sveikatos sužalojimo bylose, darytina išvada, kad teismai susidūrė su rimta problema, kaip turi būti nustatomas neturtinės žalos atlyginimo dydis šios kategorijos bylose. Nors teismai laikosi pozicijos, kad svarbiausias kriterijus, į kurį turi būti atsižvelgiama nustatant neturtinės žalos dydį yra sveikatos sužalojimo faktas ir sužalojimo padariniai, neretai pamirštama diferencijuoti sveikatos sužalojimo laipsnį ir pobūdį atskirų asmenų, patyrusių sveikatos sužalojimą, atžvilgiu, taip neužtikrinant proporcingo žalos atlyginimo. Taip pat ir žalą patyrusio asmens turtinės padėties kriterijus neretai priskiriamas prie lemiamų kriterijų, nustatinėjant neturtinę žalą šios kategorijos bylose, nors teismų ir pripažįstama šio kriterijaus „antraeilė reikšmė“. Teismai šiose bylose dažnai sieja žalą padariusio asmens kaltės kriterijų su netinkama vienokias ar kitokias medicininis paslaugas teikiančių asmenų – profesionalų veikla. Tačiau teismams siūlyčiau nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį sveikatos sužalojimo bylose atlikti kompleksinę ir sisteminę neturtinės žalos atlyginimo dydžio kriterijų analizę, nepamirštant atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes bei individualias nukentėjusiojo organizmo, charakterio, asmenines savybes.

15. Atlikus asmens ir garbės orumo pažeidimo bylų analizę matome, kad nustatinėjant neturtinės žalos dydį ir ypač sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo mažinimo klausimą, išskirtinio dėmesio sulaukia viešo asmens ir atsiprašymo kriterijai. Svarbiausi viešo asmens pažeistų teisių gynimo būdai yra neturtiniai, neturtinės žalos dydis negali atlikti dominuojančio vaidmens. Tačiau kritikuotina teismų praktika, kai priteisiama minimali neturtinė žala ar artima minimaliai, kai pažeidimai viešojo asmens atžvilgiu būna itin skaudūs. Siūlyčiau teismams atidžiau vertinti viešojo asmens kriterijų

garbės ir orumo pažeidimo bylose, neapsiriboti tik tikrovės neatitinkančių žinių paneigimu, o priteisti pagrįstą kompensaciją, kuri skatintų ypač visuomenės informavimo priemonės viešųjų asmenų pagarbą ir toleranciją.

16. Pažymėtina, kad įstatyme įtvirtintas neturtinės žalos pagrindžiančių kriterijų sąrašas gali būti įvardijamas kaip pagrindinis, tačiau nėra baigtinis. Vertinant LR CK įtvirtintų kriterijų taikymą teismų praktiką matome, kad šie kriterijai ne visada ir ne visi yra įvertinami, dažnai apsiribojama tik jų išvardijimu, abejotinas ir kai kurių iš jų taikymas, kas skatina nepasitikėjimą teismų sistema ir pažeidžia asmenų teises. Šiandieninė teismų praktika vis dar nėra linkusi pasinaudoti jiems suteikta teise vertinti ir kitus neturtinę žalą pagrindžiančius kriterijus. Neretai pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai neindividualizuoja neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų, nepateikia išsamesnio jų vertinimo, motyvavimo, argumentavimo, Dažniausiai apsiribojama tik kasacinės instancijos kuriamų precedentų pavyzdžiais. Todėl siūlyčiau teismams neapsiriboti tik įstatymo leidėjų pateiktu kriterijų sąrašu, o savarankiškai vertinti nukentėjusiojo asmens patirtą žalos dydį, atsižvelgiant ne tik į individualias ir svarbias kiekvienai bylai aplinkybes, bet ir paties nukentėjusiojo asmeninių savybių visumą. Teismai kiekviename sprendime dėl neturtinės žalos atlyginimo turi motyvuoti ir išsamiai argumentuoti daromas išvadas kiek tai susiję su neturtinės žalos kompensacija, taip pat išvardinti, aptarti bei įvertinti kriterijus, kuriais remiantis nustatomas priteistinos neturtinės žalos dydis, argumentuotai pagrįsti kiekvieno iš kriterijų taikymą, atskleisti jo reikšmę bei įtaką, motyvus, dėl kurių neturtinės žalos atlyginimo dydis priteisiamas didesnis ar mažesnis.

17. Esminė problema nustatant neturtinės žalos dydį Lietuvoje – tolygios ir nediskriminuojančios teismų praktikos stoka. Todėl siūlyčiau sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo klausimą atsižvelgti į įstatymuose, teisės doktrinoje, rekomendacinio pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose, Europos šalių teismų praktikos suformuotas nuostatas. Taip pat nepamiršti atsižvelgti ir į jau priteistus neturtinės žalos dydžius ankstesnėse bylose, Lietuvos gyventojų pragyvenimo lygį, ekonomines galimybes

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1044.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 15-597.
6. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
7. Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 44-1247.
8. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 1998, Nr. VIII-947.
9. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.
10. Lietuvos Respublikos policijos rėmėjų įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 60-1705.
11. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 29-692
12. Lietuvos Respublikos spaudos ir kitų masinių informavimo priemonių įstatymas// Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990, Nr. 7-163
13. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231.
14. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
15. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-183.
16. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.

17. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.
18. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228.
19. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 104-2618.

Specialioji literatūra

20. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn.1: Bendrosios nuostatos. Mikelėnas V. Vilnius: Justitia, 2001.
21. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn.2: Asmenys. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V, Keserauskas Š. Vilnius: Justitia, 2002.
22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn.6: Prievolių teisė, T.1. Mikelėnas V. Vilnius: Justitia, 2003.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
24. Austrijos civilinis kodeksas (ABGB – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) (vom 1. Juni 1811) // <http://www.ibiblio.org/ais/abgb3.htm>; prisijungimo laikas 2009-10-31.
25. Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution (75) 7, „On compensation for Physical Injury on Death“ (adopted by the Committee of Ministers on 14 March 1975 at the 243 rd meeting of the Ministers Deputies): http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Steering_Committee/s/CDCJ/Documents/2003/Resoliution%20_75_7%20e.pdf; prisijungimo laikas: 2009-10-31.
26. Гражданский кодекс Российской Федерации: <http://www.garweb.ru/projekt/law/da/10064072-089.html1099>; prisijungimo laikas: 2009-10-31.
27. Principles of European Tort Law: <http://www.ortl.org/principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009 10 31.
28. Vokietijos civilinis kodeksas// http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_253.html; prisijungimo laikas : 2009-10-20.

29. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2004.
30. Apathy P., Riedler A. Bürgerliches Recht III Schuldrecht Besonderer Teil: http://books.google.lt/books?id=QSxUNeXO4686&pg=PT134&dq=immateriellen+chaden&source=bl&ots=D6L0_3dWbd&sj; prisijungimo laikas 2009-11-20.
31. Brox H. Allgemeines Schuldrecht. 30. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2004.
32. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
33. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63).
34. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju// Justitia. 2006, Nr. 2 (60).
35. Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos, kaip civilinių teisių gynimo būdo, atlyginimo koncepsija: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01- S)/ Mykolo Romerio universitetas. - Vilnius, 2008.
36. Haas S. P., Hartlief T., Vergeeding van Personenschade in Europus Perspectief: http://books.google.lt/books?id=8mXGWLppvVUC&pg=PA77&dg=immateriellen+Schaden&source=bl&ots=7UuYorNIAG&sig=_o3qvC6Ja; prisijungimo laikas: 2009 11 20.
37. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.
38. Koziol H., Steininger B. C. European Tort Law 2004. Tort and Insurance Law Yearbook. Springer, 2005.
39. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003.
40. Materielle und immaterielle Schäden: <http://www.authora.de/schadensersatz/>; prisijungimo laikas: 2009-11-20.
41. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
42. Mikelėnas V. Asmens reputacijos gynimas// Teisė. 1996, Nr. 27.
43. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.

44. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2-3.
45. Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. Vilnius: Justitia, 2003.
46. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2 a, Schuldrecht Allgemeiner Teil, €€ 241-432/Herausgegeben von K. Rebmann, F. J. Säcker und R. Rixecker, Red. W. Krüger. 4. Auflage. München: Beck, 2003.
47. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S., Civilinės atsakomybės praktikumas: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008.
48. Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas: vadovėlis.- Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
49. Richard A. Posner. Jurisprudencijos problemos. Vilnius: Eugrimas, 2004.
50. Rudzinskas A. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai najame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
51. Rudzinskas A. Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai// Jurisprudencija. 2003, Nr. 37 (29).
52. Rudzinskas A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje bei baudžiamojo proceso teisėje// Jurisprudencija. 2001, Nr. 21 (13)
53. Rudzinskas A. Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos// Jurisprudencija. 1999, Nr. 12 (4)
54. Rudzinskas A. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01 S1)/Lietuvos teisės universitetas. – Vilnius, 2001.
55. Šventasis Raštas. 2 papildytas leid. Kaunas: Katalikų pasaulis, 1999.
56. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. 2-asis leid. Vilnius: leidykla „Žodynas“, 2001.
57. Vaišvila A. Teisės teorija. 2-asis leid. Vilnius: Justitia, 2004.
58. Volodko R. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo bylose ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika// Teisė. 2007, Nr. 63.
59. Volodko R. Subjekto, turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika// Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007.

60. Volodko R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje: daktaro disertacija soc. mokslai: teisė (01-S)/ Vilniaus universitetas. Vilnius, 2009.
61. Zimmermann R. The Law of Obligations (Roman Foundations of the Civilian Tradition). Wetton: Juta& Co/ Ltd, 1990.
62. Беляцкий С. А. Возмещение морального (неимущественного) вреда. Москва, 1996.
63. Будякова Т.П. Индивидуальность потерпевшего и моральный вред. - СПб: Юридический центр Пресс, 2005.
64. Ерделевский А. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. 3-Е изд., испр. и доп. Москва: Волтерм Клувер, 2004.
65. Ерделевский А. М. Критерии и метод оценки размера компенсации морального вреда: <http://www.oprave.ru/statii/Gragdanskoe-texts10.html>; prisijungimo laikas: 2009 11 20.
66. Гуцин Д. Й. Юридическая ответственность за моральный вред. Теоретико – правовой анализ. СПб: Юридический центр Пресс, 2002.
67. Маленина М. Н. Личные неимущественные права гражданину. Москва, 2001.
68. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации „Некоторые Вопросы применения законодательства о компенсации морального вреда”, от 20 декабря 1994 г., №. 10.
69. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: Спарк, 1995.
70. Значение термина Моральный вред и Энциклопедии Юриста: <http://eyu.sci-lib.com/article001236.html>; prisijungimo laikas : 2009 11 20.

Teismų praktika:

71. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 7, 7-1 straipsnių ir Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas”.
72. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr.

- 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1. punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos Darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui”.
- 73.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
- 74.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 dienos redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
- 75.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. leipos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.
- 76.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.
- 77.** Panevėžio apygardos teismo 2003-10-02 nutartis c. b. J. Sadauskas, P. Svilplys, S. Sadauskas, J. Sadauskienė. M. Sadauskaitė, G. Sadauskaitė v. P. A. Gerokas, AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 2A-384/2003.
- 78.** Panevėžio apygardos teismo 2006 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. N. N. v. UAB „Lietuva Statoil“, UAB „Ergo Lietuva“.
- 79.** Lietuvos Apeliacinio Teismo 200š-04-10 nutartis c. b. V. P., D. P. v. Mažeikių rajono Sedos Vytauto Mačernio vidurinė mokykla, D. P., Mažeikių rajono savivaldybės taryba, Nr. 2A-394/2004.
- 80.** Lietuvos Apeliacinio Teismo 2006- 06-19 nutartis c. b. M. B., O. D. B., v. J. P. ir N. J., Nr. 2A-28/2006.

81. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2006-11-20 nutartis c. b. D. Z. V. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 2A-387/2006.
82. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007-12-21 nutartis c. b. A. R. v. UAB „Šiaulių kelias“, Nr. 2A-448/2007.
83. LAT CBC teisėjų kolegijos 2000-01-24 nutartis c. b. V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“, Nr. 3K-7-130/2000.
84. LAT CBC teisėjų kolegijos 2000-05-01 nutartis c. b. nutartyje I. Sadauskienė v. UAB „Lietuvos rytas“ Nr. 3K-3-487/2000.
85. LAT CBC teisėjų kolegijos 2000 -05-08 nutartis c. b. G. Stulpinienė v. A. Andrišiūnas, Kauno technologijos universitetas, Nr. 3K-3-515/2000.
86. LAT CBC teisėjų kolegijos 2000-10-19 nutartis c. b. B. Kaplanas v. UAB „Respublikos leidiniai“, Nr. 3K-3-964/2000.
87. LAT CBC teisėjų kolegijos 2001-01-31 nutartis c. b. M. Vaitkevičius v. UAB „Vilniaus televizija“, Nr. 3K-3-121/2001.
88. LAT CBC teisėjų kolegijos 2001-03-27 nutartis c. b. J. R. v. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija ir Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Nr. 3K-3-155/2001.
89. LAT CBC teisėjų kolegijos 2001-10-11 nutartis c. b. V. Toropovas v. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba Nr.3K-7-688/2001.
90. LAT CBC teisėjų kolegijos 2002-09-11 nutartis c. b. A. Čuprinskas v. VšĮ „Vilniaus kraujo centras“, Nr. 3K-3-980/2002.
91. LAT CBC teisėjų kolegijos 2003-02-24 nutartis c. b. T. G. v. R. Š. ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr. 3K-2-294/2003.
92. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003-03-26 nutartis c. B. N. Ž. v. Specialiosios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr.3K-3-371/2003.
93. LAT CBC 2003-10- 20 nutartis c. b. R. Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“, Nr.3K-3-1000/2003.
94. LAT CBC teisėjų kolegijos 2003-06-11 nutartis c. b. J. Grigėnas v. UAB „Kupiškėnų mintys“, Nr. 3K-3-688/2003.
95. LAT CBC teisėjų kolegijos 2003-06-18 nutartis c. b. T. Skukauskas, D. Lungys v. UAB „Tele3“, Z. Laureckas, Nr. 3K-3-714/2003.
96. LAT CBC teisėjų kolegijos 2003-11-05 nutartis c. b. N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company“, Nr.3K-3-1049.

97. LAT CBC teisėjų kolegijos 2004- 02-18 nutartis c. b. O. R., M. R., V. R., J. K., N.K. v. VšĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos“, Nr. 3K-3-16/2004
98. LAT CBC teisėjų kolegijos 2004-11-19 nutartis c. b. A. Mileris, V. Kilpienė v. VšĮ „Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 3K-3-511/2004.
99. LAT CBC teisėjų kolegijos 2004-11-19 nutartis c. b. L. Kireilytė v. O. Bindriūnienė, Nr. 3K-3-349/2004.
100. LAT CBC teisėjų kolegijos 2004-06-07 nutartis c. b. A. Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-358/2004.
101. LAT CBC teisėjų kolegijos 2005-03-23 nutartis c. b. K. Juknys v. UAB „Pūkas“, VšĮ „Pūko kūrybinis centras“, Nr. 3K-3-205/2005.
102. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005-04-18 nutartis c. b. L.Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“, Nr. 3K-7-255/2005.
103. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-01-30 nutartis c. b. L. P. v. A. M. P. , Nr. 3K-3-65/2006.
104. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-02-27 nutartis c. b. R. S. v. VšĮ „Vilniaus greitosios pagalbos universitetinė ligoninė“, Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-116/2006.
105. LAT CBC teisėjų kolegijos 2005-04-25 nutartis c.b. A. Daukantas, A. Daukantienė v. VšĮ „Kauno 2-oji klinikinė ligoninė“, Nr. 3K-3-222/2005.
106. LAT CBC teisėjų kolegijos 2005-05-22 nutartis c. b. G. K. v. UAB „Baltijos parkai“, Nr. 3K-3-351/2006.
107. LAT CBC teisėjų kolegijos 2005-11-23 nutartis c .b. K. P. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-604/2005.
108. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-02-22 nutartis c. b. A. S., M. V. ir V. J. V. v. A. J., S. K., J. K., S. D., E. V., V. K., B. J., P. P., E. K., V. J., P. J., E. V., J. K., A. M., V. S., R. R., K. J., V. A. M., S. N., V. B., J. J., J. S., J. G., J. J., V. Ž., K. B., V. J., Nr. 3K-3-142/2006.
109. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-03-06 nutartis c. b. UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“, Nr. 3K-3-169/2006.
110. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-06-07 nutartis c. b. UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Nr. 3K-7-183/2006.
111. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-06-12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., A. V. ir kiti, Nr. 3K-3-394/2006.

112. LAT teisėjų kolegijos CBC 2006-06-12 nutartis c. b. P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V. , Nr. 3K-3-394/2006.
113. LAT teisėjų kolegijos CBC 2006-08-14 nutartis c. b. Z. O. ir A. O. v. UAB „Didelis plusas“, Nr. 3K-3-390/2008.
114. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-09-06 nutartis A. Ž. v. UAB „Ranga IV“, AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-450/2006.
115. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006-09-11 nutartis c. b. N. N. v. UAB „Statiol Lietuva“, Nr. 3K-3-337/2006.
116. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-10-11 nutartis c. b. A. Š. v. L. J., E. J. , Nr. 3K-3-507/2006.
117. LAT CBC teisėjų kolegijos 2006-10-30 nutartis c. b. Z. J. v. UAB „Rejona“, Nr. 3K-3-541/2006.
118. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007-01-30 nutartis c. b. E. Š. v. Lietuvos advokatūra, Nr. 3K-3-26/2007.
119. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007-02-06 nutartis c. b. A. N. v. Lietuvos valstybė, Nr. 3K-7-7/2007.
120. LAT CBC teisėjų kolegijos 2007-02-19 nutartis c. b. O. D. B. v. J. P. N. J. , Nr. 3K-3-51/2007.
121. LAT CBC teisėjų kolegijos 2007-03-16 nutartis c. b. A. K. v. UAB „Joneda“, Nr. 3K-3-113/2007.
122. LAT CBC teisėjų kolegijos 2008-02-08 nutartis c. b. L. V. v. UAB „Girteka“ Nr. 3K-3-90/2008.
123. LAT CBC teisėjų kolegijos 2008-04-15 nutartis I. L. c. b. UADB V „Baltikums draudimas“ V. Š. V. P. Nr. 3-K-3-136/2008.
124. LAT CBC teisėjų kolegijos 2008-10-20 nutartis c. b. L. V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“, Nr. 3K-3-529/2008.
125. LAT CBC teisėjų kolegijos 2008-08-14 nutartis c. b. Z. O., A. O. v. UAB „Didelis plusas“, Nr. 3K-3-390/2008.

SANTRAUKA

NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS. TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ.

Pagrindinės sąvokos: neturtinė žala, neturtinės žalos atlyginimas, neturtinės žalos dydis, neturtinės žalos dydžio nustatymas, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai, neturtinės žalos dydžio nustatymo problematika.

Ilgą laiką Lietuvoje veikusi sovietinė ideologija nepripažino galimybės pinigais vertinti bei kompensuoti asmens patirtą fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus ar sukrėtimus. Tik po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje pradėtas plėtoti neturtinės žalos atlyginimo institutas, taigi ir šiandien dažni ne tik teoriniai, bet ir praktiniai prieštaravimai nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo dydį. Tik adekvati ir teisinga kompensacija gali užtikrinti, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą pasieks jai keliamus tikslus, o svarbiausia užtikrins asmens teisių ir teisėtų lūkesčių apsaugą. Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, kad šiandien trūksta sisteminio požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą, o taip pat daug diskusijų kelia prieštaringa ir nenuosekli kompensacijų dydžio nustatymo praktika. Įstatyme įtvirtintų kriterijų vertinimas ir taikymas teismų praktikoje labai nevienodas, dažniausiai apsiribojama tik jų išvardijimu, neaiškus ir jų santykis atskirose neturtinės žalos atlyginimo bylose. Todėl būtina įvertinti Lietuvos įstatymų leidybos ir teismų praktikos suformuluotus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, jų tarpusavio santykį, ir reikšmę. Juk tik aiškus ir nuoseklus neturtinės žalos nustatymo dydžio kriterijų taikymas galėtų užtikrinti teisingą kompensaciją už neturtinę žalą.

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė analizuoja neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymą, remiantis Lietuvos teismų praktika. Tyrimas pradedamas atskleidžiant neturtinės žalos atlyginimo instituto esminius istorinius pokyčius, tai pat šio instituto raidą Lietuvoje. Pateikiama „neturtinės žalos“ sąvokos analizė ir teisinio reglamentavimo nuostatos Lietuvoje, taip pat nagrinėjami svarbiausi neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo tikslai. Antrame skyriuje nagrinėjami įstatyme įtvirtinti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai. Remiantis teismų praktikos pavyzdžiais, pateikiama išsami jų analizė ir siūlymai teismams, į kuriuos kriterijus turi būti atsižvelgiama labiausiai, ir kuriems neturėtų būti suteikiama didelė reikšmė. Trečias ir ketvirtas baigiamojo darbo skyriai yra skiriami Lietuvos teismų praktikos analizei sveikatos sužalojimo ir asmens garbės ir orumo gynimo bylose: pateikiami pagrindiniai kriterijai, kuriais remiantis nustatomas neturtinės žalos dydis šiose bylose, atskleidžiamos tokio taikymo pagrindinės problemos ir pateikiami galimi šių problemų sprendimo būdai.

ZUSAMMENFASSUNG

FESTSTELLUNG DER HÖHE DES IMMATERIELLEN SCHADENS – ANALYSE DER GERICHTSPRAXIS

Hauptbegriffe: immaterieller Schaden, immaterieller Schadenersatz, Höhe des immateriellen Schadens, Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens, Feststellungskriterien für immateriellen Schaden, Probleme bei der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens.

Die lange Zeit in Litauen herrschende sowjetische Ideologie hat die Möglichkeit, die durch eine Person erlittenen physischen Schmerzen, geistigen Erlebnisse oder Erschütterungen mit Geld zu bewerten, nicht anerkannt. Erst nach der Wiederherstellung der Unabhängigkeit begann man mit der Entwicklung der Institution immaterieller Schaden in Litauen, doch noch heute treten sehr häufig theoretische und praktische Widersprüche bei der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens auf. Nur mit einer adäquaten und gerechten Entschädigung kann sichergestellt werden, dass das Recht auf immateriellen Schadenersatz die an ihn gestellten Anforderungen erfüllt und vor allem den Schutz der Personenrechte gewährleistet und den gerechtfertigten Erwartungen der Personen entspricht. Die Analyse der litauischen Gerichtspraxis zeigt, dass gegenwärtig ein systemischer Ansatz zum Thema immaterieller Schadenersatz fehlt, und dass die zwiespältige und unkonsequente Entschädigungspraxis bei immateriellem Schaden immer noch sehr fragwürdig ist. Die Einschätzung und Anwendung der in Gesetzen niederlegten Kriterien ist in der Gerichtspraxis sehr unterschiedlich. Oft beschränkt man sich nur auf deren Aufzählung, und auch ihr Verhältnis in einzelnen Entschädigungsverfahren ist nicht ganz klar. Deshalb müssen die von der litauischen Gesetzgebung formulierten und in der Gerichtspraxis angewandten Feststellungskriterien für immateriellen Schaden, ihr jeweiliges Verhältnis zueinander und ihre Bedeutung eingeschätzt werden. Denn nur eine klare und konsequente Anwendung der Kriterien zur Feststellung der Schadenshöhe kann einen gerechten immateriellen Schadenersatz gewährleisten.

In der vorliegenden Magisterarbeit analysiert die Autorin die Feststellung der Höhe des immateriellen Schadenersatzes, indem sie sich auf die litauische Gerichtspraxis stützt. Die Untersuchung beginnt mit der Darlegung der wesentlichen historischen Änderungen der Institution immaterieller Schaden und beschreibt die Entwicklung dieser Institution in Litauen. Es werden die Analyse des Begriffs „immaterieller Schaden“ und die Bestimmungen der rechtlichen Regelung in Litauen präsentiert und die wesentlichen Ziele bei der Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens untersucht. Im zweiten Kapitel werden die Kriterien zur Feststellung der Höhe des immateriellen Schadens analysiert. Gestützt auf Beispiele aus der Gerichtspraxis erfolgt deren gründliche Untersuchung und es werden Empfehlungen an die Gerichte vorgelegt, welche Kriterien am stärksten berücksichtigt werden sollten und welchen

kein großer Wert beigemessen werden sollte. Das dritte und vierte Kapitel sind der Analyse der litauischen Gerichtspraxis in Verfahren zu Gesundheitsbeeinträchtigungen und der Verteidigung von Ehre und Würde von Personen gewidmet: Es werden die Hauptkriterien dargelegt, anhand derer die Höhe des immateriellen Schadens in solchen Verfahren festgestellt wird, und es werden die Hauptprobleme bei ihrer Anwendung und mögliche Lösungen für diese Probleme präsentiert.